

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Magistritöö

Henrik Einre

**Väikeriigi bilateraalse arengukoostöö
motiividest julgeolekupoliitilises
kontekstis Eesti ja Soome näitel**

Juhendaja: Heiko Pääbo, PhD

Tartu 2011

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
/töö autori allkiri/

Lühikokkuvõte

Käesolev magistritöö on pühendatud kahe naaberriigi, Eesti ja Soome, julgeolekupoliitiliste motiivide võrdlusele. Täpsemalt uuritakse nende riikide kahepoolse arengukoostöö sihtriikide valikut ja sellega seotud julgeolekupoliitilisi motiive. Esmapilgul kahe küllaltki sarnase taustaga doonori puhul on arengukoostöö sihtriikide valik küllaltki erinev ja annab seetõttu põhjuse uurida selle tausta. Mõlema riigi puhul identifitseeritakse kriitilise diskursuseanalüüsi abil julgeolekupoliitiline diskursus ning seejärel tuvastatakse selle suhestumine või ühisosade olemasolu arengupoliitilise diskursusega. Eesti ja Soome julgeolekupoliitilised diskursused on üles ehitatud erinevatele alustele, võttes arvesse näiteks Eesti liikmelisust NATOs ning Soome küllaltki kindlalt hoitud julgeolekualast neutraalsust. Uurimise käigus pööratakse loomulikult tähelepanu ka mõlema riigi erinevale ajaloolisele taustale, mis tahes tahtmata mõjutab tänast suhtumist julgeolekusse ning ka arengupoliitilistesse valikutesse. Allikad, millele valitud meetodit rakendatakse, piirduvad ametlikku diskursust konstrueerivate tekstidega, näiteks poliitikavaldkondade alusdokumendid ning ministeeriumide pressiteated.

Sisukord

Lühikokkuvõte	2
Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1. Julgeolekust ja arengukoostööst teoorias	9
1.1 Arengukoostöö ja julgeolekupoliitika rahvusvaheliste suhete teoorias	9
1.2 Arengukoostöö eesmärgid	12
1.3 Väikeriigid ja arengukoostöö	14
1.4 Arengukoostöö julgeolekupoliitilises kontekstis	17
1.5 Väikeriigi doonorihuvide mudelid	22
2. Diskursuseanalüüs ja metodoloogia	25
2.1 Diskursusest diskursuseanalüüsini	25
2.2 Kriitilisest diskursuseanalüüsist	30
2.3 Diskursuste konstrueerimisest	32
2.4 Poliitilised diskursused	34
2.5 Uurimisküsimused ja analüüsimeetod	36
3. Eesti ja Soome julgeoleku- ning arengupoliitiline dünaamika	39
3.1 Poliitilistest alusdokumentidest ametlike diskursuste konstrueerijatena	39
3.2 Eesti ametlike diskursuste ühisosade analüüs	44
3.3 Soome ametlike diskursuste ühisosade analüüs	62
4. Eesti ja Soome diskursiivsete ühisosade analüüs	78
4.1 Diskursuste ühisosadest	78
4.2 Järeldused ja vastused uurimisküsimustele	85
Kokkuvõte	90
Kasutatud kirjandus	93
Summary	97

Sissejuhatus

Tänapäeva postmodernistlikus maailmas on riikide jõukus ning seetõttu ka stabiilsus jagunenud küllaltki ebavõrdselt. Hoolimata majanduslikest probleemidest omavad Euroopa ja USA koos mõne Aasia gigantmajandusega endiselt suurt osa globaalsest majanduslikust rikkusest. Finantsilisele üleolekule lisandub sellega tihedas seoses olev riiklik julgeolek, kus riigid, vähemalt tunnetuslikult, on ennast välja rebinud külma sõja aegsetest bilateraalse maailmakorraldusega kaasnenud vastasleeridest ning saavad suurema osa ressursse panustada just majandusliku õitsengu saavutamisele. Loomulikult on esile kerkinud uued asümmeetriliseks tembeldatud ohud, kuid nendele reageerimine nõuab erinevat lähenemist kui senituntud sõjalised ning konventsionaalsed meetodid. Samas leidub tänagi Euroopas riike, kes lähtudes geopoliitilisest asukohast näiteks mõnel piirialal, ei saa ennast tunda nii kindlalt kui need, kes nadivad Euroopa südames julgeolekut, mida vähemalt väljastpoolt midagi ei ohusta.

Mõnedest üksikutest eranditest hoolimata saab enamikku Euroopa riikidest nimetada arenenud maadeks, kes täna veel ei vaja otsest välisabi, kui majanduskriisist tulenevad laenupaketid välja arvata. Pärast aktiivse globaalse dekoloniseerimisprotsessi lõppu on arenenud riikidele omaseks tunnuseks kujunenud arengumaade abistamine, nii teadmiste kui ressurssidega. Definiitsiooni järgi sai selline toetus alguse II maailmasõja järgselt, kui USA alustas 1947. aastal Marshalli programmiga sõjast laastatud Euroopa majanduse subsideerimist. Arenguriikide toetamine sai suurema hoo sisse 20. sajandi teisel poolel, kui endised kolooniad olid küll poliitiliselt oma kunagiste emamaade küljest vabanenud, ent majanduslikult vajasisid veel abi, et riigina funktsioneerimist alustada. Tagasi vaadates võib leida, et mõned endised asumaad saavad veel praegugi oma kunagiselt emamaalt abi, hoolimata sellest, et lahtiütlemine juba pea pool sajandit tagasi aset leidis.

Külma sõja järgses globaliseerunud maailmas on kujunenud pigem reeglilik, et arenenud riigid tegelevad riiklikul tasandil erinevate abiprogrammide ja koostööprojektidega, mille eesmärgiks on arengumaadele välisabi andmine. Arenenud riigid on võtnud enda kanda suure ja tänaseks juba vältimatu kohustuste koorma, mille raames peab vaesemaid naabreid ja kolmanda maailma riike paremale elujärjele aitama. Lähtudes

põhimõttest, mis toetab abivajaja iseseisvuse kasvatamist, üritatakse piltlikult järgida printsiipi, kus abisaajale tuleks ulatada kala asemel õng, ent tulenevalt kultuurilisest eripärast ning väga erinevatest arengutasemetest võib selle „õnge“ juurutamine erakordselt palju aega ja ressursse ning kannatust nõuda.

Alates 1972. aastast on arenguriikidele antavat abi, mis on regulaarne ja koostööpõhine ning mille eesmärk ei ole õnnetuste või sõdade järgse humanitaarkriisi ennetamine, nimetatud arengukoostööks.¹ Abi esmatähtsaks ning omakasupüüdmatuks eesmärgiks on arendada sihtriikide ühiskondlikku ja majanduslikku arengut, kuid samas toetada ka nende edenemist demokratiseerumisel. Viimaste kümnendite jooksul on lisandunud arengukoostöö² aluseesmärkide hulka idee läbi vaesuse vähendamise ja demokraatia edendamise globaalse julgeoleku tõstmisest, pidurdades seeläbi tsiviilkonflikte ning rahvusvahelise terrorismi juurdumist.

Spetsiifilisemad sihid, mida praegu enamik arenenud riike saavutada püüavad, seati 2000. aastal ja neid tuntakse aastatuhande arengueesmärkide (MDG) nime all. Paraku ei saa arengukoostööd pidada ainult omakasupüüdmatuks aktiks jõukamate riikide poolt, kes leiavad endal piisavalt palju ressursse olevat, et teisi toetada. Isegi nimetatud esimese arengukoostöö näite, Marshalli plaani taga, seisis USA poliitiline otsus mitte lasta sõjast vaevatud Euroopal langeda kommunistlikku mõjusfääri. Lähtudes neorealismlikust paradigmat, on igal arenguabi andval riigil selleks mingit laadi huvid. Esimeseks ja kõige laiemaks seoseks võib pidada läbi arengukoostöö oma riigi julgeoleku suurendamist, et vaesus ja ebastabiilsus ei leviks globaalsete mõjuritena. Vaieldamatult on väga paljud teadustööd selle kausaalsuse identifitseerinud ning seda põhjalikult analüüsinud, millest tulenevalt on leidnud tõestust, et julgeolek ning

¹ „**Ametlik arenguabi** (*Official Development Assistance – ODA*) on rahvusvaheline termin, mis hõlmab arenguriikidele avalikust sektorist majandusliku arengu ja heaolu toetamiseks antavaid laene ja grante, sealhulgas humanitaarabi. Ametliku arenguabi definitsiooni ja sinna alla loetavad abitegevused otsustab Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) Arenguabi Komitee (DAC), mis kogub ka rahvusvahelist arenguabi statistikat.“ Eesti Välisministeeriumi koduleheküljel [<http://www.vm.ee/?q=node/4527>] (26.09.2011)

² Käesolevas töös on nii arenguabi, välisabi kui arengukoostöö kasutusel paralleelselt ning sünonüümidena.

arengukoostöö on pea iga arenenud riigi poliitilistes diskursustes küllaltki lähedastes seostes või isegi alluvussuhetes. Inglisekeelsetes allikates on arengu ning julgeoleku seose illustreerimiseks võetud kasutusele spetsiaalne termin „security development nexus”³, mis eesti keeles võiks tähendada julgeoleku ja arengu kokkupuutepunkti.

Tänaseks on arengukoostöö muutunud iga arenenud riigi puhul niivõrd oluliseks välispoliitika osaks, et vähene pühendumine sellele, nii tegevuse kui ressursipõhiselt, võib ohtu seada riigi maine rahvusvahelistes organisatsioonides ja globaalsel areenil. Suurendades julgeolekut ning mainet, aitab arengukoostöö doonorriigi majandust elavdada ning seista muude doonori välispoliitiliste huvide eest oma piiridest kaugemal.

Olenevalt majanduslikust olukorrast on arengukoostööle pühendatud ressursid riigiti vägagi erinevad. Kehtestatud on globaalsed standardid, millest riigid on lubanud kinni pidada. Näiteks ÜRO on seadnud sihiks 0,7% rahvuslikust koguproduktist, ent reaalsuses panustavad erinevad riigid arenguabisse oma võimete kohaselt ja Euroopa riikidest ei jõua ÜRO standardini 2011. aastalgi enam kui pooled.

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida arengu- ja julgeolekupoliitika kokkupuutepunkte spetsiifilise tähelepanuga väikeriikidele, vaadeldes eraldi dimensioonina riiklikul tasemel esinevat ohutunnet, mis võib mõjutada arengupoliitilisi motiive. Töös võrreldakse arengukoostöö ning julgeolekupoliitika seoseid, Eesti ja Soome kui välisabi doonorriikide poolt tehtava arengukoostöö motiivide näitel. Arengukoostöö julgeolekupoliitiliste ajendite võrdlus ja analüüs on plaanitud leidma tõestust uurimisküsimuste komplektile, mis uurivad muuhulgas, miks samas keskkonnas asuvatel väikeriikidel saavad olla arengukoostöö läbiviimiseks küllaltki erinevad julgeolekupoliitilised motiivid, mis sõltuvad nii riiklikust ohutundest kui ka näiteks iseseisva kaitsevõime tasemest. Pikemalt ei peatuta humanitaarabi ning mitmepoolse arengukoostöö küsimustel, lähema uurimise all on just kahepoolse arengukoostöö näited, sest bilateraalne koostöö võiks olla usaldusväärseimaks indikaatoriks, mille abil kirjeldada doonorriikide motiive.

³ Siin ja edaspidi inglisekeelse lühendina SDN.

Töö põhiosa on jaotatud neljaks peatükiks, millest esimesed kaks tegelevad arengukoostööd ja julgeolekut puudutavate teoreetiliste lähenemiste ning antud töös kasutusel oleva meetodi ja uurimisküsimuste tutvustamisega ning viimastes analüüsitakse ja võrreldakse konkreetsete empiiriliste näidete ehk Eesti ja Soome ametlikke diskursusi.

Uurimismeetodina leiab kasutust diskursuseanalüüs, täpsemalt kriitiline diskursuseanalüüs, mida rakendatakse Eesti ja Soome julgeolekupoliitika ning arengukoostöö poliitikavaldkondade olulisemate alus- ja muude dokumentide analüüsimiseks, et neist välja filtreerida nimetatud kahe valdkonna vahelised konkreetsed seosed, mis riigiti erinevad.

Töö esimeses pooles uuritakse erinevaid teoreetilisi lähenemisi üldiselt riikide ja täpsemalt just väikeriikide arengukoostöö motiivide kohta. Erilist tähelepanu pööratakse sealjuures just julgeolekupoliitilistele ajenditele. Muu hulgas on sedalaadi lähenemine seotud julgeolekustamise kontseptsiooniga, mille abil kitsendatakse uurimine julgeolekustamisele arengukoostöö kontekstis. Varemgi on arengukoostööd ja julgeolekut käsitletud üheskoos samas taustsüsteemis, kus arengukoostöö on kui välispoliitiline hoob, millega vältida kriisisituatsioonide teket, mis võivad globaliseeruvast maailmast hakata kaudselt mõjutama doonorriike. Siinkohal vaadeldakse arengupoliitikat ka kui väikeriigi julgeolekupoliitilist tööriista, millega saab ennetada otseseid ohte julgeolekule oma geopoliitilises positsioonis ja selle vahetus läheduses.

Töö empiirilises osas analüüsitakse Eesti, kui ühe väikseima Euroopa Liidu ja NATO riigi näitel, kas ja kuidas on toimunud arengukoostöö motiivide julgeolekustumine ehk mis ulatuses teenib arenguriikidele antav abi Eesti julgeolekupoliitilisi huve. Viidates eelnevale, uuritakse mil määral paistab välja Eesti julgeolekupoliitika korraldusest teatud ohutaju ning kas arengukoostöö tegemine sellistel alustel ning neisse sihtriikidesse, võiks olla indikaatoriks, mis ohutajule viitab? Erilist tähelepanu pööratakse neile arengukoostöö sihtriikidele, kellega Eesti teeb bilateraalselt koostööd ilma rahvusvaheliste organisatsioonide vahendamiseta. Nende riikide nimistu (Georgia, Ukraina, Afganistan, Moldova, Armeenia, Aserbaidžaan, Valgevene) on püsinud

kontseptuaalselt muutumatuna alates 2006. aastast ning näiteks Ukraina on olnud Eesti jaoks oluline sihtriik juba alates 1998. aastast, mil esimest korda riiklikul tasandil arengukoostööks raha eraldati.

Eesti arengukoostööd võrreldakse Soome bilateraalse arengukoostööga, mille puhul vähemalt esmapilgul ei ilmne niivõrd selget sidet julgeolekupoliitiliste eesmärkidega, sest bilateraalse arengukoostöö sihtriigid asuvad enamasti Aafrikas või Aasias. Soome kaasust on samuti plaanis lahata selliselt, et saaks leida julgeolekulisi motiive ja õigustada nende abil kahepoolse arengukoostöö riikide valikut. Võrdlusmomenti Eesti ja Soome vahel on oluline hinnata, sest asutakse üksteise geograafilises läheduses, samas julgeolekukeskkonnas ning vähemalt ajaloolis-kultuurilistel põhjustel tajutakse ohtu samast allikast. Eesti puhul võiks seda pidada küllaltki ootuspäraseks, et väikeriik on julgeolekupoliitika teenistusse rakendanud teisigi poliitikavaldkondi, ent Soome välis- ja julgeolekupoliitiline käitumine ei tundu järgivat otseselt sama trendi, kuid samas kindlasti ei saa Soomet juba definitsioonipõhiselt pidada suurriigiks, ei tema sõjalisest, ega välispoliitilisest mõjukusest lähtuvalt. Just Soomet puudutava erisuse esiletoomine ongi antud töö empiirilise analüüsi üks olulistest eesmärkidest, mis leiab kajastust ka uurimisküsimustes. Julgeolekupoliitika planeerimist on Eesti ja Soome alustanud vägagi erinevalt aluselt. Soome ei ole NATO liige ja on oma julgeolekupoliitika üles ehitanud pigem iseseisvale kaitsevõimele kui liitlastele panustamisele, lähtudes sealjuures ajaloolisest kogemusest. Lisaks on Soomel olnud aastakümneid aega, et konsolideerida oma julgeolekupoliitilist suunitlust, mida toetab üks Euroopa tugevamaid iseseisvaid kaitsevägeid.

Võrreldes Eesti ja Soome arengukoostöö olulisemaid sihtriike, võib esialgu väita, et kahel samas julgeolekukeskkonnas oleval naaberriigil on arengukoostöö tegemiseks doonorriikidega võrdlemisi erinevad motiivid, eriti mis puudutab just nende motiivide julgeolekupoliitilisi kokkupuutepunkte. Nimetatud küsimusi ei saa analüüsida ainult kitsalt kahe poliitikavaldkonna raames, vaid tuleb seejuures arvesse võtta Eesti ja Soome ajaloolisi erinevusi ning seetõttu erinevat lähenemist oma rahvuslikule ohutundele, mis tahes tahtmata mõjutab ka julgeolekupoliitilise diskursuse konstrueerimist.

1. Julgeolekust ja arengukoostööst teoorias

Algavas peatükis vaadeldakse lähemalt arenguabi andmise erinevaid mehhanisme doonorriikidelt sihtriikidele, heites valgust teoreetilistele konstruktsioonidele, mis on omased suurriikidele, aga ka konkreetsetl väikeriikidele. Analüüsitakse erinevaid julgeolekupoliitika ning välisabi andmise ajendeid, muuhulgas tuuakse teoreetiliste tasanditena sisse ka aktuaalsed lähenemised rahvusvaheliste suhete teooriast ning peatüki lõpus luuakse spetsiifiliselt väikeriikide arengupoliitilist käitumist iseloomustavad mudelid. Alustuseks vaadeldakse eraldi võimalikke rahvusvaheliste suhete teoreetilisi lähenemisi, muuhulgas näiteks sotsiaal-konstruktivistlikku ning neorealismlikku, mille kaasamine täiendab empiiria analüüsiks vajalikku baasi, heites valgust erinevatele interpreteerimis- ja käitumisviisidele, mille alusel võivad riigid oma julgeoleku- ja välispoliitikat korraldada.

1.1 Arengukoostöö ja julgeolekupoliitika rahvusvaheliste suhete teoorias

Käesoleva töö jaoks läbi töödeldud allikates oli enim viiteid (sotsiaal-)konstruktivismile ning neorealismile⁴, kuid teemakäsitluste käigus ilmnnes, et need kaks teoreetilist lähenemist ei lähe üksteisega vastasseisu, vaid pigem täiendavad üksteist ning seega ka arutluse teoreetilist baasi.

Uurides julgeolekupoliitikat riikide kontekstis ei ole täna veel võimalik täielikult vältida neorealismlikku lähenemist. Seni uuritud allikatest ilmnnes, et neorealismlik paradigma hõlmab riigi julgeoleku tagamise ning huvide eest seismise, ent kui julgeoleku kontseptsioon laieneb riigilt üksikindiviidile, toimub paradigmaatiline nihe ning neorealism ei pruugi enam olla kõiki nüansse hõlmav teooria sellise olukorra kirjeldamiseks, sest pigem kaldub see liberalismliku julgeolekukäsitluse poole. Siiski ei

⁴ **Kaljurand, Marina.**(2009). NATO ja Läänemere julgeolekukeskkonna muutumine. Akadeemia 2009 nr 9. Lk 1696-1708. **Chandler, David.**(2007).The Security-Development Nexus and the Rise of “Anti-Foreign Policy”. Journal of International Relations and Development. 2007.10. Lk 362-381. **Buzan, Barry., Waeber, Olle., de Wilde, Jaap.**(1998). Security, a New Framework for Analysis. Boulder, CO & London: Lynne Rienner.

saa neorealismlikku lähenemist täielikult kõrvale jätta, sest väikeriikide motiive enese julgeoleku tagamiseks läbi arengukoostöö aitab see teooria seletada küllaltki efektiivselt, kuna sedalaadi riikliku käitumise alge lasub ikkagi riigi püsijäämise huvis. Suurriikide käitumist ei saa aga tänapäevases olustikus enam täielikult neorealismlikku mudelisse mahutada, sest neilgi on mängus huvid, kuid primaarsed ei pruugi olla enam mitte julgeolekuhuvid, vaid näiteks soov arengukoostöö läbi oma majandust elavdada või ärisidemeid tekitada. Siiski ei saa ignoreerida arengukoostöö üht põhilist eesmärki, milleks on läbi vaesuse vähendamise globaalse julgeoleku tagamine, mis vaieldamatult seostub paremini ikkagi neorealismliku mõtteviisiga, sest vähendab ohtu kõikide riikide julgeolekule üheaegselt.

Erinevad rahvusvahelisi suhteid uurivad koolkonnad on välisabi kui doonorriigi välispoliitilist tööriista analüüsinud võrdlemisi põhjalikult. Idealistide koolkond näeb välisabi liikumist arenenud riikidest arenevatesse maadesse kui rikkamate riikide kohustust, mille abil hoida maailma rahu ning tõsta elukvaliteeti üleüldiselt. Selle väitega nõustuvad tavaliselt koos riigijuhtidega näiteks multilateraalse koostööga tegelevad rahvusvahelised organisatsioonid. Realistlik koolkond näeb välisabi, kui pelgalt tööriista doonorriikidele oma huvide välispoliitiliseks edendamiseks. Kaasaegsed kriitikud on seda lähenemist nimetanud ka neokolonialismlikuks, mille kohaselt on arenguabi efektiivseim, uusim ja odavaim relv, millega rikkamad riigid oma imperialismlike huvide saavutamiseks viia. Doonorriikide huvid võivad sealjuures olla erakordselt mitmekülgsed, alates valitseva režiimi toetamisest, geostrateegiliselt olulistele paikadele ligipääsu säilitamisest, ideoloogilistest põhjustest kuni terve rea erinevate majanduslike eesmärkideni.⁵

Julgeoleku-uuringute juures, on alati oluline kirjeldada erinevate kriitiliste käsitluste mõju, millest olulisimana väärib tähelepanu sotsiaalkonstruktivism, mis külma sõja järgselt hakkas kujutama julgeolekut sotsiaalselt loodud nähtusena. Varasemates uuringutes oli julgeolek figureerinud objektiivse nähtusena, ent sellest ajast alates tuli olulise mõjurina uurida sotsiaalset konteksti, milles julgeolek oli parajasti konstrueeritud. Ehk teisisõnu, julgeolek sai oma tähenduse selle subjektide vahelisest

⁵ Pankaj, A.K.(2005). Revisiting Foreign Aid Theories. *International Studies* 2005: 42. Lk 16-17.

kokkuleppest, vastavalt valitsevale olukorrale. Seega oli vajalik mõiste rekontseptualiseerida ning seda vaadelda kui sotsiaalset suhet või protsessi, mille tulemusel seostusid julgeolekuga muuhulgas kollektiivse identiteedi ning ajaloolise mälu küsimused, mida varem ei olnud julgeoleku taustsüsteemis niivõrd oluliseks peetud. Kollektiivset ohutaju peeti sotsiaalselt looduks, mistõttu ei olnud julgeolekuvaldkonda inkorporeerimisest välistatud ei kultuur, rahvusvahelised normid, väärtused ega identiteediküsimused. Nende tendentside tõttu julgeoleku-uuringutes omandas julgeolekupoliitiline diskursus uusi tahke ning ühtviisi lihtsustus erinevate valdkondade julgeolekustamine kui ka julgeoleku mõiste laienemine riikidelt inimestele.⁶

Regioonispetsiifilisema teemaarendusega jätkates võib Läänemere piirkonna julgeolekusuhteid iseloomustada läbi konstruktivistliku maailmavaate, mis toetudes väitele, et riiklikud huvid ja ohutunnetus on sotsiaalselt konstrueeritud ning on seotud ajaloolise tausta ja kultuurilise kontekstiga (identiteediga), tõestab et Läänemeriikiide ohu- ja julgeolekutunnetused võivad üksteisest küllaltki palju erineda ja seetõttu kasutavad Läänemere riigid (näiteks Eesti ja Soome) ka erinevaid meetodeid oma julgeoleku konsolideerimiseks. Viidates veelkord neorealismile paradigmale, saab Läänemere piirkonda vaadelda kui regiooni, kus on pärast külma sõja lõppu kokku saanud suurriikide ja väikeriikide erineva mastaabiga huvid. Jätkates realismliku lähenemisviisiga, võib seda kirjeldust täiendada väitega, et hoolimata Läänemere regioonis valitsevatest erinevatest huvidest, on siiski kõigi ühine huvi, et Euroopa lõimumine toimiks. Ümberpöörduvalt saab seega väita, et integratsiooni taga seisab hirm Euroopa lagunemise ja sellega kaasneva kaose ning julgeoleku järsu kahanemise ees. Siinjuures vajab märkimist ka tekkiv kollektiivne julgeolekudilemma, mis ühtesid riike ärgitab koostööle, kuid need, kellega koostööd ei tehta, tunnetavad selle tõttu ohtu oma eksistentsile. Omakorda eraldi käsitusena täiendab seda teemat liberalistlik vaatenurk, mis on „pehmem“ kui eelmised, sest väidab, et julgeoleku objektiks pole tingimata riik, vaid võib olla ka indiviid, mis tähendab et ohuallikateks pole mitte teised riigid, vaid sündmused või nähtused, mis on riigipiiride ülesed. Selline perspektiiv aga nõuab

⁶ Mälksoo, Maria.(2009).Akadeemilised julgeoleku-uuringud sõja ja rahu vahel. *Akadeemia* 2009 nr 9. Lk 1772-1773, 1776.

riikidevahelist koostööd ja seab julgeolekuküsimused teistest teemadest prioriteetsemale tasemele. Läänemere piirkonnas võiks just liberalistlikku koolkonda kalduv vaade olla enimlevinud, sest kõrgelt arenenud Põhjala riigid on seda mõtteviisi proovinud levitada edukalt Balti riikidesse ja vahest edutumalt ka Venemaale.⁷

1.2 Arengukoostöö eesmärgid

Vaieldamatult on arenguabi muutunud vabatahtlikust väljapoole suunatud riiklikust toetusest rahvusvaheliseks kohustuseks, mis on iga riigi oluline mainekujundaja.

Lähtudes neorealismlikust teooriast, kus primaarse tähtsusega on just riikide püsijäämist toetavad huvid, ei ole kahtlust, et iga riik sooviks arenguabi andmisest saada mingisugust kasu, olgu see siis julgeolekualane, majanduslik või poliitiline. Kuna doonorriigid on väga erineva suuruse ja majandusliku võimekusega, võib väita, et suuremate ja väiksemate abistajate huvid ja eesmärgid erinevad üksteisest olulisel määral. Suuremad riigid näevad arengukoostöös võimalust sihtriiki aidata ning seeläbi suurendada globaalset turvalisust ja heaolu, ent samaaegselt teda ka otseselt mõjutada, et lõigata majanduslikku või poliitilist profiiti. Väiksemad ja nõrgemad riigid peavad paratamatult kasutama välisabi oma riiklike julgeolekuhuvide edendamiseks, ent see ei pruugi tingimata näidata väikeriigist doonori abiefektiivsuse puudujääki, kui väiksemamahulistki toetust oskuslikult spetsiifiliste projektide raames ära kasutatakse.

Üldises plaanis jaguneb arengukoostöö humanitaarabist eraldiseisva valdkonnana kaheks, bilateraalseks ja multilateraalseks. Kahepoolne ehk bilateraalne arengukoostöö tähistab eelkõige kahe partnerriigi vahelist suhet, kus abi (rahaline, materiaalne või oskuspõhine) liigub otse doonorriigilt sihtriigile. Mitmepoolne ehk multilateraalne välisabi liigub abivajavate riikide ja rahvasteni läbi rahvusvaheliste organisatsioonide, mille sisemised mehhanismid otsustavad abi jaotamise ja mahud.⁸ Arenguabiga tegelevate organisatsioonide hulka kuuluvad näiteks ÜRO, OECD või WHO, samas kui Rahvusvaheline Punane Rist tegeleb just humanitaarabi vahendamisega. Täiesti eraldi

⁷ Kaljurand, Marina.(2009). NATO ja Läänemere julgeolekukeskkonna muutumine. *Akadeemia* 2009 nr 9. Lk 1698-1701.

⁸ Eesti Välisministeeriumi kodulehekülj-[<http://www.vm.ee/?q=node/4527>] (26.09.2011)

liigina eristatakse kaitsealast arenguabi, ent käesolevas töös seda teemat üldiselt ei puudutata, sest kaitsealase abi ning sõjalise koostöö vahelise piiri määratlemine on reeglina võimalik vaid teoreetilistel alustel.

Üks kindel kogum arengukoostöö eesmärke, mis tänaseks on muutunud selle poliitikavaldkonna põhilisteks suunisteks ja alustaladeks, sätestati ÜROs 2000. aastal ja need said nimeks Millenium Development Goals (MDG), ehk aastatuhande arengueesmärgid. 2015. aasta on määratud eesmärkide saavutamise tähtjaks. Alates eelmise kümnendi algusest on iga viie aasta tagant tehtud vahekokkuvõtteid. Suuri eesmärke, mille nimel töötatakse, on kaheksa ja need hõlmavad teemasid alates vaesuse ja nälja vähendamisest ning alghariduse kättesaadavuse suurendamisest, kuni sugudevahelise võrdõiguslikkuse ja keskkonna teemadeni.⁹ Nende eesmärkide väljatoomine käesolevas töös on oluline, sest nii Eesti kui Soome vastavates poliitilistes alusdokumentides on selgesõnaliselt öeldud, et aastatuhande arengueesmärgid on arengukoostöö planeerimise lähteks.

Alates momendist, mil Euroopasse jõudis Marshalli plaani raames USA välisabi, võib arengukoostöö aluseesmärgid jagada laias laastus kaheks ning ei ole välistatud ka nende omavaheline konflikt:

- **Diplomaatilised ja strateegilised eesmärgid** – doonorriigi lühiajaliste poliitiliste ning pikaajaliste strateegiliste huvide edendamine sihtriigis. (Traditsiooniline-realistlik koolkond)
- **Arengu-/humanitaareesmärgid** – pikaajaliselt poliitilisele arengule ning majanduskasvule kaasa aitamine ning lühiajaliselt sihtriigi elanike „kannatuste“ vähendamine. (Idealistlik-liberaalne koolkond)

Külma sõja järgsel perioodil on täheldatud, et samu motive ei järginud mitte ainult USA pärast II maailmasõda, vaid ka teised riigid, ning need sihid on üldiselt kandnud samal kujul edasi 21. sajandisse. Arengukoostööle aluse paneva motiivina nähakse

⁹ ÜRO aastatuhande eesmärkide portaali - [<http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>] (26.09.2011)

vähemalt teoorias vaesuse vähendamist, ent neorealismlikku mudeli järgi kujunevas rahvusvahelises olukorras võivad doonorriikide huvid seda varjutama hakata.¹⁰

Need kaks jaotust illustreerivad doonorriikide üldisi plaane, mis sobivad paremini selgitama suuremate riikide välispoliitiliste sihtide elluviimist arengukoostöö abil. Sellest hoolimata võib väita, et vähemalt osaliselt kehtivad need väited ka väiksemate riikide puhul, kuid viimaste puhul tuleb siiski tähelepanu pöörata dimensioonile, milles suurriigid võivad ennast teiste vahendite ja meetoditega kindlustada, nimelt väikeriikide endi otsesele julgeolekule, mille tagamiseks on arengukoostöö pelgalt üks tööriistadest.

1.3 Väikeriigid ja arengukoostöö

Väikeriikide kohta leiab teadusallikatest vägagi mitmekülgseid definitsioone, millele viidates saab riike väikeseiks sildistada nii rahvastiku, suuruse, sõjalise võimsuse kui näiteks majanduskasvu alusel. Lihtsaima, kuid sealjuures argumentatsioonilt nõrgima võimalusena, saab väikeriigiks pidada riiki, mis on oma suuruselt ja võimult nõrgem neist riikidest, millega ta asub kas samas taustsüsteemis või geopoliitilises ruumis. Viimast selgitust ei plaanita selles töös kasutada, sest võrreldakse kahte väikeriikide leeri kuuluvat naaberriiki, mis mõlemad asuvad samas geopoliitilises ruumis ja seega on neile mõju osutavad välised tegurid suures osas samad. Kahtlemata oleks kõige kergem ja esmapilgul isegi konkreetsem püüda klassifitseerida väikeriiki mingi kindla arvuliselt mõõdetava suuruse, majanduskasvu, rahvaarvu või territooriumi ulatuse alusel. Siiski ei pruugi selliste muutujate kasutamine olla eriti just võrdlevas kontekstis adekvaatne, sest nagu rahvusvaheliste suhete ajalugu on tõestanud, võib ka territooriumilt väike või rahvaarvult kasin riik mõjutada endast suuremaid riike.

Ajalooliselt on välja kujunenud, et suuremaid riike on ikka kutsutud suurvõimudeks, ent neist nõrgemad on jäänud pelgalt „riikideks“. Pärast I maailmasõja lõppu ja mitmete Euroopa suurvõimude, nagu Romanovite ja Habsburgide impeeriumide lagunemist, tekkis Euroopasse juurde arvukalt väikeriike, mida lahterdati väikeseiks seepärast, et

¹⁰ Akhand, A. Hafiz.(2002). Foreign Aid in the Twenty-First Century. Kluwer Academic Publishers: Boston. Lk 15-16.

nad ei andnud üksikuna suurvõimude mõõtu välja. Tänapäevaks on välja kujunenud kohaline praktika, et Euroopas rühmitatakse väikeriikideks need riigid, mis on rahvaarvult väiksemad kui Holland (2011. aasta seisuga 16,7 miljonit). Euroopa kontekstis on kasutusel ka eraldi termin mikroriigid, millega tähistatakse kääbusriike, mille populatsioon jääb alla 100 000 elaniku.¹¹

Jättes korraks kõrvale arvulised muutujad, on võimalik väikeriike defineerida mitte selle põhjal, milleks riik on võimeline mingite näitajate põhjal, vaid näiteks selle alusel, mida riigijuhid tajuvad oma riigi mõjukuseks olevat. Robert Keohane kirjeldab riikide lahterdamiseks järgnevat variante:

- Suurriikide poliitilised juhid on veendunud, et nende maa suudab üksi mõjutada rahvusvahelist süsteemi suures ulatuses, võimalik et isegi „otsustavas“ ulatuses.
- Keskmise suurusega riikide juhid on aga arvamusel, et nad üksi ei suuda efektiivselt tegutseda, küll aga võiksid nad seda teha üheskoos, mingis grupis või läbi rahvusvaheliste institutsioonide.
- Väikeriikide juhid omavad enamasti seisukohta, et nende kodumaa ei ole võimeline mõjutama rahvusvahelist süsteemi, ei üksi ega koos väikese grupi teiste riikidega. Selline lähenemine tõestab fakti, et keskmised ja väikeriigid toetavad rahvusvaheliste organisatsioonide ja liitude tegevust just seepärast, et näevad neis garantiid enda püsijäämisele.¹²

Soome ja Eesti puhul on vaieldamatult tegemist väikeriikidega, võttes arvesse nii 16 miljoni kriteeriumit elanikkonna kohta, kui Keohane'i klassifikatsiooni. Samas võib väita neorealismlikust paradigmat lähtudes, et Soome ja Eesti eesmärk ei pruugigi olla mitte niivõrd rahvusvahelise süsteemi „otsustav“ mõjutamine, vaid pigem konkreetselt enda riiki mõjutavate otsuste kallutamine rahvusvahelisel areenil ning organisatsioonides enese kasuks, enese hea maine hoidmine ning võimalikult suuremahuline integratsioon koostööorganisatsioonidesse, et seeläbi tagada riiklik ja regionaalne julgeolek.

¹¹ Neumann, Iver, B., Gstöhl, Sieglinde.(2006). Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations. University of Washington Press: Seattle. Lk 5-6.

¹² Samas. Lk 23-24.

Konkreetselt väikeriike puudutav teoreetiline lähenemine toob välja järgnevad aspektid, mis selgitavad kõigepealt levinud trende väikeriikide välispoliitilises käitumises ning seejärel vaatleb neid käitumismalle välisabi andmise kontekstis. Kasutatud kvantitatiivses uurimuses on väikeriigi piiriks seatud elanike arv, mis ei tohi küündida üle 15 miljoni, ning uuriti OECD arenguabi komiteesse kuuluvat 17 riiki.

Väikeriikide välispoliitilised käitumismallid:

1. Välispoliitiliste huvide ring on küllaltki kitsalt piiritletud nii geograafiliselt kui ka valdkonniti.
2. Üldiselt välistatakse jõu kasutamist ning pigem panustatakse diplomaatiale ja rahumeelsele välispoliitikale.
3. Hoidutakse käitumisest, mis võiks suurriike väikeriikidest eemale tõugata.
4. Osaletakse võimalikult paljude multilateraalsete koostööorganisatsioonide töös.
5. Toetatakse rahvusvahelisi norme ja reegleid ning nende täitmist.

Väikeriigid välisabi doonoritena

1. Koostööd tehakse ja abi antakse küllaltki piiratud sihtriikide ringile.
2. Väikeriikide poolt pakutav abi on võrreldes suuremate riikidega, nende võimetega ebaproportsionaalselt suurem. (Väljapoole näitamiseks, et arengupoliitika on ka doonorriigile oluline valdkond.)
3. Sihtriikide valikul on lähtutud printsiibist, et abi ei anta neile riikidele, kes on väikeriikidele oluliste suuremate liitlastega¹³ kriitilistes suhetes.
4. Suurem hulk abi kanaliseeritakse tavaliselt läbi rahvusvaheliste organisatsioonide, mitte läbi kahepoolse koostöö.
5. Väikeriikide poolt antud välisabi on tõestanud, et täidab rahvusvahelisi eesmärke efektiivsemalt kui suurriikide poolt tarnitud abi.

Uurimuses, milles neid väiteid testiti, tõestati, et väikeriikide motiivid arengukoostöö tegemiseks tõepoolest erinevad suurriikide omadest ning kõik viis teesi peavad paika. Loomulikult leidub siingi erandeid, aga üldised tendentsid on selgelt eristatavad.¹⁴

¹³ Liitlaste all mõeldakse eelkõige riike, kellega on kas kahepoolne julgeolekulepingu või organisatsiooniline suhe, eelkõige peetakse silmas NATO liikmeid kui liitlasi. Käesolevas töös käsitletakse kohati liitlastena ka ühiste huvidega partnereid, keda ei pruugi julgeolekulepingud otseselt siduda.

Nimetatud viis argumenti tõestavad nii seda, et väikeriikide motiivid on arenguabi andmisel suurriikide omadest erinevad, kui seda, et nad on pragmaatilisemad ja seega peavad rohkem silmas enda (julgeoleku-) huve. Julgeoleku ja arengukoostöö kokkupuutepunktide olulisim väide ülaltooduist on kolmas, millest selgub, et liitlassuhted suuremate riikidega on väikeriikidele vägagi olulised ning kui see väide ümber pöörata, võib järeldada, et väikeriigid toetavad oma abiga pigem neid riike, kellel on liitlassuhted nende ühiste suuremate partneritega. Samas on suhteliselt suur tõenäosus, mida tõestavad mitmed näited, et väikeriikides lähtutakse arengukoostöö doonorriigina põhimõttest, kus puhtalt enda riiklikest huvidest mahitatuna suunatakse välisabi neisse riikidesse, kellel on suuremate liitlaste potentsiaalsete vastastega lahkarvamusi.

Heaks näiteks eelneva kohta on Skandinaavia, kus juba pikemat aega valitseb trend, et väikesed, kuid kõrge arengutasemega riigid panustavad välisabisse proportsionaalselt rohkem ja suurriikidest erinevalt ka teistsugustel alustel. Doonorluse üldiste motiivide võrdlusest selgub, et kui suurriigid panustavad arenguabisse, tuginedes strateegilistele eesmärkidele, siis väiksemad riigid annavad abi eelkõige ideoloogilistel põhjustel. Kasutatud allikas kvalifitseeritakse ka Soome Skandinaavia riikide hulka.¹⁵

1.4 Arengukoostöö julgeolekupoliitilises kontekstis

Julgeolekut võib üldistatult lahata mitmes perspektiivis. Eksisteerib traditsiooniline, realistlik lähenemine, mis näeb julgeoleku objektina riiki, mille suveräänsust kaitstakse sõjaliste vahenditega, kuid viimastel aastakümnetel, on lisandunud hulganisti alternatiivseid arusaamu, mis laiendavad julgeolekut ka erinevatesse muudesse valdkondadesse lisaks sõjalisele.

¹⁴ Hoadley, Stephen, J.(1980). Small States as Aid Donors. *International Organizations*. Vol 34:1. Lk 124-125, 127, 136.

¹⁵ Ingebritsen, Christine.(2006). Norm Entrepreneurs. Small States in International Relations. University of Washington Press: Seattle. Lk 281-283.

Esimesi märke julgeoleku-uuringute laienemisest riikidelt muudesse suundadesse nii üles- kui allapoole, võib leida möödunud sajandi 80. aastatest, kui põhiliselt heidutuse ning strateegilistele bilateraalsetele suhetele pühendunud teemade kõrvale hakkasid kerkima esimesed teadustööd, mis pöörasid tähelepanu julgeolekule kui akadeemilisele mõistele. Külma sõja lõppemisel tekkis vajadus seda kontseptsiooni laiendada, et hõlmata ka „pehmemad“ julgeolekuprobleemid ehk kõikvõimalikud probleemsed valdkonnad, alates organiseeritud kuritegevusest sotsiaalmajanduslike hälveteni, mille tagajärjed võivad ohustada riikide, aga ka inimeste julgeolekut ja turvalisust. Kui käsitleda julgeolekut kahemõõtmelisena, siis on kontseptuaalne laienemine toimunud mõlemas suunas. Horisontaalselt lisanduvad kaasajal sõjalisele mõõtmele veel nii majanduslik, poliitiline kui sotsiaalne ja eriti aktuaalne, virtuaalne mõõde. Vertikaalselt on toimunud laienemine näiteks riikide (ja alliansside) tasandilt üksikindiviidide (ja etniliste gruppide) tasandile.¹⁶ Arengukoostöö ning julgeoleku seos on samuti vaadeldav mõlema mõõtme kaudu, sest näiteks väikeriigist doonori vaatenurgast on tegemist riigi poliitilise julgeolekumõõtme kindlustamisega, kuid sihtriigi vaatenurgast on oluline, et välisabi ei jõuaks mitte ebakindlalt abstraktse riigini, vaid abivajajast indiviidini.

Uuem ja liberalistlikust vaatenurgast lähtuv julgeolekuteooria lisabki „vanade“ mõttekäikude juurde teisi mõõtmeid. Julgeoleku olulisimaks objektiks ei pruugi enam olla riik, vaid selleks võib olla indiviid, kelle julgeolek riigi siseselt on sama oluline. Kaasaegne kriitiline julgeolekukäsitlus hõlmab valdkondi alates inimõiguste küsimustest kuni keskkonnaohtudeni ning kindlasti mahub sinna ka arenguabi temaatika. Mõnede aktuaalsemate näidete kohaselt on julgeoleku konstrueerimise puhul liikunud tähelepanu riiklikelt ja sõjalistelt küsimustelt näiteks sotsiaal- ja keskkonnaküsimustele.¹⁷ Siiski leidub veel näiteid, nagu Georgia sõda, mis tõestavad, et ka konventsionaalseid, „vanu“ ohte ei tasu unustada, eriti kui tegemist on väikeriigiga, kes asub geopoliitilises piirkonnas, mida üks suurriik peab oma mõjusfääriks.

¹⁶ Mälksoo, Maria.(2009).Akadeemilised julgeoleku-uuringud sõja ja rahu vahel. *Akadeemia* 2009 nr 9. Lk 1768-1772, 1777.

¹⁷ Pihlak, Marje.(2008). Arengukoostöö kui välispoliitiline mõõde julgeolekuriskide maandamiseks. *Politica*, Maailmast 2008. Lk 157-160.

Arenguabi ning julgeolekupoliitika ühisosa identifitseerimise ning süsteemse analüüsi eelduseks on esiteks julgeolekustamise, kui kindla protsessi defineerimine ning arutluse all olevasse teoreetilisse mõttekäiku paigutamine. Julgeolekustamise analüüsimisel tuleks esialgu vaadelda, kuidas mingi teema muutub rahvusvahelistes suhetes julgeolekuküsimuseks. Esmane vastus sellele küsimusele leidub klassikalises, sõjalis-poliitilises arusaamas julgeolekust. Selles (neorealistikus) kontekstis tähendab julgeolek püsijäämist. Niisiis saab julgeolekuohuks sildistada kõiki küsimusi, mida tajutakse kui eksistentsiaalset ohtu mingile kindlale objektile, milleks enamasti on riik, valitsus, territoorium või ühiskond. Julgeolekuohtude eriline olemus õigustab ka nende tõrjumiseks erakorraliste meetmete kasutamise. Sellest väitest püstitub kahtlemata küsimus, mida mõista terminite „eksistentsiaalne oht“ ja „erakorralised meetmed“ all? Esiteks, eksistentsiaalset ohtu saab defineerida ainult selle objektiga, millele ta on suunatud, tegemist ei ole universaalse ohu tüübiga, vaid selle loomus on seletatav mitmeti. Näiteks sõjalises valdkonnas on eksistentsiaalse ohu objektiks pea enamikel juhtudel riik ise, samas poliitilises valdkonnas võib selleks olla nii suveräänsus, legitiimsus kui valitsev ideoloogia. Kokku nähakse julgeolekul viit mõõdet: sõjaline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne ja keskkondlik. Julgeolek on sageli selleks argumendiks, mis tõstab mingi teema prioriteetsema küsimusena tavapärastest reeglitest ja piiridest kõrgemale. Julgeolekustamist võib seetõttu vaadata ka kui äärmuslikku versiooni politiseerimisest. Kui mingi teema politiseeritakse, siis eeldatakse sellele avaliku sektori või valitsuse reaktsiooni või näiteks ressursside jaotamist, julgeolekustatud probleemi puhul nähakse selles eksistentsiaalset ohtu, mis vajab erakorraliste meetmete tarvitusele võttu ja seega õigustab probleemile vastulöögi andmist väljaspool tavapärast poliitilist protseduuri.¹⁸

Arengupoliitika julgeolekustamine, et mitte öelda selle inkorporeerimine julgeolekupoliitika osaks, sai alguse küllaltki radikaalsest maailmakorra muutusest, mis järgnes külma sõja lõpule. Bilateraalse maailmakorra piirangutest vabanesid praeguste ülemaailmse arengukoostöö partneritena nii doonorid kui sihtriigid ning pidevas muutumises oleval rahvusvahelisel areenil hakkasid need valdkonnad paratamatult

¹⁸ Buzan, Barry., Waeber, Olle., de Wilde, Jaap.(1998). Security, a New Framework for Analysis. Boulder, CO & London: Lynne Rienner. Lk 21-23.

üksteisele lähenema. Hoolimata ÜRO poolt juba käesoleva sajandi alguses seatud aastatuhande arengueesmärkidest, mis otseselt ei olnud sõnastatud julgeolekuohtude vältimise nimel, selgus et arengu- ning julgeolekupoliitikal saab tulevikus olema järjest enam ühiseid dimensioone.

Olulised põhjused, mis lähendasid arengukoostöö ja julgeoleku valdkondi, on seotud üleüldise globaalse turvalisuse vähenemisega alates 1990. aastate algusest. Aastail 1994-2004 toimus arvuliselt tunduvalt enam riigisiseseid kodusõdu kui kahe või enama riigi vahelisi konflikte. Kodusõjad tõid kaasa enam kui 7 miljoni inimese surma ning 75% hukkunutest olid seejuures tsiviilisikud. Lisaks eksisteerib tänini arvukalt riike, mille areng on peatunud ning mis ei suuda rakendada oma territooriumil efektiivset riigivõimu, mistõttu on vägivaldsed ülestõusud kerged tekkima. Riigisiseste kokkupõrgete näitel on julgeoleku mõõdet laiendatud mitte ainult riikidele, vaid ka neis elavatele rahvastikugruppidele ja indiviididele ning nende õigustele ja turvalisusele.¹⁹ Välisabi ja julgeolekustamise lähenemisprotsessi üks katalüsaatoreid, mis sündmuste käiku vaid kiirendas, oli kahtlemata ulatuslik terrorirünnakute laine 9/11 USAs, mis oli ähvardavaks sissejuhatuseks 21. sajandisse ning lisas doonorriikide arengukoostöö agendasse ühe olulise eesmärgina arengumaade toetamise, et vähendada vaesust ning seeläbi takistada kasvulavade teket rahvusvahelisele terrorismile. See näide on üks konkreetsemaid, mis tõestab, kuidas globaalsel tasandil said julgeolek ning välisabi väga tiheda seose.

Eelnevast järeldub, et välisabi ning julgeoleku teemad on suuresti liberalistlikul suunal toimunud paradigmaatiliste muutuste tõttu üksteisele vaieldamatult lähenenud, seda eelkõige lähtudes asjaolust, et põhimõtteline arusaam julgeolekust on laienenud riikidelt inimestele. Teisalt võime väita, et arengukoostöö teenib kõikide arenenud riikide julgeolekupoliitilisi huve suuremal või vähemal määral, aidates tõsta globaalset julgeolekut, kuid siin tuleks kohe ka vahet teha väiksemate ja suuremate riikide vahel. Viidates Robert Keohane'i teoreetilisele eristusele suur- ja väikeriikide osas, on suurriigid võimelised rahvusvahelist süsteemi mõjutama ning endale soovitud suunas

¹⁹ Hurwitz, Agnes., Peake, Gordon.(2004). Strengthening the Security-Development Nexus: Assessing International Policy and Practice Since the 1990s. New York. Lk 1-2.

kallutama, ent väikeriigid enamasti mitte. Sellest hoolimata on arengukoostöö kõikide jõukamate riikide tööriistaks ning väikeriigid on samuti rakendanud selle oma julgeolekupoliitiliste huvide teenistusse, kuid teises võtmes ja sageli isegi otsesemalt kui suurriigid. B. Buzan'i teooria raames mahuvad arenguabi puudutavad küsimused just poliitilisse mõõtmesse, sest välisabi andmisega saab riik, eriti väikeriik, tagada suurema poliitilise ja majandusliku julgeoleku. Väikeriikidele on ühtviisi oluline olla nähtav rahvusvaheliselt ja samas pidevalt tõestada oma suurematele liitlastele, et jagatakse ühiseid väärtusi ja tegutsetakse samade eesmärkide nimel.

Postmodernses julgeolekukäsitluses on arengukoostööl täita muuhulgas roll kui mittesõjaliste ohtude leevendaja. Pärast NSV Liidu ja endise idabloki lagunemist said vabanenud ja demokraatia teele asunud riikidest peagi arenguabi doonorid, panustades oma alguses kasinate, kuid nüüdseks juba suurenenud ressurssidega arengumaade toetamisse. Just endistele idabloki riikidele kaasneb välisabi doonorlusega moraalne kohustus: kuna eelnevalt aidati „meid“ kui noort ja vaest demokraatiat, siis on „meie“ kohustus nüüd aidata teisi, kes samas seisus. Kaasaegses kiiresti muutuv maailmas tuleb enam arvesse võtta ka globaalset arengut, mille tagamine aitab vältida laiaulatuslike konfliktide teket ja regionaalseid kokkupõrkeid. Kokkuvõttes võib nõustuda selle lähenemise põhilise postulaadiga, et arenguabi andmine suurendab kaudselt doonorriigi julgeolekut.²⁰

Külma sõja järgses maailmas toimunud muutused on nõudnud arengukoostööd ja julgeolekut puudutavate teoreetiliste lähenemiste olulist ülevaatamist ning järjest enam on konsolideerunud arusaam, et neil kahel teemal leidub rohkem ja tähtsamaid seoseid, kui nähti 20. sajandi maailmas. Viimase kümnendi jooksul arengu ja julgeoleku teemadest võrsunud paradigma nimetatud kahe valdkonna ühisosast (*SDN*) kujutab toimunud siiret mõtteviisi muutusena, kus julgeoleku tähendus on nihkunud geostrateegiliste ohtude pareerimisest indiviidide ja ühiskonnagruppide turvalisuse tagamisele. Samas mudelis on ka kontseptuaalne lähenemine arenguabile ümber

²⁰ Samas. Lk 157, 170, 173.

vaadatud, kirjeldades nihet majanduse ja kaubanduse edendamisel mõtteviisile, kus arvesse võetakse ka inimeste materiaalsed heaolu.²¹

Eelmainitud SDNi käsitletakse tihedas seoses liberaalse interventsionismiga, mis kirjeldab välisabi kui lääneriikide välispoliitilist käepikendust, kuid täheldab ka, et pole mitte ainult eetiliselt õige toetada vaeseid riike, vaid sellest hoidumine toob kaasa kodusõdu, läbikukkunud riikide teket ning järelkult soodsat pinnast rahvusvahelise terrorismi arenguks. SDN'i defineeritakse kui institutsioonide, meetodite ja suhtumiste kogumit (diskursust), mis loob võimalused lahenduste leidmiseks. Sellesse kogumisse kuulub muuhulgas terve rida julgeolekus ja arengukoostöös osalejaid, kellest igaühel on oma lähenemine abivajajatele, mistõttu leiavad nad probleemidele lahendusi omavahel pidevalt konkureerides. Kui võtta arenguabi kui puhtalt julgeoleku tagamise tööriista, saab selle abil erinevate sotsiaalsete gruppide võimu reguleerida ning seeläbi isoleerida ohtlikke osalejaid. Hästi suunatud abiga saab efektiivselt tugevdada kogukondi, toetada nende eesmärkide saavutamist ning tugevdada neid huvisid ja huvigruppe, kes toetavad rahumeelset eksistentsi.²²

1.5 Väikeriigi doonorihuvide mudelid

Käesoleva alapeatüki eesmärk on luua eelnevate teoreetiliste lähenemiste summeerimiseks kolm mudelit väikeriigi doonorihuvide/-motiivide kirjeldamiseks, mille raames luuakse omakorda seosed väikeriigi julgeoleku ning arengukoostöö diskursuste vahele. Eelkõige pööratakse neis mudelites tähelepanu just liitlassuhetele ja partnerlusvormidele, olgu siis tegemist kahepoolse otsese partnerlusega või multilateraalse koostööga läbi rahvusvaheliste organisatsioonide.

- 1. Globaalselt võimsamate liitlastega samade väärtuste jagamine** – nagu eelnevatest allikatest selgub, siis väikeriikidele on erakordselt oluline olla kogu aeg rahvusvahelisel areenil aktiivne ning oma tegevusega teistele silmapaistev.

²¹ Chandler, David.(2007).The Security-Development Nexus and the Rise of “Anti-Foreign Policy”. Journal of International Relations and Development. 2007.10. Lk 365-367.

²² Duffield, Mark.(2010). The Liberal Way of Development and the Development—Security Impasse: Exploring the Global Life-Chance Divide. *Security Dialogue* 2010 41. Lk 55-57.

Arengukoostöö on selleks vägagi efektiivne välispoliitiline tööriist, sest aitab ühtlasi liitlastele tõestada, et jagatakse samu väärtusi ning püüeldakse ühiste eesmärkide täitmise poole. Lisaks antakse sellega otsene signaal, et väikeriigid toetavad teisi meelsasti, kui nemadki saavad selle eest vastu kas välispoliitilist toetust või otsest majanduslikku kasu. Teoreetilistest lähenemistest mahuvad väikeriigid küllaltki hästi neorealistlikesse raamidesse, sest üsna selgelt on väikeriigile esmaseks eesmärgiks mitte mõjuvõimu saavutamine, vaid enese alalhoidmine ning riiklik iseseisvus.

2. **Nõrgemate liitlaste leidmine ning nende tugevdamine** – liitlaste küsimus toodi juba eelnevalt esile ning ilmnes, et väikeriikidele on nende olemasolu veelgi vajalikum majanduslikust kasust, sest liitlased on sageli nende julgeolekule olulisteks tagajateks. Lisaks tugevamatele liitlastele on väikeriikide jaoks loomulikult oluline sõlmida tihedamaid suhteid nendesamade riikidega, kellele arenguabi on suunatud. Selle eesmärgina võib näha oma liitlaste majanduslikku ja poliitilist, kuid miks mitte ka sõjalist tugevdamist. Asjakohase näitena võime tuua tiheda majandusliku ja julgeolekualase koostöö, mis toimub näiteks Ukraina ja Georgia vahel ning samadel alustel teeb tihedat koostööd ka Eesti nii Georgia kui Ukrainaga. Ühiseks mõjutajaks oleks siinkohal Venemaa geograafiline lähedus, mis tekitab neis riikides kahtlemata julgeolekupoliitilist ohutaju seoses Venemaa püüetega taastada oma mõjusfääri „lähivälismaal“.
3. **Julgeolekule suunatud ohtude pareerimine** – selle väitega tähistatakse olukorda, kus arengukoostöö eesmärgiks on väikeriikide julgeolekule suunatud ohtude juhtimine teistele riikidele. Lähtudes neorealistlikust ehk pragmaatilisest julgeolekukäsitlusest, võib üheks väikeriikide motiiviks olla oma arengumaadest liitlaste tugevdamine, kui on võimalus nõrgemat liitlast toetades juhtida ühisest ohuallikast pärinev potentsiaalne oht endalt eemale ja suunata see oma liitlasele. Hüpotetilise näitena võime tuua jällegi Eesti-Georgia suhted, kus Eestile on kahtlemata kasulik, kui Venemaalt lähtuv oht on suunatud Georgiale, sest viimast võidakse Moskvast näha kui sõjaliselt ja majanduslikult tugevnevat piiriiriiki Kaukaasias, kelle eesmärgiks on tuua NATO lõunapiir Venemaani. Teema on aktuaalne, sest Venemaa on veel suhteliselt hiljuti avalikult käsitlenud NATOt kui otsest sõjalist ohtu oma julgeolekule.

Ülaltoodud kolm mudelit on vaid käesoleva töö autori nägemus ning nendeni on jõutud eelnevate teoreetiliste ideede summeerimisel. Loomulikult võib sarnaseid mudeleid konstrueerida ka selliselt, et huvide puhul ei peeta olulisimaks mitte liitlassuhteid, vaid muutujatena vaadeldakse ka majandus- ja kaubandushuve koos kultuuriliste ja ajalooliste huvidega.²³ Viidates näiteks Barry Buzani viiele julgeolekupoliitika mõõtmele, võiks isegi selline lähenemine aktuaalne olla, kuid antud töö lähtub siiski sellest alusest, et arengukoostöö kuulub teoorias julgeolekupoliitilise mõõtme alla ning doonorihuvidest on määravaimad need, mis toetavad väikeriigi julgeolekut võimalikult otseselt, sest väikeriigil tavaliselt napib ressursse, et tagada julgeolek ainult konventsionaalsete vahenditega. Nende mudelite vastavust reaalselt eksisteerivatele Eesti ja Soome julgeoleku- ning arengupoliitilistele käitumismallidele testitakse käesoleva töö empiirilises osas, 3. ja 4. peatükis. Eelnevalt aga selgitatakse järgmises alajaotuses põhjalikumalt kasutatud meetodi teoreetilisi aluseid ja analüüsimudeleid, illustreerimaks analüüsi läbiviimise erinevaid tasandeid ja tahke.

²³ Ööbik, Kaire.(2006).Doonori huvi mudel ja Eesti kahepoolne arengukoostöö. Bakalaureusetöö. Lk 8-10.

2. Diskursuseanalüüs ja metodoloogia

Käesolevas peatükis kirjeldatakse põhjalikult analüüsis kasutatavat meetodit, milleks on diskursuseanalüüs ehk täpsemalt selle paralleel-liik, kriitiline diskursuseanalüüs. Järgnevates alapeatükkides liigutakse üldisemalt detailsemale, alustades diskursuse erinevatest terminoloogilistest seletustest ja diskursuseanalüüsi omadustest ning lõpetades diskursuste konstrueerimise mehhanismidega. Eraldi küsimusena tutvustatakse ka poliitilist diskursuseanalüüsi kui spetsiifilist meetodit, mille abil töö teises pooles viiakse läbi empiiria analüüs. Peatüki teises pooles kirjeldatakse järgneva empiirilise osa analüüsimeetodit ja illustreeritakse seda graafiliselt. Leidmaks adekvaatset meetodit empiiria analüüsiks, uuriti mitmeid diskursuseanalüüsi puudutavaid allikaid kombineeritult, kuid põhilise metodoloogilise baasi andsid Lancasteri ülikooli professor Norman Fairclough²⁴ ning Ruth Wodaki²⁵ käsitlused ja seletused diskursuseanalüüsist. Kriitilise ja poliitilise diskursuseanalüüsi raames kasutatakse lisaks kahele eelmainitud allikale veel erinevaid artikleid Teun A. van Dijkilt.

2.1 Diskursusest diskursuseanalüüsini

Sotsiaalteadustes ja selle arvukates valdkondades leidub diskursusele hulganisti erinevaid selgitusi ja lähenemisi, mis on sageli sõltuvad uurimisteemast ja -kontekstist. Esmapilgul paistab, et diskursus viitaks justkui keeleteadusele, ent lähemal vaatlusel selgub siiski, et diskursus on sageli lingvistika ning sotsiaalteaduste vaheliseks sillaks ning olenevalt analüüsi fookusest, võib ta isegi olla tihedalt seotud mõlema valdkonnaga. Üldistatult võib diskursuseanalüüsi sotsiaalteadustes pidada interpreteerimistehnikaks või meetodiks, kuidas „ridade vahel lugeda“ ning selle põhjal teha järeldusi, mille puhul arvesse võtta konteksti ning seda, mis analüüsitavas tekstis eksplitsiitselt kirjas ei ole. Hoolimata mõnedest küsitavustest erinevates kriitilise

²⁴ Fairclough, Norman.(2003). *Analysing Discourse, Textual analysis for social research*. Routledge: London.

²⁵ Titscher, Stefan., Meyer, Michael., Wodak, Ruth., Vetter, Eva.(2000) *Methods of Text and Discourse Analysis*. Sage Publications: London.

iseloomuga teadustöodes, saab diskursuseanalüüsi liigitada kvalitatiivsete uurimismeetodite valdkonda.

Leksikaalselt selgeima, kuid samas sugugi mitte kogu kõnealuse termini ulatust hõlmava definitsiooni, annab Andrew Heywood, kes näeb diskursust kui protsessi, mille käigus on postmodernistlik maailmavaade muutnud küsitavaks arusaama universaalsest ja absoluutsest tõest. Sellest tulenevalt nähakse diskursust kui inimestevahelist suhtlust ehk kommunikatsiooni, milles võivad avalduda (muuhulgas) võimusuhted.²⁶ Erinevate allikate valguses võiks väita, et nimetatud definitsioon sobiks paremini kajastama kriitilise diskursuseanalüüsi põhitõdesid, ent kahtlemata on diskursuse olemus, mis on tihedas seoses kommunikatsiooni ja selle vahendusega, saanud teatud määral selgituse. Eesti õigekeelsussõnaraamatus otsene viide diskursusele küll puudub, ent sõna „diskursiivne“ on selgitatud kui „loogikal põhinev, järelduslik“ ning sellele järgnev „diskurss“ on saanud tähenduse „kõne, vestlus, arutus“.²⁷ Ka need selgitused ei vasta täpselt sellele, kuidas näeb diskursust näiteks Norman Fairclough, kuid siiski annavad need dialektilist lisandväärtust Heywoodi definitsioonile.

Norman Fairclough identifitseerib mitme erineva diskursuseanalüüsi tüübi olemasolu, ent tema ise on selle valdkonna teedrajava teadlasena tegelenud just tekstuaalse diskursuseanalüüsiga. Eelkõige tähendab see, et tekstianalüüs on diskursuseanalüüsi oluline osa, kuid diskursuseanalüüs ei tähenda ainult teksti lingvistilist lahkamist, vaid hõlmab nii tekstidele keskendumist kui *diskursiivset korda*²⁸. Diskursiivne kord on sealjuures püsivamat laadi keele sotsiaalne struktureerimine, mis on sotsiaalsete praktikate struktureerimise ja võrgustike osaks. Fairclough selgituse kohaselt, aitab diskursuseanalüüs läbi keeleliste aspektide esile tuua selle, mis on teksti taga, mis on implitsiitne, ehk aspektid, mis on seotud sotsiaalse keskkonnaga. Sotsiaalse keskkonna ning sellega seotud olevate tekstide kogumit saabki vaadelda kui ühte diskursust. Tekstid (kirjalikud, suulised, meedia, internet, TV jne) ehk sotsiaalsed sündmused ja

²⁶ Heywood, Andrew.(2002). Politics, Second Edition. Palgrave Macmillan: Houndmills. Lk 17, 422.

²⁷ Eesti õigekeelsussõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus: Tallinn. 2006. Lk 117.

²⁸ Inglise keeles „order of discourse“, eesti keeles diskursiivne kord. Terminoloogiline emakeelne laen Maria Mälksoo bakalaureusetööst, Eesti välispoliitika tegijate NATO-diskursus 1998-2001, Lk 12.

diskursuse ning –analüüsi lähtematerjal, on omakorda sotsiaalsete protsesside elemendid, mille analüüsimiseks on vaja luua transdistsiplinaarne dialoog, mis fokuseeriks end keelele ning sellega seoses diskursuseile. Sotsiaalsete protsesside elementidena on tekstidel sageli kausaalne mõju, nad aitavad kaasa tuua või algetada muutusi (ühiskonnas). Tegemist ei ole mehaanilise kausaalsusega, mistõttu ei saa väita, et mingi tekst toob kaasa automaatseid muutusi inimeste mõttemaailmas või käitumises. Tekstide kausaalne mõju ei pruugi olla eriti seaduspärane, sest muutuste toimumiseks peavad sellesse veel panustama mitmed erinevad tegurid, näiteks erinevate tarbijate mitmekülgsed interpretatsioonid. Muuhulgas on tekstide küllaltki tugevat kausaalsust identifitseeritud seoses ideoloogiatega ning võib väita, et tekstid aitavad ideoloogiaid juurutada ning muuta. Teoreetilisest perspektiivist on just sotsiaal-konstruktivistid need, kes näevad tekste sotsiaalse maailma ehituskividena.²⁹

Vaadeldes tekstide tõlgendamist ja tähendust ning žanreid, tuleb eriti just käesoleva töö raames analüüsida tekstide tekkimist ning liigitumist mingisse alamkategooriasse (näiteks poliitikaid kujundavad alusdokumendid või ametlikud pressiteated). Nimelt tekstide tekkimine ja tõlgendamine juhatab järgmise olulise nüansi juurde diskursuseanalüüsis, milleks on intertekstuaalsete seoste tuvastamine. Võttes arvesse, et selle töö oluline eesmärk on tuvastada julgeolekupoliitika ning arengukoostöö diskursiivselt kattuvad alad, on tekstide vahelised seosed just need, mis illustreerivad diskursuste ühisosi.

Teksti puhul on eristatavad kolm staadiumit: teksti tekkimine, tekst ise ja selle vastuvõtmine. Tekkimise juures on oluline roll täita autoritel, kirjutajatel, rääkijatel, aga teksti vastuvõtmise puhul on tähelepanu just lugejatel, kelle võimuses on teksti interpreteerida. Seega tuleb teksti analüüsimisel arvesse võtta nii selle kirjutajate kui lugejate positsioone, huvisid, varasemaid teadmisi ja levinud väärtusi ning nende kõigi omavahelisi seoseid. Fairclough väidab sellega seoses, et objektiivset tekstianalüüsi ei eksisteeri, sest analüüsi mõjutab ühe tegurina alati ka uurija subjektiivsus, vastasel juhul

²⁹ Fairclough, Norman.(2003). *Analysing Discourse, Textual analysis for social research*. Routledge: London. Lk 3-8.

poleks tegemist mitte analüüsi, vaid teksti kirjeldusega.³⁰ Diskursuseanalüüsi puhul on subjektiivsus olulise tähendusega ning paigutab uurija sellesse süsteemi teksti vastuvõtjate või tarbijate hulgas. Kindlasti ei saa väita, et see uurimismeetod oleks seega liigselt abstraktne või piirideta, sest igal interpretatsioonil ja arusaamal peab teadusliku usaldusväärsuse säilimiseks olema dialektiline põhjendus. Näiteks on Eesti julgeolekupoliitilisel diskursusel kahtlemata mitmeid erinevaid dimensioone ning käesoleva töö autoril võib olla nende kohta oma arvamus, ent ilma teatud arusaamata sotsiaalsest praktikast ei pruugi reaalsed faktid seda arvamust toetada.

Kaasajal on tekstide vahendamisel³¹ tarbijatele (lugejatele, vaatajatele, kuulajatele) täita oluline roll massimeedial. Tekstide levimine ja avalikus ruumis püsimine võib infoühiskonnas kesta sekunditest aastakümneteni, kuid mida kauem tekst püsib avalikus ruumis, seda rohkematele sotsiaalsetele sündmustele on ta sõlmpunktiks. (Näiteks on poliitilise alusdokumendi konstrueerimine mõnes täitevvõimu asutuses üks sündmus, kuid selle lugemine või refereerimine teadustöös kujutab endast tervet rida teisi sündmusi.) Meediapoolne vahendamine aitab kaasa tähenduse liikumisele ühest sotsiaalsest praktikast³² ja sündmusest teise ja ühest tekstist edasi järgmisesse. Ühetaolised tekstid moodustavad žanre, näiteks võivad ametlikud poliitilised (alus)dokumendid moodustada eraldi žanri. Tekstide vahendamise tulemina meedias tekivad žanriketid, kus teatud žanri kuuluv dokument võib meediaruumis muunduda. Näiteks võib tuua ametliku dokumendi muundumise ametlikuks pressiteateks ning omakorda viimase muundumise reportaažiks meedias. Žanrid aitavad luua tänapäevase ühiskonna institutsionaalset struktuuri, ehk struktuurseid sidemeid valituse, erasektori ja meedia vahel. Seega on nende puhul tegemist tugevaid seoseid loova teguriga ühiskonna ja selle valitsemise vahel. Ühe olulise žanrina märgitakse muuhulgas ära eraldi nõustav raport, mis on poliitilistes žanrikettides küllaltki levinud, mida

³⁰ Samas. Lk 10-15.

³¹ Vahendamine on jagatud terminoloogiliselt alaliikideks: kahepoolne mitte-vahendatud suhtlus (näost-näkkü vestlus); ühepoolne vahendatud suhtlus (telefonikõne, e-kiri); ühepoolne mitte-vahendatud suhtlus (loeng); ühepoolne vahendatud suhtlus (raadio, TV, internet). Samas. Lk 77.

³² Sotsiaalne praktika - Fairclough poolt kasutatud leidev termin, mis tähistab midagi, mis toimub teatud kindlas sotsiaalses raamistikus. Näiteks on toodud Briti ajaloo õpetamine Briti koolides. Lk 25.

kõnekeeles nimetatakse memoks.³³ Memo on küllaltki sarnane poliitikavaldkondade alusdokumentidele, tegemist on kirjeldava ja koostaja otseseid emotsioone vältiva žanriga, mis erinevalt alusdokumendist võib olla tuleviku asemel minevikku vaatav ja ei pruugi olla avalik. Žanriketi tekkimist läbi selle perspektiivi võib analüüsida näiteks Wikileaksi näite põhjal, kus salajastest memodest tekkisid avalikud reportaažid meedias peaaegu täielikult ilma vahendajapoolse interpretatsioonita. Avalikustatud dokumentide tegelik mõju mingitele diskursustele globaalses mastaabis või erinevate riiklike tasanditel, on kahtlemata ulatuslik, kuid selgub täpsemalt ilmselt alles aastate jooksul.

Tekstide levimise ja vahendamise järel vajab selgitust ka intertekstuaalsus.

Intertekstuaalsus tähistab teiste tekstide osade, elementide, neis esinevate kõneisikute või otseste mõjutuste esinemist uuritavas algtekstis. Iga teksti puhul on rida mõjutavaid teisi tekste või kõneisikuid, mis võivad olla potentsiaalselt olulised ja seetõttu antud teksti hõlmatud, ent intertekstuaalne side võib olla otsese viitamisega kellelegi või mingile tekstile või ka anonüümselt. Intertekstuaalsus erineb definitsiooni poolest oletusest ja interpretatsioonist, sest intertekstuaalsuse tuvastamiseks peavad tekstis olema konkreetset leitud mõjutused (viited, narratiiv, otsesed ja kaudsed tsitaadid) teistest tekstidest. Tegemist on kontekstuaalse muutusega (rekontekstualiseerumisega) ehk liikumisega ühest kontekstist teise, näidates kuidas ühest tekstist pärinev paistab välja uues taustsüsteemis. Poliitiliste dokumendi loomise protsess erineb mõnevõrra teiste žanrite tekkimisest just eelmainitud kontekstis. Nimelt liigutakse poliitilise dokumendi loomise käigus konfliktist konsensuseni läbi debati, mille lõpptooteks on tekst, kus puudub otsene intertekstuaalsus ning erinevad kõneisikud. See tähendab, et läbi debati või läbirääkimiste jõutakse konsensuseni, millega kõik osapooled on nõus.³⁴

Poliitiliste alusdokumentide intertekstuaalsuse tuvastamine ei ole siiski päris välistatud, kaudsete viidete abil on võimalik tuvastada kontekstuaalset siiret. Intertekstuaalsete seoste tuvastamine on võimalik näiteks (avalikest) memodest või ametlikest pressiteadetest, mis poliitiliste baasdokumentidega samas žanriketis asuvad.

³³ Samas. Lk 30-32, 216.

³⁴ Samas. Lk 39-51.

2.2 Kriitilisest diskursuseanalüüsist

Spetsiifilise uurimismeetodina kasutatakse käesolevas töös kriitilist diskursuseanalüüsi³⁵, mille definitsioon ei ole niivõrd laialivalgus, ent rakendusvõimalused on sama avarad kui diskursuseanalüüsi puhul. Põhiline CDAd eristav tunnus on selle eesmärk, mis on pühendatud sotsiaalpoliitiliste nüansside ja konteksti uurimisele, mis tähendab, et võrreldes diskursuseanalüüsiga omab suuremat tähendust tekstide sotsiaalne kontekst ning sotsiaalselt konstrueeritud sündmused, mitte niivõrd lingvistiline analüüs.

Van Dijk näeb CDA olemusena eelkõige seda, et tegemist on tekstide ja kõne uurimise üldise nimetusega eesmärgil, mis põhineb kriitilisel lingvistikal, kriitilisel semiootikal ja üldisel sotsiaalpoliitilisel teadvusel. CDA on orienteeritud probleemidele ja küsimustele, mitte paradigmadele ja oluline on sotsiaalsete probleemide uurimine, kasutades selleks mistahes metodoloogiat või teoreetilist lähenemist. Tegemist ei ole eraldi koolkonna, uurimisvälja või diskursuseanalüüsi alaliigiga, vaid pigem selgesõnaliselt kriitilise lähenemise või positsiooniga, mille baasilt uuritakse tekste ja kõnet. Selleks, et uurida sotsiaalseid probleeme ja küsimusi adekvaatselt, on CDA tüüpiliselt inter- või multidistsiplinaarne ja eriti suunatud just diskursuse ja ühiskonna vahelistele suhetele (nt poliitika ja kultuur). Uurides diskursuse rolli ühiskonnas, pöörab CDA erilist tähelepanu võimusuhetele, domineerimisele ja ebavõrdsusele ja seega erinevatele viisidele, kuidas sotsiaalsete gruppide liikmed neid suhteid läbi kõne ja tekstide kujutavad. Kirjeldavate, selgitavate ja praktiliste eesmärkide kõrval on CDA eesmärgiks sageli tuua esile varjatud tähendusi, mistõttu saab CDA muuhulgas paljastada manipuleerimise, legitimeerimise ning nõusoleku saamise strateegiaid, eriti kui need puudutavad inimeste otsuste mõjutamist võimukandjate huvides.³⁶

Ülalolevad väited kinnitavad, et käesoleva töö empiiriliste materjalide, avalike poliitiliste alusdokumentide ja pressiteadete uurimiseks on kirjeldatud meetod asjakohane, sest kahtlemata peegeldavad need tekstid ametliku diskursuse

³⁵ Inglise keeles kasutatakse enamasti lühendit CDA- „critical discourse analysis“. Käesolevas töös piirdatakse edaspidi lühendi kasutamisega.

³⁶ Van Dijk, A. Teun.(1995) Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse* Vol.1. Lk 17-18.

(käitumistrendi) tekkemehhanisme, mis otseselt mõjutavad riikide käekäiku ning annavad alust mitmekülgsel interpretatsioonile. Eelneva põhjal võib väita, et CDA mõiste on vaieldamatult selgesti defineeritud ning erinevate autorite seletused pigem täiendavad üksteist kui lükkavad ümber.

Norman Fairclough kirjeldus CDA toimimisest ja läbiviimisest on võrreldes van Dijkiga mõnevõrra mehhaanilisem. Nimelt väidab Fairclough, et diskursuseanalüüsis on teksti analüüsil täita erakordselt oluline roll ning seda rõhutavad neli argumenti: teoreetiline, metodoloogiline, ajalooline ning poliitiline. Teoreetiline argument viitab sotsiaalsetele struktuuridele, näiteks klassidevahelistele suhetele, mis on loogilises seoses sotsiaalsete tegevustega ning tekstid on sotsiaalse tegevuse olulised vormid. Metodoloogilise argumendi kohaselt on tekstid olulised infoallikad ja –kandjad ning ajaloolise argumendi järgi on tekstid läbi aja toimunud sotsiaalsete muutuste kajastajad. Poliitiline argument osutab sotsiaalsele juhtimisele ja sellele, et võim on järjest enam ellu viidud läbi tekstide, seega on tekstianalüüs just CDA olulisimaks osaks. Kokkuvõtlikult on selles lähenemises leitud definitsioon küllaltki sarnane van Dijki omaga. Nimelt käsitleb CDA üldiselt domineerimise ja võimuhete analüüsi, olgu see siis sotsiaalsete klasside, sugude, rahvuslike või etniliste gruppide vahel. Seega on CDA põhilisteks uurimisvaldkondadeks kõik, mis on seotud sotsiaalse võimu rakendamisega. Näiteks keel poliitikas või keel organisatsioonides. Kuna tegemist on kontekstuaalse uurimismeetodiga, vajab CDA piisavalt informatsiooni valitsevate sotsiaalsete tingimuste ning ajaloolise tausta kohta. Võrreldes teiste tekstianalüüsi hõlmavate meetoditega, erineb CDA just selle poolest, et ta tegeleb sotsiaalsete probleemidega, samas kui teised meetodid, näiteks kontentanalüüs, tegelevad struktuuriliste küsimustega tekstides, mitte nende sotsiaalse taustaga.³⁷

Needki argumendid on olulised antud töö metodoloogilise lähenemise ja uuritavate empiiriliste allikate valiku põhjendamisel, sest poliitilised alusdokumendid ja nendega samas žanriketis asuvad memod ning pressiteated on ilmselt aktuaalseim näide sellest,

³⁷ Titscher, Stefan., Meyer, Michael., Wodak, Ruth., Vetter, Eva.(2000) Methods of Text and Discourse Analysis. Sage Publications: London. Lk 152-153, 164-165.

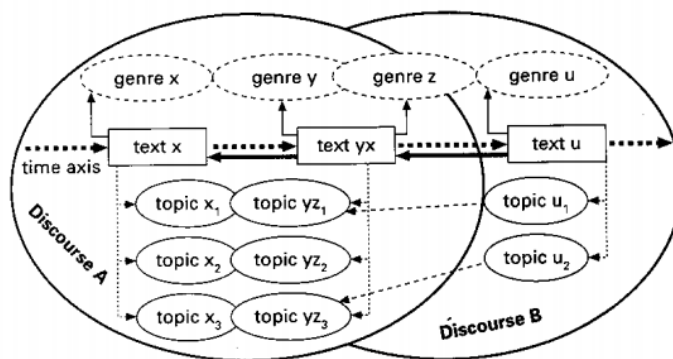
kuidas läbi tekstide võimu teostatakse. Viidates viimasele väitele sotsiaalsete ja ajalooliste taustade kohta, on kindlasti vaja ka Eesti ja Soome teemadel arutlemise käigus ajalooliste taustade ning rahvusliku identiteediküsimuste arvesse võtmist, et luua empiiria põhjal järeldusteni jõudmiseks piisav kontekst. Identiteediküsimuste analüüsi kaasamisel on oht laialivalgumiseks küllaltki suur, mistõttu kaasatakse analüüsi vaid need mõttekäigud, mis seostavad identiteedi ja kollektiivse riikliku ohutaju.

2.3 Diskursuste konstrueerimisest

Järgnevas alapeatükis vaadeldakse diskursuste konstrueerimise mehhanisme ning uuritakse, kuidas erinevate tekstide kaudu diskursused tekivad (ja vastupidi). Lähtudes antud töö eesmärgist, vaadeldakse suurema detailsusega poliitiliste diskursuste loomisprotsessi ning tuuakse välja nende erilised omadused. Eraldi vaadeldakse diskursuste omavahelist suhestumist ning võimalikke paralleel- ja alluvussuhteid nende vahel ja erinevate riikide näiteil.

Diskursuste konstrueerimisel mängib olulist rolli interdiskursiivsus, mis tähendab, et tekste kujutatakse kui erinevate diskursuste kombineerijaid. Eelkõige võib interdiskursiivsust näha mehhanismina, kus tekst on meedium, milles kombineeruvad osad erinevatest diskursustest, mille tagajärjel võivad tekkida uued diskursused. Selle metodoloogia kasutamisel tuleb lisaks interdiskursiivsusele viidata ka intertekstuaalsusele, mis eelkõige seisneb tekstide omavahelistes mõjutustes ehk tekstilistes viidetes (tsitaadid, refereeringud, sõnalised ja kontseptuaalsed laenud).

Üks näide tekstide ning diskursuste omavahelisest suhestumisest, mõjutustest ning ühisosadest on järgneval joonisel, mis kujutab graafilist mudelit diskursiivsetest ja tekstuaalsetest seostest:

Joonis 1-Diskursuste, žanrite ja tekstide seosed ajateljel.³⁸

Ülalolev joonis toob esile mitmekülgsed seosed tekstide, teemade ja žanrite vahel, mis samaaegselt loovad diskursusi, kuid on nende vahel ka siduvateks elementideks. Olulist rolli täidab sealjuures ajafaktor, mis on tihedas seoses kultuurilise ja sotsiaalse taustsüsteemi ehk kontekstiga.

Definitsioonipõhiselt on interdiskursiivsuse puhul tegemist žanrite ja diskursuste kombinatsiooniga tekstis. Sellest hoolimata on interdiskursiivsuse ja -tekstuaalsuse vaheline piir käsitletud allikate põhjal küllaltki hägune ning allikates leidub ka nende kasutamist pea samatähenduslike sünonüümidenä. Ühiseks jooneks on nende mõlema puhul interpretatiivsus, mis vihib analüüsijate erinevale sotsiaalsele ja kultuurilisele taustale. Tekstianalüüsi raames, on interdiskursiivsus taaskord sillaks teksti ja konteksti vahel, sest seostab diskursused diskursiivse korra raames, mis omakorda aitab luua tekste ja neid interpreteerida.³⁹

Mõlemat nähtust käsitletakse kui olulisi nurgakive uute diskursuste loomisel, sest intertekstuaalsuse kaudu levivad mõjutused ühest tekstist teise ning interdiskursiivsuse kaudu segunevad diskursuste erinevad mõjutused tekstis uueks diskursuseks. Nagu intertekstuaalsuse puhul, kus tekstide mõju võib käsitleda vastastikusena, võib ka interdiskursiivsuse puhul väita, et diskursused, mille mõjutused peegelduvad tekstides, saavad vastastikusi mõjutusi tekstidelt.

³⁸ Samas. Lk 157

³⁹ Samas. Lk 150-151.

2.4 Poliitilised diskursused

Diskursuseuuringutes eristatakse eraldi liigina poliitilist diskursuseanalüüsi, mis langeb kriitilise diskursuseanalüüsi valdkonda ning mille eesmärk on selgitada poliitiliste diskursuste tekkimist ning omavahelisi mõjutusi. Siinkohal selgitatakse poliitilist diskursuseanalüüsi küllaltki lühidalt, sest sellele omased jooned on suuresti samad, mis CDA puhul ning nende korduv väljatoomine ei ole tarvilik.

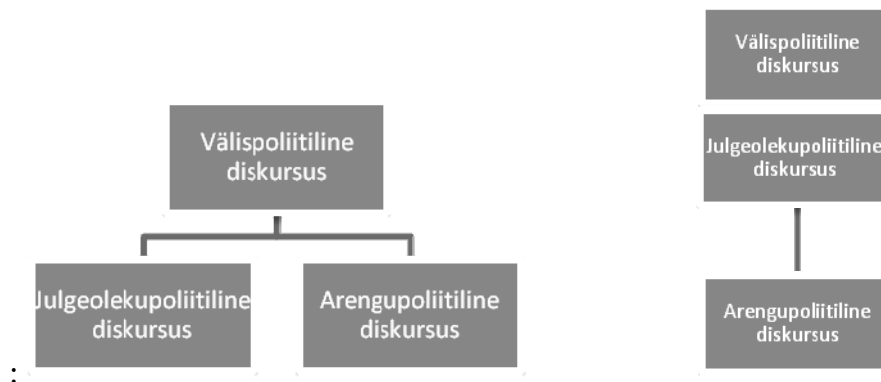
Poliitiline diskursus on tavaliselt erinevate poliitiliste autorite poolt konstrueeritud, kelle hulka võivad kuuluda nii indiviididest poliitikud, kui poliitilised institutsioonid, alates riigipeadest, kuni valitsuse, parlamendi ning poliitilise parteide liikmeteni. Samas ei tohi unustada, et poliitika leiab aset avalikus sfääris, mistõttu on vajalik võtta poliitilise kommunikatsiooni raames arvesse kõiki neid, kellele poliitika on suunatud, ehk massidele, kodanikele, valijatele, isegi kui tegemist on ainult ühepoolse kommunikatsiooniga poliitikutelt tavakodanikele. Poliitiline diskursus võib terminoloogiliselt sisaldada neid samu tegevusi, mida nimetatakse „poliitika tegemiseks“, näiteks seaduste vastuvõtmine, otsuste tegemine, kohtumiste ja poliitiliste kampaaniate korraldamine jne. Kõik need on diskursiivsed ja seega diskursusi loovad ja muutvad tegevused. Lisaks neile võib diskursiivsete aktide hulka liigitada ka näiteks valimiskampaaniad, propaganda, kõned ja intervjuud.⁴⁰

Poliitiliste alusdokumentide ja nendega samas žanriketis asuvate pressiteadete ja memode loomine, on samuti diskursiivne tegevus, sest alusdokumentide, kui omamoodi lõpptoodete kirjutamisega on seotud riigiaparaadi erinevad mehhanismid, alates apoliitilistest ametnikest, lõpetades seadusandliku ja täidesaatva võimuga seotud kõrgete poliitikutega. Võttes arvesse, et poliitilised dokumendid annavad enamasti erinevatele poliitikavaldkondadele suuniseid, saab neid käsitleda kui otseselt vastavat diskursust peegeldavaid avalikke tekste. Näiteks julgeolekupoliitika alusdokumendid loovad konkreetse pildi riigi julgeolekupoliitilistest plaanidest lähitulevikus.

⁴⁰Van Dijk, Teun.A.(1995).What is Political Discourse Analysis? *Political Linguistics*. Amsterdam: Benjamins. Lk 11-12, 18.

Arengukoostööd puudutavad dokumendid planeerivad arengupoliitika põhilisi suuniseid. Rakendades sellistele allikatele diskursuseanalüüsi, on olulisim välja tuua, kuidas need tekstid valdkondlikke baasdiskursusi konstrueerivad ning milline on nende omavaheline suhestumine. Baasdiskursuste omavahelist hierarhiat saab illustreerida mitmeti ning kindlasti toob erinevusi ka analüüs suur- ja väikeriikide lõikes. Eraldi allikatena täiendavad alusdokumentide poolt reflekteeritavat diskursust ministeeriumide pressiteated, mis sageli sisaldavad nii riiklikke seisukohti kui ka konkreetsete seisukoha kujundajate (nt ministrite või teiste kõrgete ametnike) sõnavõtte.

Poliitiliste diskursuste jagunemist suur- ja väikeriikide lõikes võiks kujutada järgnevalt

Joonis 2- Suuriiklik alluvussuhe.

Joonis 3- Väikeriigile omane alluvussuhe.

Joonisel 2 võib näha diskursiivset jagunemist suurriikide näitel, kus välispoliitiline diskursus üldise baasdiskursusena on enesele allutanud teiste hulgas julgeoleku- ning arengupoliitilised diskursused kõrvuti ja eraldiseisvalt. Oluline ning eristav tunnus suurriigi puhul on see, et diskursused asuvad põhiosas üksteisest lahus. Ei ole võimalik väita, et kahe alamdiskursuse vahel puudub igasugunegi interdiskursiivne suhe, ent võib eeldada, et suuremate riikide puhul on see riigi otsese julgeoleku seisukohast väheoluline.

Väikeriikide poliitiliste diskursuste alluvussuhet kujutaval joonisel 3 on kolmeastmeline süsteem, kus suurimaks ja üldisemaks diskursuseks on taaskord välispoliitiline, millele alluvad järjestikku julgeolekupoliitiline ja viimasele omakorda arengupoliitiline diskursus. Välis- ning julgeolekupoliitilised diskursused on omavahel niivõrd tihedalt seotud, et ei oleks vale väita, nagu ei võiks väikeriigi paratamatult neorealismlikust

paradigmast lähtuvas eksistentsimudelil julgeolek ning välispoliitika sellel joonisel kohti vahetada.

Kuna käesolev töö võrdleb kahte väikeriiki nende diskursuste põhjal, mis peegelduvad poliitilistes baasdokumentides ja muudes relevantsetes allikates, võetakse analüüsi aluseks joonisel 3 kujutatud mudel, kus arengukoostöö on allutatud julgeolekupoliitika ning välispoliitika sümbioossele ühisdiskursusele. Olles eelnevalt leidnud kinnitust, et Eesti ja Soome on mõlemad käsitletavad kui väikeriigid, saab mõlema riigi puhul eeldada, et diskursiivses hierarhias asuvad arengu- ning julgeolekupoliitiline diskursus samal positsioonil.

2.5 Uurimisküsimused ja analüüsimeetod

Võttes arvesse eelnevat teoreetilist baasmaterjali, leitakse edasistes peatükkides vastused järgnevatele uurimisküsimustele, Eesti ja Soome julgeoleku- ning arengupoliitiliste diskursuste võrdluse teel.

- Kuidas on konstrueeritud ametlik Eesti julgeolekupoliitiline diskursus ning milline roll on selles arengupoliitikal? Olulise tegurina võetakse sellele küsimusele vastuse leidmisel arvesse Eesti kuuluvust NATOsse. Ühe illustreeriva näitena käsitletakse seejuures arengukoostöö sihtriikide valikut.
- Kuidas on konstrueeritud ametlik Soome julgeolekupoliitiline diskursus ning milline roll on selles arengupoliitikal? Tähtsa faktorina vaadeldakse Soomet kui viimastel aastakümnetel neutraalset (NATOsse mitte kuuluvat) riiki, kes on erinevalt paljudest teistest Euroopa riikidest säilitanud suure heidutusvõimega iseseisva kaitseväge. Olulise illustreeriva näitena käsitletakse Soome puhul samuti arengukoostöö sihtriikide valikut.
- Millistel põhjustel on Eesti ja Soome julgeolekupoliitilistes diskursustes arengukoostööl küllaltki erinev roll? Võrdlemisel võetakse aluseks asumine samas geopoliitilises julgeolekuruumis, aga ka erinevad ajaloo ning identiteedi käsitlused. Tõestust sellele väitele otsitakse ka arengukoostöö sihtriikide valiku võrdlusest mõlema riigi puhul. Võrdluse raames testitakse ka nii Eesti kui Soome vastavust alapeatükis 1.5 kirjeldatud doonorihuvide mudelitele.

Antud töös leiab konkreetsete näidete najal kasutust analüüsimeetod, kus põhiliste uurimisallikatenä kasutatakse ministeeriumite poolt väljastatud pressiteateid ning sinna juurde diskursiivselt illustreeriva ja toetava materjalina mõlema riigi poliitikavaldkondade alusdokumente, aga ka ministeeriumide aastaraamatuid ja muid kokkuvõtvaid ametlikke tekste. Pressiteated on valitud primaarseteks allikateks, sest mõlema riigi puhul on olemas ammendav valim ning võttes arvesse, et nad sisaldavad küllaltki palju ka intertekstuaalseid viiteid näiteks ministrite või teiste kõrgete ametnike sõnavõttudele, on nende põhjal võimalik kõige efektiivsemalt identifitseerida julgeoleku- ning arengupoliitilise diskursuse vahel leiduvat sidet, mida pressiteated kohati isegi eksplitsiitselt väljendavad. Nimetatud side toetab samaaegselt interdiskursiivsuse olulisust kriitilises (poliitilises) diskursuseanalüüsis, ning aitab hoida analüüsi ametliku diskursuse kindlates piirides. Võttes arvesse, et pressiteated on mahult küllaltki lühikesed, ent samas on tegemist väga kontsentreeritud tekstidega, on olenevalt teate iseloomust võimalik tuvastada nii eksplitsiitset kui implitsiitset seost kahe uuritava diskursuse vahel. Teatud kriitikaks on alust arvestades, et pressiteadete puhul on tegemist ikkagi vahendatud infoga⁴¹, kuid siiski ei ole põhjust otsida tunnuseid diskursiivse lahknemise või erisuse osas, sest võib olla suhtelistelt kindel, et ministeeriumi pressiosakond omab samu seisukohti, mida sama asutuse kõrgemad ametnikud ja seepärast vahendab infot samade rõhuasetustega. Analüüsi käigus klassifitseeritakse pressiteated kaheks: esimesed, milles on eksplitsiitselt või implitsiitselt väljendatud seos arengu- ja julgeolekupoliitilise diskursuse vahel ning teised, mis alluvad üksnes arengupoliitilise diskursuse raamistikule. Võimalusel luuakse veel ka kolmas alajaotus, selle alusel, kui ametlik sõnum on otseselt seotud aastatuhande arengueesmärkidega, mis võimaldab eristada arengukoostöö siseriiklikke ja globaalseid motiive. Mõlema riigi puhul on põhiline hulk uuritavaid pressiteateid avaldatud vastava riigi välisministeeriumi poolt, kaitseministeeriumi poolt väljastatud sõnumid on analüüsiks enamasti liiga spetsiifilised ja tegelevad enam kaitsealase arengukoostöö või muude sõjalise koostöö aspektidega, ent nendegi hulgast on mõnevõrra väiksem kogus analüüsi kaasatud. Pressiteateid vaadeldakse kronoloogiliselt, ilmumise järjekorras ning teatud diskursiivseid erinevusi on võimalik välja lugeda ka erinevate välisministrite ametiaegadest.

⁴¹ Fairclough eristuses on tegemist ühepoolse vahendatud kommunikatsiooniga. Vt viide 31, Lk 23.

Poliitilistel alusdokumentidel ning muudel allikatel on analüüsis toetav ja illustreeriv roll, sest teatud tingimustel võib neid küll käsitleda pressiteadetega samas žanriketis asuvaiks, kuid paraku on intertekstuaalsuse leidmine neist raskendatud ning interdiskursiivsete nüansside leidmiseks võib nende mahust üksi vajaka jääda.

Järgneva peatüki esimestes alajaotustes analüüsitakse Eesti ja Soome näidet eraldi, et tuvastada seos uuritavate diskursuste vahel ning järgnevalt kõrvutatakse need näited ja võrreldakse omavahel, et välja tuua suurimad erisused kahe naaberriigi arengupoliitilises käsitluses julgeolekupoliitika kontekstis. Erilist tähelepanu pööratakse selles analüüsiraamistikus just bilateraalsele arengukoostööle ning nendele sihtriikidele suunatud välisabi olemuse ja motiivide võrdlemisele, et tuvastada, kas väikeriigi doonorihuvide mudelid sobivad neid näiteid kirjeldama ning leida seeläbi ühesed vastused uurimisküsimustele.

3. Eesti ja Soome julgeoleku- ning arengupoliitiline dünaamika

Algavas peatükis analüüsitakse empiiriliselt Eesti ja Soome näiteid. Täpsemalt identifitseeritakse mõlema riigi puhul ametlik arengu- ning julgeolekupoliitiline diskursus. Seejärel analüüsitakse nende diskursuste ühisosi ehk tuuakse välja arengupoliitika motiivid, mis teenivad julgeolekupoliitilisi huve. Sellele peatükile järgnevas jaotuses võrreldakse Eesti ja Soome vastavaid motiive, et leida vastused uurimisküsimustele. Uuritavad allikad hõlmavad nii poliitikavaldkondade alusdokumente kui nendega samas žanriketis asuvaid pressiteateid ja mõningaid muid avalikke dokumente. Allikad pärinevad perioodist alates 1998. aastast, millal Eesti alustas ametlikult arengukoostööd, kuni 2011. aasta jooksul ilmunud artikliteni, mil toimus käesoleva töö kirjutamine. Analüüsi adekvaatsuse huvides on ka Soomet käsitlevad empiirilised allikad valitud samast ajavahemikust.

3.1 Poliitilistest alusdokumentidest ametlike diskursuste konstrueerijatena

Viimase kümnendi jooksul, eriti just enne NATOga liitumist, on Eesti teadus- ja ka ajakirjandusmaastikul pühendatud mitmeid töid meie julgeolekupoliitilise diskursuse analüüsile. Käesoleva töö eesmärk ei ole mitte uue perspektiivi või julgeolekupoliitiliselt diskursiivse minapildi loomine, vaid pigem juba olemasoleva käsitlemise uurimine, leidmaks seoseid arengupoliitikaga, millega Eesti ametlikult juba peaaegu 14 aastat on tegelenud, kuid mida on varem uuritud pigem iseseisva nähtusena. Kuna uurimise all on just ametlikud diskursused, siis on oluline esmajärjekorras tähelepanu pöörata poliitilistele alusdokumentidele, mis on vaieldamatult ametliku lähenemise nurgakivideks.

Eesti puhul loob praegu kehtivatest ning arengupoliitilisse diskursusesse panustavatest õigusaktidest esmase aluse riigikogus 2003. aastal vastuvõetud dokument arengukoostöö põhimõtetest. Tegemist on juba teise sedalaadi dokumendiga, sest

eelmised põhimõtted olid kinnitatud 1999. aastal ja vajasisid uuendamist, kuna 2003. aastal oli liitumine ELi ja NATOga juba ukse ees, mistõttu vajis vastav seadusandlus kohendamist. Mõlemas dokumendis on sätestatud ainult üldised põhimõtted, kuidas ja kes riiklikul tasandil arengukoostööd korraldab. Siiski on oluline tähelepanu juhtida mõlemas leiduvale alapunktile, mis tutvustab nelja Eestile arengukoostöö seisukohast olulist aspekti. Aspektid jagunevad moraalseteks, majanduslikeks, poliitilisteks ja kultuurilis-ajaloolisteks. Prioriteetsuse järjekorras olid 1999. aastal esimesel kohal poliitilised aspektid, ent 2003. aastal olid tähtsaimaks moraalsed aspektid ning poliitilised aspektid olid liikunud teisele kohale. Selline nihe on arusaadav, sest 1999. aastal oli poliitiliste aspektide all konkreetselt ära märgitud, et arengukoostöö aitab muuhulgas säilitada välispoliitilisi eesmärke, ehk ühinemist ELiga. 2003. aastal olid juba eelmises dokumendis nimetatud välispoliitilised eesmärgid käegakatsutavad, seega olid uued poliitilised aspektid sõnastatud tunduvalt üldsõnalisemalt, nimetades, et arengukoostöö aitab arendada teiste riikidega suhteid ning saavutada välispoliitilisi eesmärke.⁴² Kummaski dokumendis polnud otseselt mainitud julgeolekut kui arengukoostöö prioriteetset eesmärki, ent ühe ja järjekorras esimese Eesti välispoliitika eesmärgina, on otseselt sätestatud julgeoleku kindlustatuse ja jagamatuse tagamine. Seega võib väita, et üldine side arengukoostöö ja julgeolekupoliitika vahel on leidnud esmast tõestust juba nende allikate põhjal.

Aastal 2006 avaldati kolm aastat varem Riigikogus kinnitatud üldiste ja suuremate eesmärkide põhjal esimest korda selle valdkonna strateegilise raamdokumendina „Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava aastaks 2006-2010”. Hoolimata sellest, et 2003. aastal parlamendis heaks kiidetud aluspõhimõtted on jäänud samaks, sai eelmainitud dokument endale uue järje 2011. aastal, kui jõustus samanimeline arengukava, sedapuhku aastaks 2011-2015.⁴³ Viieaastane välp tundub olevat küllaltki

⁴² Elektrooniline Riigi Teataja. **Arengukoostöö põhimõtted aastateks 1999-2000.**

<https://www.riigiteataja.ee/akt/76883> (24.10.2011); **Eesti arengukoostöö põhimõtete heakskiitmine.** <https://www.riigiteataja.ee/akt/244042> (24.10.2011).

⁴³ Eesti Välisministeeriumi kodulehekülg. **Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006-2010.** <http://www.vm.ee/sites/default/files/abi-arengukava-2006-10.pdf> (24.10.2011). **Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2011-2015.** http://www.vm.ee/sites/default/files/arengukoostoo-humanitaarabi_arengukava_2011-2015.pdf (24.10.2011).

adekvaatne, võttes arvesse muutuvat maailma ning riikide erinevat arengukiirust ning ettenägematuid sündmusi, mida ei pruugi olla võimalik alati piisavalt varakult ette ennustada. Olgu selle näiteks globaalne majanduskriis, mille haripunkt saabus täpselt eelmise arengukoostöö arengukava keskel ehk aastal 2008, mille tõttu vähenesid aastail 2009-2010 sellele valdkonnale planeeritud rahaeraldised. Kummagi dokumendi juures on oluliseks näiteks interdiskursiivsusest dokumendi alguses olev peatükk, mis toob välja mitmed teiste valdkondade alusdokumendid, millega vaadeldav dokument seotud on, muuhulgas on mõlemas leidnud äramärkimist ka julgeolekupoliitika alused, mis on kindlaks märgiks nende diskursuste ühisosade eksistentsist.

Aastate 1998-2011 sisse mahub kolm komplekti julgeolekupoliitika alusdokumente, mis kinnitati vastavalt 2001., 2004. ja 2010. aastal⁴⁴. Esimene neist on välisabi teemakäsitluse osas järgmisega võrreldes isegi põhjalikum. Põhjuseks on tõenäoliselt fakt, et arengukoostöö teema oli alates 1998. aastast küllaltki uus ja pälvis seetõttu rohkem tähelepanu ning seostamist julgeolekuga. Teine raamdokument korreleerub taaskord NATO liikmelisuse saavutamisega samal aastal ning 2010. aasta oli tegelikult suhteliselt hiline aeg selle dokumendi uuendamiseks, sest julgeoleku olukord oli sundinud peale diskursusemuutusi ning päevakorda kerkisid näiteks energia- ja küberjulgeolek ning Georgia sõja tagajärjed. Hoolimata sellest, et 2010. aasta dokument on eelmisele järjeks, on nad üksteisest küllaltki erinevad nii ülesehituse kui rõhuasetuste poolest. 2004. aasta versioonis puudutatakse arengukoostööd täpselt ühe lausega, kuid kuus aastat hiljem on sellele pühendatud juba terve alapeatükk, milles on muuhulgas rõhutatud, et Eesti üks eesmärkidest on arengukoostöö ning Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika vahelise sidususe tugevdamine⁴⁵. See on vaieldamatult üks näide kuue aasta jooksul toimunud diskursiivsest muutusest, kus julgeolekukontseptsioon on avardunud, kui ka interdiskursiivsuse olemasolust kahe uuritava valdkonna vahel.

⁴⁴**Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused.(2001).** <https://www.riigiteataja.ee/akt/72805> (26.10.2011)
Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused .(2004). <https://www.riigiteataja.ee/akt/773389> (25.10.2011)
Eesti julgeolekupoliitika alused .(2010). http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf (25.10.2011)

⁴⁵ Samas. Lk 12.

Soome arengu- ning julgeolekupoliitika alusdokumentidest paistab esiteks silma valdkondade tihedam sidusus, mis on selgelt ning konkreetselt välja toodud. Selle põhjuseks võib pidada tõika, et Soomel on olnud aastakümnete võrra rohkem aega, et mõlemat valdkonda puudutavat poliitikat konsolideerida. Seetõttu on Soome kahe analüüsitava arengupoliitika arengukava erinevused väiksemad ja pigem kosmeetilist laadi, võrreldes Eesti samasisuliste dokumentidega. Arengukoostööd reguleerivad raamdokumendid on kinnitatud aastatel 2001, 2004 ja 2007⁴⁶. Esimene neist on sisuliselt valitsuse põhimõtteline otsus ja kaks viimast juba Eesti omadega sarnased alusdokumendid. Interdiskursiivsuse näited seostest julgeolekupoliitikaga on kõigist kolmest väga hästi leitavad ja identifitseeritavad, sest kõik kolm dokumenti viitavad julgeoleku ja arenguküsimuste selgele seosele.

Soome julgeolekupoliitikat kujundavad alusdokumendid erinevad Eesti omadest eelkõige selle poolest, et samas dokumendis käsitletakse koos julgeoleku- ja kaitsepoliitikat, Eestis käsitletakse neid teemasid eraldi dokumentides. Viidatud dokumendid on kinnitatud Soome valitsuse poolt aastail 2001, 2004 ja 2009⁴⁷. Arengukoostöö olulisus riigi julgeoleku tagamise raames on selgelt kirjas kõigis kolmes dokumendis, kuid märgatav on tendents, et mida hilisem dokument, seda rohkem on arengupoliitikat puudutav tähtsustatud, mis paistab välja nii rõhuasetustest kui tekstimahust. 2001. aasta dokumendis ei leia arenguküsimused pea üldse käsitlust, samas kui 2009. aasta versioonis on neile pühendatud juba eraldi peatükk ning identifitseeritud ka julgeolekuga kattuvad alad. Huvitava ühise joonena Eesti ja Soome

⁴⁶ Soome välisministeeriumi kodulehekül. www.formin.fi

- **Operationalisation of Development Policy Objectives in Finland's International Development Co-operation** .(2001).
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=81664&nodeid=15457&contentlan=2&culture=en-US> (25.10.2011)
- **Development Policy of Finland**.(2004).
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=84297&nodeid=15457&contentlan=2&culture=en-US> /(25.10.2011)
- **Development Policy of Finland**.(2007).
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=107497> (25.10.2011)

⁴⁷ Soome kaitseministeeriumi kodulehekül. <http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=180> (25.10.2011)

ametliku diskursuseloo juures, mis taaskord on tõestuseks neorealismile lähenemisele, on fakt, et mõlemal riigil sisuliselt puudub välispoliitiline üldine raamdokument. Eesti puhul täidab selle aset julgeolekupoliitika alusdokument ning Soome puhul on valitsuse poolt esitatud üldises ja avalikus mitmest peatükist koosnevas programmis üks peatükk pühendatud ka välis-, julgeoleku- ja kaitsepoliitikale. Juba see nüanss, et neid kolme teemat käsitletakse koos toob esile võrdlusemomendi, mis näitab, et Soome ametlik diskursus võib olla koostatud hoopis rangemas neorealismis, kui seda võis ennustada enne allikatega tutvumist, muude avalike tekstide põhjal. Eriti teravalt tuleb see välja võrdluses Eestiga, sest alusdokumentides on julgeoleku ja kaitsepoliitikat käsitletud rangelt eraldiseisvana. Siiski ei saa kummagi riigi puhul eeldada, et välis-, julgeoleku- või arengupoliitilised suunised ja motiivid on sõnastatud ainult oma riigi huvidest lähtudes, vaid kindlasti on neid mõjutanud Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika ning arengukoostöö eesmärgid.

Viidates Norman Fairclough'le võib neid allikaid analüüsides tõdeda, et tõepoolest on alusdokumentide näol tegemist ametliku diskursuse loomesse olulise määral panustavate allikatega, milleni on jõutud läbi poliitilise debati ning milles peegeldub konsensus ehk kokkuleppeliselt ühtne lähenemine riiklikul tasandil. Lisaks võib esmase ja üldise järeldusena tõdeda, tuginedes interdiskursiivsuse näitele, mis esines nii Eesti kui Soome mõlema valdkonna alusdokumentides, et nii Eesti kui Soome vastavad alapeatükis 2.4 leiduvale joonisele 3, mis kirjeldab väikeriigi poliitiliste diskursuste alluvussuhet. Mõlema riigi dokumentides leidsid näiteid nii täiesti eksplitsiitselt intertekstuaalsusest kui ka implitsiitseid seoseid julgeoleku ja arengupoliitika vahel, mis samuti tõestavad esialgset eeldust, et väikeriigi puhul on need valdkonnad omavahel tihedalt seotud.

Käesoleva uurimustöö kirjutamise idee sai alguse Eesti ja Soome arengukoostöö sihtriikide võrdlusest, mis kahe samas julgeolekukeskkonnas asuva naaberriigi puhul on üsna erinevad ja annavad seeläbi alust uurimiseks. Olles praeguseks juba tõestanud, et arengukoostöö on eriti just väikeriikide puhul tihedalt seotud julgeolekupoliitikaga, on ka arengukoostöö sihtriikide valik üheks indikaatoriks doonorriikide julgeolekualastest motiividest.

- **Eesti kahepoolse arengukoostöö sihtriigid⁴⁸:** Georgia, Ukraina, Moldova, Armeenia, Aserbaidžaan, Valgevene, Afganistan
- **Soome kahepoolse arengukoostöö sihtriigid⁴⁹:** Etioopia, Kenya, Mosambiik, Sambia, Tansaania, Nepal, Vietnam, Nicaragua

Eesti puhul on kõik sihtriigid endised idabloki maad ning eriliseks tunnuseks, kui Afganistan ja Valgevene välja arvata, lahendamata piiritülid, kus üheks otseseks või kaudseks osapoolaks on Venemaa. Lisaks on neil kõigil, kas lähiminevikus või praegugi lahendamata küsimusi seoses Nõukogude okupatsioonist järele jäänud Vene vägedega nende riikide suveräänsel pinnal. Puhtalt arengukoostöö valdkonda jäävatele motiividele tuginedes paistab endiste idabloki riikide toetamine küllaltki põhjendatud olevat, sest Eesti puhul on tegemist siirdeprotsessi lõpetanud riigiga, millest tulenevalt omane reformikogemust, mida oma partneritele saaksime edasi anda. Vaadeldes julgeolekupoliitilisi motiive, võib tõdeda, et Eesti käitumine väikeriigina sobib küllaltki hästi kokku alapeatükis 1.5 kirjeldatud doonorihuvide mudeliga.

Soome riikide valikut iseloomustab eelkõige laiem globaalne haare, enamik partnereid asub Saharast lõunasse jäävas Aafrikas ning ülejäänud kas Kagu-Aasias või Lõuna-Ameerikas. Vaadeldes taaskord ainult arengupoliitilist perspektiivi on loogiline, et Soome maailma ühe rikkaima riigina toetab Aafrika ja kogu maailma vaesemaid riike. Paraku on otseselt Soome julgeolekut mõjutavaid motiive selle riikide valimi põhjal tunduvalt keerulisem tuvastada kui Eesti puhul, kuid see on muuhulgas üks käesoleva töö järgneva peatüki eesmärkidest.

3.2 Eesti ametlike diskursuste ühisosade analüüs

Selles peatükis tehtav võrdlus toob läbi erinevate allikate välja Eesti arengu- ja julgeolekupoliitiliste diskursuste kattuvad osad. Jätkatakse juba eelmises peatükis alustatud poliitiliste alusdokumentide lahkamist, kuid oluliste diskursust kujundavate

⁴⁸ Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006-2010. Lk 4.

⁴⁹ Soome Välisministeeriumi kodulehekül.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15360&contentlan=2&culture=en-US> (26.10.2011)

tekstidena võetakse luubi alla ka arvukad välis- ja kaitseministeeriumi pressiteated, mille valim piirdub Eesti puhul ca 185 tekstiga, aastaist 1999-2011. Enamik valitud pressiteateid kirjeldab suhteid kahepoolse arengukoostöö sihtriikidega. Piirdumine kahepoolse koostöö sihtriike kajastavate tekstidega on põhjendatud sellega, et nende kaudu on kavas analüüsida eelmainitud julgeolekupoliitilisi motiive arengupoliitikas, sest multilateraalse arengukoostöö uurimisel jääks eeldatavasti väheks pidepunkte, kuna rahvusvahelised ja abi vahendavad organisatsioonid seisavad suhteliselt vähesel määral üksikute riikide konkreetsete julgeolekupoliitiliste huvide eest. Analüüsi ei kaasata konkreetsete projektide detailset läbiviimist kajastavaid tekste, sest nende puhul on enamasti tegemist projektkirjeldustega ning nad ei pruugi sisaldada empiirilist baasi arengukoostöö motiivide väljaselgitamiseks.

Järgnevalt kajastatakse Eesti julgeolekupoliitilise diskursuse kujunemist taasiseseisvumise järgse perioodi jooksul ning alates 1998. aastast on võimalik samas taustsüsteemis uurida ka kokkupuuteid arengupoliitikaga.

Aastad 1991-1999, uus algus

1991. aasta taasiseseisvumise järgselt on välis- ja julgeolekupoliitilises diskursuses ja praktikas olnud kindel suund riigi iseseisvuse ja püsijäämise tagamisele, mistõttu võib väita, et esmaseks eesmärgiks kahe kümnendi jooksul on olnud „kõva“ julgeoleku tagamine. 50 aasta pikkuse Nõukogude okupatsiooni tagajärjel nähti ja nähakse tänaseni põhilise ohuallikana riiklikule iseseisvusele Venemaad. Vene ohu tõrjumiseks ja heidutuseks nähakse põhilise võimalusena NATOt, millega liitumisele võeti varakult siht. Perioodil 1991-2000 kujutati riigi püsijäämist läbi „kõva“ julgeoleku kontseptsiooni, kuid teatud diskursiivse nihke alguseks peetakse 1994. aasta välisminister Jüri Luige kõnet, milles ta identifitseeris Eesti julgeoleku kui integratsiooni Läände, samal ajal normaliseerides suhteid Venemaaga. Riiklikku iseseisvuse ja territoriaalse terviklikkuse tagamist seostati üksiti ja ainult „kõva“ julgeolekuga kuni 2001. aastani, mil võeti vastu esimene omataoline julgeolekupoliitika aluste raamdokument, kus oli juba puudutatud ka laiema, postmodernistliku julgeolekukäsitlusega kaasnevaid nüansse. Põhilised „ohud“, millele eelnevalt viidati

selges seoses Venemaaga, asendati „riskidega“, mille spekter oli tunduvalt „rahvusvahelisem“. Hoolimata sellest ei kadunud viited Vene ohule, teatud perioodiks muutus lihtsalt selle defineerimine, tänu näiteks „positiivse hõlvamise“ mõistele. Esmane diskursiivne nihe on nähtav seega alates 1994. aastast, kui üritati Eesti nägemust julgeolekupoliitikast kohandada sellega, mis valitses Euroopas ja Põhja-Atlandi geopoliitilises ruumis. Alates 2001. aasta julgeolekupoliitika raamdokumendist sai see suund ka riiklikul tasandil kinnituse.⁵⁰

Uuritaval perioodil ilmunud pressiteadetest ilmneb, et Eesti alustas välisabi andmist pea samaaegselt nii Ukrainale, Georgiale kui Moldovale, kes on tänaseni meie bilateraalse koostöö riikide nimistus tähtsatel kohtadel ning ressursside jaotamise pingereas samuti esimeste hulgas. Koos arengukoostöö algusega ilmneb nende riikide abistamise puhul teatud ühine joon, mida tegelikult tänaseni püütakse järgida. Nimelt, viidatakse ühele otseselt ja avalikult väljendatud arengukoostöö motiivile, milleks on teadmiste ja kogemuste jagamine selle kohta, kuidas teised riigid peaksid läbi viima ja algatama reforme. Tegelikult alustati sellega juba siis, kui Eestil olid need reformid veel pooleli või alles hiljuti lõpetatud. Teise olulise tendentsina avaldub Eesti abivalmidus seoses lahendamata piiri- või territoriaalsete tülidega. Võttes arvesse väheseid majanduslikke ressursse, mida Eestil oli ja on võimalik eraldada sihtriikide toetamiseks, on kogemuste edastamine arengukoostöö raames kahtlemata sobiv võimalus, kuidas võimalikult väikeste kuludega abivajajaid efektiivselt aidata. Järgmises alapeatükis leiab neljandat olulist arengukoostöö sihtriiki, Afganistani puudutav küllaltki vähest tähelepanu, sest selle riigi puhul on kaitsekoostöö ning arengupoliitika ja kohati isegi humanitaarabi eristamine endiselt kestva sõjategevuse tõttu keeruline, eriti arvestades arvukate Eesti sõjaväelaste sealviibimist.

Juba 1999. aasta alguses arutasid Eesti ja Ukraina välisministrid, kuidas tihendada julgeolekualast koostööd ja koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides. Seda sündmust kajastav pressiteade annab aimu kohtumise meelsusest, sest Ukraina esindaja tunnistas juba siis Eesti edusamme ELiga liitumisel Ukraina omadest

⁵⁰ Kasekamp, Andres., Riim, Toomas., Veebel, Viljar.(2003). Eesti koht ja valikud Euroopa ühises julgeoleku- ja kaitsepoliitikas. Uurimustöö. Tartu. Lk 12-14.

edasijõudnumateks ning Eesti minister avaldas toetust Ukraina liitumisele, millest võib tuletada, et Eesti oli valmis pakkuma oma igakülgselt abi.⁵¹ Kohtumisel Georgia välisministriga jõuti vastastikkusele kokkuleppele, et Eesti abistab Georgiat reformide alal, et lihtsustada viimase püüdlusi ELiga liitumisel. Eraldi teemana leidis käsitlemist Abhaasia eestlaste teema, millel on kindlasti teatud tähtsus Georgia Eesti arengukoostöö sihtriigiks saamisel.⁵² Samal aastal ning samuti välisministrite tasemel toimunud kohtumisel Moldovaga väljendas Eesti pool oma soovi aidata Moldovat tema teel ELi suunas ning Moldova soovis lähemalt tundma õppida Eesti seadusandluse ühtlustamise ning maksureformide läbiviimise mehhanismi. Viidatud pressiteadetes on kaudselt ära märgitud, et tegemist on sisuliselt Eesti ja Moldova vaheliste süstemaatiliste suhete algstaadiumiga, sest varem taolist koostööd ei tehtud.⁵³

Aastad 2000-2003, teekond NATO ja ELi suunal

Aastail 2000-2003 oli Eesti julgeolekupoliitilises diskursuses olulisimaks märksõnaks NATO. Aastal 2000 vastu võetud julgeolekupoliitika alusdokumendis on sätestatud juba dokumendi esimese peatüki esimeses punktis:

„Eesti jaoks kõige olulisem rahvusvahelise keskkonna areng on euro-atlandiline integratsiooniprotsess: Euroopa Liidu ja NATO laienemise jätkumine. Eesti jagab täielikult EL ja NATO loomise demokraatlikke põhimõtteid ja sihte ning on seadnud endale eesmärgiks nii EL kui NATO täisliikmeks saamise.“⁵⁴

Lisaks eelnevale võib leida samast dokumendist ka ülevaatliku ja sugugi mitte pealiskaudse kirjelduse arenguabi rollist julgeoleku tagamisel. Oluline on see, et arengukoostöö ja humanitaarabi, mis peaaegu alati leiavad käsitlemist lähestikku, asuvad samas alapeatükis koos rahuvalveoperatsioonide teemaga, mis ise tavaliselt paikneb sõjalise koostöö temaatika juures.

⁵¹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 21.01.1999. <http://www.vm.ee/?q=node/1676> (27.10.2011)

⁵² Eesti Välisministeeriumi pressiteade 26.08.1999. <http://www.vm.ee/?q=node/1504> (27.10.2011)
Eesti Välisministeeriumi kodulehekül. <http://www.vm.ee/?q=node/181> (14.11.2011)

⁵³ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 23.09.1999. <http://www.vm.ee/?q=node/1485> (27.10.2011)
Eesti Välisministeeriumi pressiteade 22.09.1999. <http://www.vm.ee/?q=node/1486> (27.10.2011)

⁵⁴ Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused.(2001). <https://www.riigiteataja.ee/akt/72805> (26.10.2011) lk 1.

„Rahvusvahelise julgeolekukoostöö üks vorme on rahu- ja humanitaaroperatsioonid ning arengukoostöö. Eesti eesmärgiks on oma võimaluste kohane osalemine rahvusvahelise õiguse normidele tuginevates rahvusvahelistes ühisoperatsioonides, lähtudes julgeoleku jagamatuse põhimõttest ja soovist anda praktiline panus ühiste julgeolekuküsimuste lahendamisse.“⁵⁵

Eelnev tsitaat on taaskord tõestuseks eeldusele, et Eesti julgeolekupoliitilises diskursuses on arenguabi ning julgeolek juba küllaltki varasest ajast olnud tihedalt seotud. Eksplitsiitselt on väidetud, et pigem on abi andmise eesmärk ühiste julgeolekuriskide maandamine, kuid implitsiitselt võib selles näha eeldust vastuabile, juhul kui Eestit peaks mingi kriis ähvardama, eriti just võttes arvesse viidet julgeoleku jagamatusele.

Ülalolevad tsitaadid toetavad väidet, et nimetatud nelja aasta pikkuse perioodi jooksul oli NATO ja Euroopa Liiduga liitumine Eesti välis- ja julgeolekupoliitika põhilisi eesmärke, eriti just võttes arvesse, et 1999. aasta Washingtoni tippkohtumisel oli NATO tunnustanud Eestit kui potentsiaalset tulevast liiget. Kolme aasta pärast Praha tippkohtumisel⁵⁶ esitati seitsme teise riigi seas ka Eestile kutse liituda NATO liitumisläbirääkimistega, mis oli kindlaks märgiks edusammudest seatud eesmärkide poole püüdlemisel. Siin viidatud alusdokumendist ilmneb ka, et arengukoostöö paigutus julgeolekupoliitilise diskursuse alluvusse, esiteks just NATOsse pürgimise ajal, sest võeti eeskuju arenenud riikidest. Teiseks leidub märke, et kohe selle protsessi alguses hakati vaatama arengupoliitikat kui ühte vahendit, mille abil Eesti julgeolekut otseselt kindlustada.

Lisaks alusdokumentidele ilmneb analüüsitud pressiteadetestki, et 1998. aastal, mil algasid liitumisläbirääkimised ELiga, alustati ametlikult välisabi andmist. Arengukoostöö tähtsustamist olulise valdkonnana toetavad nii hoogustunud projektide algatamine kui ka teated edusammudest pressiteadetes. Valdkonna tähtsust näitab samuti aasta-aastalt suurenevate rahasummade eraldamine, mis kuue aastaga kasvas pea

⁵⁵ Samas. Lk 8.

⁵⁶ Eesti NATO Ühingu kodulehekül. <http://www.eata.ee/eesti-nato-s/eesti-liitumise-kronoloogia> (26.10.2011)

viiekordseks, jättes siinjuures arvestamata 2004. aastal eraldatud summa, mis kasvas hüppeliselt seoses ELiga liitumisega⁵⁷.

Väljapoole suunatud retoorika, mis tollastes pressiteadetes kajastub, väljendas selge sõnaga, et Eesti ei näe ennast „ühegi riigi“ poolt ohustatuna⁵⁸, ent teatud ohutunnetuse märke võis näha juba tolleaegsetes alusdokumentides ning muudiski avalikes allikates. Näiteks 2000. aastal kinnitatud julgeolekupoliitika alustes on peatükis „Sõjalised riskid“, ainuke riik, keda konkreetselt nimetatakse, Vene Föderatsioon. Samas dokumendis märgitakse majanduslike riskide all seotust Vene energiavõrguga. Lisaks tembeldatakse Venemaa selles dokumendis ebastabiilseks riigiks, mille sisemised konfliktid on kaudseks ohuks kõikidele tema naabritele.⁵⁹

Järgneva nelja aasta pikkuse perioodi jooksul mõjutas prevaleerinud julgeolekupoliitiline NATO retoorika arengupoliitilist diskursust samuti tavalisest enam. Võttes arvesse, et alates 1999. aastast terendas NATOga liitumine juba kindlama variandina, võis sagedamini ja võrdlemisi selgesti täheldada arengupoliitika lähenemist julgeolekule.

Oluliste arengukoostöö sihtriikidena tõusid 2000. aastate alguses esile Georgia ja Ukraina ning teatud määral on nad oma positsiooni säilitanud tänaseni. 2000. aasta jaanuaris toimusid Tallinnas Eesti ja Georgia vahelised poliitilised konsultatsioonid. Muuhulgas anti teada valmidusest toetada Georgia püüdlusi liitumaks lääne struktuuridega ning konkreetsemate projektide vormis toetati näiteks Georgia piirivalve arendamist.⁶⁰ Sama aasta alguses kohtus Eesti välisminister Toomas Hendrik Ilves oma Georgia kolleegiga. Selle kohtumise raames rõhutas Eesti pool stabiilsuse tagamise olulisust Lõuna-Kaukaasia piirkonnas nii regionaalses kui globaalses kontekstis.⁶¹ 2000.

⁵⁷ Abisaajast demokraatiasaadikuks, kodanikeühenduste hinnang Eesti arengukoostööle aastal 2007. www.terveilm.net/uploads/files/analyyss2007.pdf (27.10.2011). Lk 6.

⁵⁸ Välisministeeriumi pressiteade 18.02.1998. <http://www.vm.ee/?q=node/1949> (27.10.2011)

⁵⁹ Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused.(2001). <https://www.riigiteataja.ee/akt/72805> (26.10.2011) Lk 4,7.

⁶⁰ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 14.01.2000. <http://www.vm.ee/?q=node/1399> (31.10.2011)

⁶¹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 01.03.2000. <http://www.vm.ee/?q=node/1375> (31.10.2011)

aasta sügisel viibis Eesti välisminister omakorda visiidil Georgias ning allkirjastas seal kahepoolse koostöö memorandum, mille raames lubati Georgiat toetada korrakaitse ja piirivalve ning infotehnoloogia valdkondades.⁶² 2001. aasta kevadel leidis aset suhete tihendamine Armeeniaga, kus Armeeniat külastanud välisminister pakkus Eesti toetust nii infotehnoloogias kui Mägi-Karabahhia kriisi lahendamisel.⁶³ Järgneval kahel aastal on märgata Eesti arengukoostöö tihendamist just Armeenia ning Aserbaidžaaniga, lisaks võib tuvastada teatud käitumismustri, mille raames Eesti reformikogemuste vahendamine arengukoostöö raames intensiivistus seda enam, mida lähemale jõuti ELiga liitumisele.

Selle küllaltki lühikese perioodi jooksul on võimalik välja tuua teatud suunad Eesti arengupoliitika valdkonnas. Esiteks, võrreldes eelnenud ajavahemikuga, mil arengukoostöö sai alguse, ilmnes sihtriikide aitamise tähtsus piiride ja piirivalve kindlustamisel ning enam rõhutati ka konfliktsetes piirkondades rahutagamise olulisust. Implitsiitselt võib sellest välja lugeda Eesti soovi samaaegselt seista oma partneri julgeoleku eest, kuid seeläbi tagada enda julgeolekut. Viidates väikeriigi doonorihuvide mudelile võib sellest aga ka välja lugeda teatud pragmaatilist soovi, et tugevdades oma liitlast, oleks võimalik pareerida võimalikke ohte endalt, eriti kui tegemist on jagatud ohuallikaga. Sugugi vähem oluline pole ka pidev kogemuste vahendamine või vähemalt soov sellega tegeleda, eriti mis puudutab ELi ja NATOga liitumist, sest seegi seisab sama ohtude pareerimise mudeli huvides, kui enam demokraatlikke jõude saab kaasata nende suurte organisatsioonide geopoliitilisele piirialale.

Aastad 2004-2007, välispoliitiline konsolideerumine

Järgneva nelja aasta pikkuse perioodi sisse jääb kahe tähtsa poliitilise alusdokumendi kinnitamine ning avalikustamine. 2004. aastal, suuresti seoses NATOga liitumisega, nägi ilmavalgust uus julgeolekupoliitika aluste nn „valge raamat“ ning 2006. aastal kinnitati esimest korda arengukoostöö arengukava pikemaks perioodiks, rõhudes spetsiifiliste probleemide detailsetele lahendustele.

⁶² Eesti Välisministeeriumi pressiteade 22.08.2000. <http://www.vm.ee/?q=node/1210> (31.10.2011)

⁶³ Eesti Välisministeeriumi pressiteade. 12.04.2001. <http://www.vm.ee/?q=node/972> (31.10.2011)

2004. aasta julgeolekupoliitika alustes on selgelt sätestatud, et kuna NATOga liitumine on saavutatud, siis julgeolekupoliitilised eesmärgid vajavad ümberkorraldamist. Erinevalt varasemast dokumendist on kirjas, et Eesti julgeolek tagatakse kõigi välis- ja sisepoliitiliste vahenditega⁶⁴, mille raamesse rakendub kindlasti ka arengupoliitika. Sarnaselt eelmise dokumendiga kinnitatakse, et Eesti ei näe kelleltki endale ohtu ja julgeolekupoliitika pole suunatud kellegi vastu. Konkreetselt mainitakse, et Eesti osalemine arengukoostöös panustab kaudselt ka julgeolekusse, ent arengukoostöö teema leiab tunduvalt pealiskaudsemat käsitlust kui nelja aasta taguses dokumendis. Sama võib öelda ka otseselt Venemaaga seotu kohta, sest kui 2000. aasta julgeolekupoliitika alustes oli Venemaad suhteliselt üheselt identifitseeritud mitmekülgsete ohtude allikana ja seda suisa eraldi peatükis, siis uues käsitluses julgeolekupoliitikast leidis Venemaa teema, vaid harva ja üldsõnalist mainimist⁶⁵. Võrreldes neid dokumente, paistab hilisemast teatud eesmärkide vaakum, justkui NATOga liitumise järgselt oleks kõik olulised eesmärgid täidetud ning muu, mis tulevikku võib kujundada, on vähemtähtis.

Siinkohal uuritava perioodi sisse mahtuv 2006. aastal avaldatud arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava oli esimene niivõrd mahukas dokument, mis selle valdkonna strateegia kujundamiseks avaldati. Esimese olulise ja suurema üldise eesmärgina avaldatakse selles dokumendis, et Eesti soovib aidata kaasa üleilmse vaesuse vähendamisele ja aastatuhande arengueesmärkide täitmisele. Aastatuhande arengueesmärkide mainimine toob siinkohal Eesti arengupoliitilisse diskursusesse uue perspektiivi, mis üheaegselt viitab koos teiste arenenud riikidega samade eesmärkide täitmise poole püüdlmisele ja globaalsete probleemide tähtsustamisele. Kahepoolse koostöö sihtriikide valikut põhjendatakse samuti kui varem: riigid on valitud selle alusel, kellele Eesti saab olla kasulik oma reformikogemustega. Konkreetselt nimetatakse oluliste partneritena nelja riiki, Georgiat, Moldovat, Ukrainat ja Afganistani. Lisaks viidatakse ka eksplitsiitselt, et see dokument on paljude teiste hulgas seotud julgeolekupoliitika aluste alusdokumendiga. Arengukoostöö rahastamise osas on märgilise tähtsusega, et 2004. aastast alates on selleks ette nähtud vahendid

⁶⁴ Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused (2004). <https://www.riigiteataja.ee/akt/773389> (31.10.2011).

Lk 1

⁶⁵ Samas. Lk 2-3, 6.

välisministeeriumi eelarves, eelnevalt eraldati rahasid valitsuse reservist.⁶⁶ Eraldi leiab arengukoostööd mõjutava kõrvalseisva poliitikavaldkonnana äramärkimist julgeolekupoliitika ning oluliseks peetakse ka nende kahe valdkonna omavahelist suuremat seostamist.⁶⁷

Märgilise tähtsusega on dokumendi spetsiifilisemaid eesmärke tutvustava osa alguses olev lõik, mis veelgi tugevdab interdiskursiivset sidet kahe uuritava valdkonna vahel ning teeb seda küllaltki eksplitsiitselt.

„Eesti tunnustab üleilmsete arenguprobleemide lahendamisel võimalikult kõikehõlmavat lähenemist: julgeoleku, inimõiguste ja demokraatia tagamine ning keskkonna- ja arenguküsimused on omavahel tihedalt seotud, ühe valdkonna edendamine viib edasi ja toetab ka teisi. Arengukoostöö eesmärkide saavutamiseks teeb Eesti kahepoolset arengukoostööd ning osaleb multilateraalses arengukoostöös.“⁶⁸

Omapäraseks võib pidada fakti, et selles dokumendis ei ole eraldi identifitseeritud kaitsealast arengukoostööd, millele leiab viiteid mitmetest arengupoliitika planeerimist kajastavatest teoreetilistest allikatest. Seetõttu on arengukoostöö alla liigitatud näiteks demineerimine ja väikerelvade kogumine, kuid sellest hoolimata on ülejäänud julgeolekusektori arengu toetamine kvalifitseeritud täiesti tavalise arengukoostööna. Implitsiitse näitena arengupoliitika ning julgeoleku valdkondade seotuse kohta avaldub sellest dokumendist tugev soov liituda võimalikult paljude erinevate multilateraalsete organisatsioonidega, mis viidates tagasi doonorihuvide mudelitele, on väikeriigi puhul täiesti stereotüüpne käitumine.⁶⁹

Perioodi 2004-2008 kirjeldavad pressiteated rikastavad kahe uuritava valdkonna interdiskursiivsust mitmel eri moel. Esiteks on julgeolekupoliitiliselt näha teatud pingete kasvamist Georgia suunal, mis põhiliselt väljendus Eesti järjest suureneval

⁶⁶ Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006-2010. <http://www.vm.ee/sites/default/files/abi-arengukava-2006-10.pdf> (31.10.2011). Lk 4, 7, 9.

⁶⁷ Samas. Lk 11,

⁶⁸ Samas. Lk 14.

⁶⁹ Samas. Lk 15-16.

toetuse avaldamisel. Teiseks oli märgata, et Eesti üritas järjest enam panustada lisaks Georgiale ja Ukrainale ka kahte ülejäänud olulisse sihtriiki. Kolmandaks on tuvastav Afganistani panustamise olulisuse rõhutamine, eriti just liitlastega samade väärtuste jagamise kontekstis ja seda üsna eksplitsiitselt.

Pärast Eesti liitumist ELiga, võttis Eesti Georgia ning Ukraina ELiga liitmise suunal küllaltki proaktiivse positsiooni ning tollase välisministri Kristiina Ojulandi juhtimisel prooviti olla ELi ja Georgia vahel vahendajaks ning eestvedajaks. Siiski säilis sellelgi perioodil retoorika, mis Georgia suunalise koostöö raames rõhus regionaalsele stabiilsusele ning konfliktide lahendamisele.⁷⁰ 2005. aastal hoogustus ametlik arengukoostöö Moldova suunal, mis sai alguse välisminister Urmas Paeti visiidist ning päädis tema ametivenna vastuvisiidiga Eestisse. Oluliste teemadena võeti Eesti poolt luubi alla piirivaatlusmissioon Moldova ja Ukraina piiril, olukord Transnistrias ning pakuti abi reformimise ning IT valdkonnas. Lisaks alustas Ukraina-Moldova piiril tsiviilmissiooni 3 piirivalvurit ja kaks tolliametnikku.⁷¹ Jätakuvalt toetati aktiivselt Georgiat tema keerulistes piirkondades, seoses semi-separatistlike regioonidega. Eesti lähetas Georgiasse oma piirivalveeksperdi ning väljendas välisminister Paeti suu läbi suurt huvi Vene vägede Georgiast väljaviimise vastu, viidates Georgia „piirivalve muredele“.⁷²

Pärast Eesti liitumist NATOga, hoogustus sihtriikide riigiametnike ning eriti diplomaatide harimine Eestis, muuhulgas NATO ja julgeolekupoliitika teemadel, mida tehti küll arengupoliitika raames, ent mille kasutegur oli ikkagi interdiskursiivselt julgeolekupoliitiline.⁷³ Suhetes Moldovaga toimus järjekordne soojenemine 2006. aastal kui Eesti ilmutas soovi olla sellegi sihtriigi puhul analoogseks vahendajaks ELiga, nagu

⁷⁰ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 26.01.2004. <http://www.vm.ee/?q=node/2229> (01.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 29.01.2004. <http://www.vm.ee/?q=node/2230> (01.11.2011)

⁷¹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 04.07.2005. <http://www.vm.ee/?q=node/2452> (01.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 29.09.2005. <http://www.vm.ee/?q=node/2483> (01.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 26.10.2006. <http://www.vm.ee/?q=node/2724> (01.11.2011)

⁷² Eesti Välisministeeriumi pressiteade 30.06.2005. <http://www.vm.ee/?q=node/2448> (01.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 05.05.2005. <http://www.vm.ee/?q=node/2414> (01.11.2011)

⁷³ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 19.05.2006. <http://www.vm.ee/?q=node/2614> (01.11.2011)

partnerluses Georgiaga⁷⁴. 2006. aastal andis Kaitseministeeriumi kantsler Lauri Almann mõista, et Eesti toetab Georgiat tema teel NATOsse ning lisab, et Eestil ja Georgial on samad väärtused, mida hoida. Esmapilgul on tegemist lihtsalt olulise sõprussuhte tavapärase diplomaatilise kiitmisega, ent implitsiitselt võib sellest välja lugeda ka soovitus Georgiale võtta Eestist eeskju oma eesmärkide seadmisel⁷⁵. 2007. aasta hilissügisel andis välisminister Paet Georgia suunal vihje, et demokraatia poole suundumisel võivad tekkida tagasilöögid, kuid sõpru Georgias ei tohi sellegipoolest hüljata⁷⁶, kaitseminister Aaviksoo lisas sama teema juures, et Eesti on valmis tegema omalt poolt kõik, et Georgia võetaks NATOsse ning Georgia on Eesti olulisim partner kaitsealases arengukoostöös⁷⁷. See on märgiks, mis annab aimu pingete eskaleerumisest Georgia ja Venemaa vahel ning mille mõjutused kandusid hiljem edasi Eesti julgeolekupoliitilisse diskursusesse.

Arvukate pressiteadete läbitöötamine ning süstematiseerimine annab võimaluse analüüsi käiku kaasata veel ühe mõjuri. Nimelt, oli märgata välisministrite sõnavõtte vahendavates pressiteadetes tuntavat tonaalsuse muutust, eriti mis puudutas just arengukoostöö sihtriikide abistamist. Kõige karmima tooniga paistsid silma Kristiina Ojulandi sõnavõtted, kes kujutas oma sõnavõttudes Eestit õpetaja ning manitseja rollis, võrreldes Toomas Hendrik Ilvesega, kelle väljendused paistsid silma kõrge diplomaatilisuse ning rõhutatud viisakuse ja neutraalsusega. Neist mõlemast kauem ametis olnud Urmas Paeti väljaütlemised on eelkõige objektiivsed ja partnerriikide suunal sõbralikku tooni. Nimetatud fakti esiletoomine on illustratiivseks näiteks selle kohta, kuidas kõnelejate erinevad isikud võivad muuta diskursiivsete aspektide tõlgendamist ja kahe analüüsitava diskursuse puhul on see vägagi oluline, võttes arvesse, et homogeense pildi julgeolekupoliitika kasuks rakendatud arengukoostööst annab nii eksplitsiitse ehk otseselt väljendatud ja implitsiitse ehk kaudselt tõlgendatavate sõnumite sümbioos. Perioodil 2004-2007 oli näha veel üht huvitavat retoorika muutust, kus pärast Põhja-Atlandi ja Euroopa struktuuridega liitumist sisenes

⁷⁴ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 12.12.2006. <http://www.vm.ee/?q=node/2763> (01.11.2011)

⁷⁵ Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 27.10.2006. <http://www.mod.gov.ee/et/1218> (02.11.2011)

⁷⁶ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 19.11.2007. <http://www.vm.ee/?q=node/3064> (02.11.2011)

⁷⁷ Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 29.10.2007. <http://www.mod.gov.ee/et/1560> (02.11.2011)

julgeolekut ning arengukoostööd puudutavasse meediaruumi suurem kogus „meie“ retoorikat, kuna ei pidanud enam kuidagi Eestit käsitlema kui eraldiseisvat riiki.

Põhilised arengukoostöö meetodid ning valdkonnad, mida sihtriikide puhul toetati, jäid samaks ka aastail 2004-2007. Endiselt paigutus põhirõhk ELi ja NATO suunaliste reformide läbiviimise kogemuste edasiandmisele ning suurt rõhku pandi näiteks Georgia kontekstis nn külmutatud konfliktide lahendamisse. Reformikogemuste jagamist puudutav ning näiteks partnerriigi diplomaatide või riigiametnike koolitamisega kaasnev retoorika annab pigem võimaluse tuvastada impiltsiitset sidet julgeoleku- ja arengupoliitilise diskursuse vahel, samas kui külmutatud konflikte puudutav, olgu siis Osseetias, Abhaasias või Transnistrias, näitab tunduvalt otsesemat sidet nende kahe diskursuse vahel. Julgeolekupoliitilisse diskursusesse tekkis 2007. aasta aprillisündmuste järel erakordselt kiiresti uus ning väga mõjukas teema — küberjulgeolek⁷⁸. Võttes arvesse, et varem oli Eesti arengukoostöö sihtriike abistanud oma IT-alase kõrge arengu ning suurte kogemuste toel, siis küberjulgeolek oli teema, mis taaskord avardas võimalusi, kuidas arenguabi rakendada julgeolekupoliitiliste huvide teenistusse.

2008-2011, Georgia sõda ja energiajulgeolek

Aastast 2008 toimus Eesti julgeolekupoliitilises diskursuses nihe, mille mõjusid võib tunda tänaseni. Venemaa ja Georgia vaheline konflikt 2008. aasta augustis oli ohu märgiks teiste riikide seas Eestilegi, sest andis kindla signaali, et meie geopoliitilises olukorras ei saa täielikult loobuda vanast „kõva“ julgeoleku kontseptsioonist. 2000. ja 2004. aastal kinnitatud julgeolekupoliitika alusdokumente võrreldes ilmnes, et hilisem versioon oli alustanud teatud triivimist küll laiahaardelisema julgeolekukontseptsiooni poole, ent samas olid vanad ja „kõvad“ ohud jäänud justkui unarusse või vähemtähtsasse positsiooni. Georgia konfliktil oli seetõttu küllaltki raputav mõju Eesti julgeolekupoliitilisele diskursusele ja eelkõige näitas, et kurssi tuleb mingil määral muuta ning neorealismlik julgeolekukontseptsioon ei pruugigi olla niivõrd iganenud kui arvati.

⁷⁸ Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 16.06.2007. <http://www.mod.gov.ee/et/1467> (02.11.2011)

Analüüsitavatest alusdokumentidest on 2010. aastal avalikustatud uues julgeolekupoliitika alusdokumendis küll osaliselt pöördutud tagasi endiste ohtude tunnistamise juurde, ent sellest hoolimata kohandatakse julgeolekule avarat käsitlust. Kuigi seda pole otseselt nimetatud, on ilmselge, et koos välis- ja julgeolekupoliitikaga kuulub avara julgeolekukäsitluse alla ka arengupoliitika. Lisaks on dokumendis kirjas, et avar käsitlus sisaldab endas kõiki julgeolekut ja selle tagamiseks olulisi valdkondi.⁷⁹

Selles dokumendis on Eesti julgeolekut mõjutavad ohud identifitseeritud samasuguse selgusega, nagu kümneaastases raamistikus ning korduvalt ja otseselt on viidatud Venemaale kui võimalikule ohuallikale. Ohtu nähakse Venemaast nii vastandumises NATO-le kui energia- ja kübervaldkonnas.⁸⁰ Sellest tulenevalt võib leida intertekstuaalset sidet selle versiooni ja üle-eelmise, ehk 2001. aastal kinnitatud julgeolekupoliitika alusdokumendiga, mille ülesehitus ja riskide kirjeldus on suhteliselt sarnased. Dokumendi avaldamisega kaasnenud retoorika tõi oluliste teemadena esile nii küber- kui energiajulgeoleku⁸¹ ning nagu edaspidises analüüsis selgub, oli näiteks energiajulgeolek 2009-2011 erakordselt oluline teema ning tööd tehti selles valdkonnas peaaegu kõigi sihtriikidega. Võib eeldada, et teema leidis suuremat tähelepanu just kahepoolse arengukoostöö raames, eelkõige tänu sellele, et ELis puudus Nord Streami projekti kui Ida- ja Põhja-Euroopat mõjutava energiaprojekti ohtlikkuse osas üksmeel.

Erinevalt eelmisest versioonist, kuid sarnaselt üle-eelmisele, on arengukoostöö paigutatud eraldi peatükki, millest võib välja lugeda, et konkreetsemalt kui kunagi varem, on arengupoliitika paigutunud julgeolekupoliitilise diskursuse raamesse. Esmakordselt on eraldi välja toodud Eesti kaitsealase arengukoostöö alased pingutused, mis varem on olnud maskeeritud „sõjaliseks abiks“ või näiteks „kaitse alaseks koostööks“.

⁷⁹ Eesti julgeolekupoliitika alused .(2010). http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf (03.11.2011). Lk 4.

⁸⁰ Samas. Lk 7-8.

⁸¹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 19.03.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/9177> (07.11.2011)

„Julgeoleku ja stabiilsuse tagamiseks teeb Eesti arengukoostööd, mille eesmärk on partnerriikide poliitiline, majanduslik ja sotsiaalne areng. Arengukoostöö aitab edendada ka Eesti kahepoolseid suhteid ja rahvusvahelist seisundit.⁸²“

Käesoleva uurimuse raames, on selle lõigu esile tõstmine erakordselt vajalik, kuna sellest on esmakordselt võimalik välja lugeda, et Eesti teeb arengukoostööd julgeoleku ja stabiilsuse tagamiseks, kus küll puudub otsene viide, kuid täiesti kindlalt võib väita, et prioriteetne on ikkagi Eesti enese julgeolek ja stabiilsus. Teiseks viitab lõigu järgmine lause sellele, et kahepoolsed suhted doonorriikidega on kasulikud, ka „rahvusvahelisele seisundile“, mis Eesti kui väikeriigi puhul tähendab eelkõige kõrget mainet ja häid suhteid liitlastega

Kindlasti ei saa väita, et Eesti arengupoliitika on seotud vaid julgeolekupoliitikaga, olgu see siis Eesti enese või sihtriigi jaoks. Lähtudes 2005. aastal allkirjastatud Pariisi deklaratsioonist, peab Eesti sihtriikide hulgas silmas pikaajalisi eesmärke. Poliitikad peavad olema omavahelises sidususes ka siseriiklikult, et erinevad poliitikad ei hakkaks üksteise mõju tasa lülitama ning abi efektiivsus oleks maksimaalne.⁸³ Implitsiitselt võib seda taaskord vaadata ümberpöörduvalt, kus arengukoostöö ning julgeolekupoliitika peavad üksteise mõju ja kasulikkust, olgu see siis doonor- või sihtriigile, täiendama.

2011. aastal ilmunud uues arengukoostöö raamdokumendis on käesoleva töö kontekstis olulisima lisandusena juurde tulnud kolm bilateraalse arengukoostöö sihtriiki, milleks on Armeenia, Aserbaidžaan ja Valgevene.⁸⁴ Varemgi on nendele riikidele välisabi lähetatud, ent haarde laiendamine bilateraalsete koostöösidemete mastaabis on oluliseks märgiks sellest, et kahepoolne arengukoostöö on

⁸² Samas. Lk 12.

⁸³ Luup, Marje.(2010). Eesti arengukoostöö ja globaalsed väljakutsed.Välisministeeriumi aastaraamat. Lk 83.

⁸⁴ Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2011-2015.

http://www.vm.ee/sites/default/files/arengukoostoo-humanitaarabi_arengukava_2011-2015.pdf
(03.11.2011) Lk 3.

julgeolekupoliitiliselt paremini ära kasutatav kui multilateraalne, siinkohal erilist tähelepanu pöörates uutele sihtriikidele, kes vastavad samadele kriteeriumidele kui „vanad“ sihtriigid. Armeenia ja Aserbaidžaan, näiteks omavad lahendamata territoriaaldispuuti ning Valgevene probleemistik on teatud osas sarnane Ukraina omaga, seda tulenevalt eelkõige geopoliitilisest lähedusest ja riikide suuruselt.

Antud dokumendis on korduvalt mainitud arengukoostöö olulisust julgeolekupoliitika raames, mis tähendab, et interdiskursiivne side on tuvastatav ka selles alusdokumendis. Eraldi on rõhutatud nii seda, et arengukoostöös lähtutakse Eesti prioriteetidest, kui ka seda, et Eesti julgeolek muuhulgas sõltub maailmas toimuvast. Esimest korda leiab viite teooria osas mainitud SDNi kohta, mida käsitletakse samas kontekstis Euroopa arengukoostöö konsensusega, mis kirjeldab julgeolekut kui arengu olulist eeltingimust. Seda teemat laiendatakse edasigi ning nimetatakse ka teiste poliitikavaldkondade nagu haridus-, majandus-, kaubandus-, ja sotsiaalpoliitika, olulisust. Loomulikult leidub selleski dokumendis intertekstuaalne viide julgeolekupoliitika alustele aastast 2010.⁸⁵

Viimase ja kõige hiljutisema perioodi pressiteadete analüüsimist alustatakse Afganistanile suunatud koostöö uurimisest, sest sellele riigile on varasema analüüsi raames vähem tähelepanu jätkunud. Afganistanile suunatud abi tuleks vaadelda teistest bilateraalse koostöö riikidest eraldi, sest nagu ilmneb pressiteadetest, on seda riiki puudutav julgeolekuretoorika sageli otsesem ning konkreetsemalt interpreteeritav. Nimelt on mitmed ministrid väljendanud selgelt, kui oluline on Eesti panustamine sellesse riiki, võttes arvesse liitlaste abistamist, selge ja põhjendatud ootusega nendepoolsele abile tulevikus, kui Eesti julgeolekut peaks miski kõigutama⁸⁶. Kuna Afganistan on oma arengutasemelt teistest kahepoolse arengukoostöö sihtriikidest tunduvalt madalamal, on talle suunatud arengukoostöö sagedamini ka otsesemalt seotud aastatuhande arengueesmärkidega (nt haridus, sugudevaheline võrdsus, AIDS/HIV).

⁸⁵ Samas. Lk 5-7.

⁸⁶ Postimees Online. <http://afghanistan.postimees.ee/648567/laar-teisi-aitavale-rahvale-tullakse-vajadusel-appi/> (02.12.2011)

Afganistanis on Eesti panustanud näiteks tervishoiuasutustesse, et vähendada laste suremust ning noorte emade ja sünnitajate paremat tervist.⁸⁷ Laiema eesmärgina, lisaks tervishoiusüsteemile ja politseile, on Eesti panustanud Afganistani haridussüsteemi⁸⁸. Käesoleval aastal andis välisminister Paet riigikogule ülevaate Eesti välispoliitikast ning tõi selle käigus välja üldise loetelu Afganistanile suunatud arengukoostöö projektidest. Loetelu sisaldas tervishoiu, hariduse, hea valitsemistava ja soolise võrdõiglikkuse edendamisele panustamist, need on kõik teemad, mis omavad suurt tähtsust aastatuhande arengueesmärkide raames.⁸⁹

Erinevat laadi koostöö Afganistanis puudutab suuresti liitlaste olulisuse küsimust. Eelkõige on tegemist just sõjalise koostööga, ent Afganistani puudutavas retoorikas on vägagi levinud seaduspäraks liitlaste omavahelise koostöö rõhutamine, mis iganes teema puhul.⁹⁰ Omapärase kõneaktina avaldub alatine liitlaste toetamise tähtsustamine kolme ministeeriumi ühisavaldustes, kui mõni Eesti kaitseväelane on Afganistanis surma saanud.⁹¹ Selliste teadete juures rõhutatakse alati NATO ühtsust, riigikaitse jagamatust NATOst ning julgeolekupoliitilist ühtekuuluvust. Arusaadavalt on sellistel kõnekujunditel esiteks selgitav ja põhjendav eesmärk, mis peab olema lugejale arusaadav kui põhjus, miks Eesti kaitseväelased sellel ohtlikul missioonil osalevad. Teiseks on selliste teadete eesmärk ka tugevalt rõhutada liitlaste tähtsust ja läbi selle mõista anda, et kui Eesti panus ühistesse eesmärkidesse on suur, oodatakse vajadusel vastu sama mastaapset abi ehk koostööd meie konkreetsetes huvides olevates küsimustes. Väikeriigi puhul on selline käitumine täiesti ootuspärane ning sobib kokku töö esimeses pooles kirjeldatud doonorihuvide mudelitega.

⁸⁷ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 25.07.2007. <http://www.vm.ee/?q=node/2972> (03.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 02.08.2009. <http://www.vm.ee/?q=node/8112> (03.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 14.02.2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9026> (03.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 11.03.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/6320> (07.11.2011)

⁸⁸ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 31.03.2009. <http://www.vm.ee/?q=node/6342> (03.11.2011)

⁸⁹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 08.02.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/10788> (03.11.2011)

⁹⁰ Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 11.03.2008. <http://www.mod.gov.ee/et/1657> (07.11.2011)

⁹¹ Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 24.09.2009. <http://www.mod.gov.ee/et/2220> (07.11.2011)

Eesti Kaitseministeeriumi pressiteade 15.06.2009. <http://www.mod.gov.ee/et/2162> (07.11.2011)

Viimane uurimise all olev periood algas suure diskursiivse nihkega, mille tõi kaasa 2008. aasta augustis puhkenud lühike, kuid intensiivne konflikt Georgia ja Venemaa vahel. Vaieldamatult paistis pingete kuhjumine ning külmunud konflikti võimalik eskalatsioon välja juba varasematestki pressiteadetest, ent sõjategevuse niivõrd äkiline puhkemine oli hariliku meediatarbija jaoks üsna ootamatu. Omapärase tekstuaalse nähtusena kaasnes Georgia konflikti järgselt Gruusia käsitlemine edaspidiselt Georgiana, eemaldudes seega harjumuspärasest, kuid paraku slaavi kultuuriruumist pärit nimetusest. Georgia sõda muutis nii diskursust kui ka sellega seonduvat julgeolekuretoorikat Eestis, NATO olulisus julgeolekupoliitilises diskursuses ei vähenenud, kuid julgeoleku teine samm, esmane iseseisev kaitsevõime paisus olulisemaks, mis muuhulgas paljastus 2010. aasta uuest ning tänaseni kehtivast julgeolekupoliitika raamdokumendist. Georgia teema kõrval jäi teiste bilateraalse arengukoostöö sihtriikidega tehtav koostöö ja sellega kaasnev sõnalisus küllaltki sarnaseks eelnenud perioodidele.

Georgia konflikt lõi Eesti jaoks tegelikult valdkondi juurde, milles Georgiat aidata, sest sõjaga kaasnenud kahjud viisid nii mõnegi valdkonna oma arengus aastaid tagasi. Sellest hoolimata jäid prioriteetsed alad, millele välisabi Eesti poolt suunati, suuresti samaks. Jätkus nii siseturvalisuse kui piirivalvet puudutava abi tarnimine ning seda ikka „tavalise“, mitte kaitsealase arenguabi raames.⁹² Piirijulgeolekut ning siseturvalisust tähtsustas Eesti doonorina lisaks Georgiale Ukraina ja Moldova suunal, eriti mis puudutas just nende kahe riigi vahelist piiri ning Schengeni õigusruumist omandatud kogemuste jagamist.⁹³ 2009. aasta algus tõi kaasa suhete soojenemise Valgevenega, mille üheks näiteks on Eesti Suursaatkonna avamine Minskis. Selle sündmuse raames ütles välisminister Paet, et Eesti huvi on Valgevene lähenemine Euroopale⁹⁴, mis on märgiks sellest, et Valgevenet nähakse Eesti ametlikus arengupoliitilises diskursuses samadel alustel, nagu Ukrainatki. Sama aasta sügisel, Eesti välisministri ja Valgevene riigijuhtide kohtumisel, võeti ühiselt üles energiajulgeoleku teema, sedapuhku tol ajal

⁹² Eesti Välisministeeriumi pressiteade 10.06.2009. <http://www.vm.ee/?q=node/6984> (07.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 22.10.2008. <http://www.vm.ee/?q=node/5111> (07.11.2011)

⁹³ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 06.09.2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9819> (07.11.2011)

⁹⁴ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 29.01.2009. <http://www.vm.ee/?q=node/5179> (07.11.2011)

alles planeerimisjärgus oleva Nord Streami gaasijuhtme vastu. Eelkõige väljendasid mõlemad pooled muret selle torujuhtme keskkonnariskide üle⁹⁵, ent realselt oli tegemist projektiga, mis mõlema riigi energiaalast iseseisvust ja majanduslikku seotust Venemaa energia allikatega võis tõsiselt mõjutada ja vaadates Ukraina kogemust, siis tõenäoliselt halvemuse poole. Kohtumisel Ukraina ametivennaga sama aasta sügisel, pakkus Eesti välisminister ELi abikätt Ukraina gaasisüsteemi uuendamisel. Sama teema raames kinnitati ühiselt, et energiajulgeolek on mõlema riigi ühine huvi, mistõttu on vaja leida näiteks uusi ja alternatiivseid elektri- ning gaasiühendusi.⁹⁶

Tõenäoliselt suuresti just tänu Nord Streami projektile ning seda puudutavatele meediakajastustele kasvas ka energiajulgeolekut tähtsustav retoorika. Lisaks Ukrainale ja Valgevene leidus ühiseid huvisid energiajulgeoleku vallas Eestil veel Kaspia regiooni olulise transiidimaa Aserbaidžaaniga. 2010. aasta kevadel toimunud riigivisiidil sellesse riiki nimetas Eesti välisminister energiajulgeolekut strateegiliseks küsimuseks nii ELi kui idapartnerite jaoks, mis andis eksplitsiitselt mõista, et teema on tõepoolest oluline ja seda mõlema poole jaoks.⁹⁷ Implitsiitselt võis sellest sõnavõtust taaskord välja lugeda Nord Streami kui Venemaast lähtuva ohtliku projekti vastu liitlaste otsimist, sest Nord Streami osas pole EL kunagi üksmeelset seisukohta võtnud.

Eesti julgeoleku- ning arengupoliitilise diskursuse ühisosade uurimisel paistis käesolev aasta silma aasta esimese pooles eelkõige Liibanoni pantvangikriisi lahendamisega, mille kohta leidus vaieldamatult kõige enam pressiteateid ja meediakajastust ning seda vastavuses välispoliitiliste pingutustega. Võib väita, et diskursiivselt välja kujunenud süsteem välisabi tarnimiseks jätkus samade meetoditega, nagu varasematel aastatel. Olulisimate valdkondadena hõlmas Eesti abi endisel IT-alase ning reformikogemuse edastamist. Uuemate teemadena jätkus võitlus energiajulgeoleku rindel, ent võttes arvesse Nord Streami projekti valmimist, ei pruugi sellele enam nii palju tähelepanu jätkuda. Ukraina näitel ilmnes siiski tendents, et energiajulgeolekut käsitletakse käsikäes keskkonnakaitsega, mis on ilmne viide Nord Streami projektile, mis erinevalt

⁹⁵ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 21.10.2009. <http://www.vm.ee/?q=node/8576> (07.11.2011)

⁹⁶ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 08.12.2010. <http://www.vm.ee/?q=node/10385> (07.11.2011)

⁹⁷ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 07.04.2010. <http://www.vm.ee/?q=node/9255> (07.11.2011)

teistest gaasijuhtmetest kulgeb merepõhjas ja on seega võimeline tõesti ohustama mõlemat valdkonda.⁹⁸ Jätkuva tendentsina jätkab Eesti ELi alaste kogemuste vahendamist välisabi raames, samas püüdes ka täita vahendaja rolli nii Ukraina, Moldova kui Georgia suunal, et viimased leiaksid sellest julgustust ELi poole pürgimisel.⁹⁹

Lõpetuseks võib 2011. aastalgi Eesti koostööd Georgia suunal pidada teiste riikidega võrreldes kõige aktiivsemaks. Kõrgetasemelised kohtumised ja konsultatsioonid leiavad aset pidevalt ning käsitletavate teemade ring on lai, ent Georgia julgeolek ning lähenemine Euroopa ja Põhja-Atlandi struktuuridele on pea alati päevakorras.¹⁰⁰ Vaieldamatult paistab sellistest kohtumistest välja, Georgia pääs läände on siiralt Eesti huvides; see oleks ühtaegu tõestuseks nii Eesti edukale välispoliitikale kui järjekordseks kivikeseks Eesti julgeolekudiskursuse vundamendile.

3.3 Soome ametlike diskursuste ühisosade analüüs

Algav alapeatükk asetub võrdluse teise olulise komponendina Eesti näite kõrvale. Soome valiti võrdlusobjektiks eelkõige seetõttu, et ta asub Eestiga samas geopoliitilises ruumis, mistõttu võib eeldada, et näiteks julgeoleku valdkonnas nende riikide huvid ühtivad. Vaadates tagasi mõlema riigi ajaloole, kuid samuti praegusele suhtumisele oma julgeolekusse ning põhilistesse riskidesse, võib kahtlemata näha neil kahel naaberriigil ka ühist ohuallikat, Venemaa näol. Soome suurim erinevus, võrreldes Eestiga on tema tänaseni püsinud neutraalsus, mida külma sõja aastatel teatud negatiivse alatooniga soometumiseks kutsuti. Olulisim julgeolekualase sõltumatuse näitaja on Soome mittekuulumine NATOsse, kuigi debatt sel teemal on viimasel ajal järjest enam ja enam hoogu kogunud. Järgnevalt uuritakse kriitilise diskursuse analüüsi raamistikku kasutades sarnaseid tekste, mida Eestigi näite puhul. Esmase empiirilise vundamendi annavad poliitilised alusdokumendid arengu- ja julgeolekupoliitika valdkondadest ning

⁹⁸ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 13.02.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/10847> (07.11.2011)

⁹⁹ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 12.04.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/11339> (07.11.2011)

¹⁰⁰ Eesti Välisministeeriumi pressiteade 19.10.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/12771> (07.11.2011)

Eesti Välisministeeriumi pressiteade 17.10.2011. <http://www.vm.ee/?q=node/12753> (07.11.2011)

pealisehituse kujundavad välis- ja kaitseministeeriumide pressiteated. Kasutatud on inglise keelseid allikaid ning arvuliselt on ministeeriumide pressiteateid analüüsi vähem kaasatud. Pressiteadete võrdelist vähesust kompenseeritakse mõnede poliitikavaldkondade raamdokumentide või analüüsidega, mida Eesti puhul ei leidunudki. Kuigi Soome on arengukoostöö doonorriigiks olnud aastakümneid kauem kui Eesti, on analüüsitavad tekstid siiski pärit peaaegu samast ajast, mis Eestigi puhul: aastatest 2001-2011, olulisi piire erinevate alajaotuste vahel seavad sellegi näite puhul muutusi kaasa toonud poliitikavaldkondade alusdokumendid.

Võrreldes Eestiga on Soome arengukoostöö doonorriik olnud väga palju kauem, tänaseks juba 51 aastat. Soome alustas välisabi doonorlusega aastal 1961, kesk külma sõja ajastut, mil Soome oli sunnitud näitama üles solidaarsust teiste Põhjamaadega ning ühtlasi tõestama, et on võrdväärne demokraatlik partnerriik. Sellest hoolimata võttis Soome kuni 1960. aastate keskpaigani vastu rohkem abi, kui seda ise välja andis. Arengukoostöö alustamine oli seotud ka mitteühinemispoliitikaga, mille raames oli vaja väljendada arusaamist kolmanda maailma probleemide osas. Esmased arengukoostöö projektid olid suunatud Aafrika riikidesse, kuid olid lühiajalised ja nende efektiivsus püsis täpselt senikaua, kuni ressursid otsa lõppesid. Pöördelise tähtsusega, kujundamaks arusaama arengukoostööst, mis suuresti püsib tänaseni, oli 1992. aasta Rio de Janeiro keskkonna- ja arengukonverents. Sellel koosviibimisel asuti edendama säästvat arengut, millele kaasaaitamiseks oli vaja poliitikat, sotsiaalset pühendumust ja püsivaid väärtusi.¹⁰¹

Tänaseks on Soome jõudnud kõrge elustandardiga arengukoostöö doonorriikide seas küllaltki lähedale ÜRO poolt sätestatud eesmärgile, mille kohaselt peaks 2015. aastaks iga doonorriik panustama oma rahvuslikust kogutoodangust arenguabisse vähemalt 0,7%. Aastal 2011 on Soome panus 0,56%. Soome suhtumist arengukoostöö läbiviimisse näitab muuhulgas fakt, et alates 1991. aastast on sisse seatud portfelli

¹⁰¹ Soome Välisministeeriumi pressiteade 03.06.2011.

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=222218&nodeid=15148&contentlan=2&culture=en-US> (08.11.2011)

rahvusvahelise arenguministri ametikoht, mis asub välisministeeriumi koosseisus.¹⁰²

Soome arengukoostöö põhilistest suundadest on algusest peale domineerinud Aafrika, mille suunas tehtav koostöö on alates käesoleva sajandi algusest olnud tihedalt seotud aastatuhande arengueesmärkidega.

See, et Soomel on nii julgeoleku- kui arengupoliitika vallas pikk ja katkematu ehk iseseisvale riigile omane kogemus, ilmneb ka valdkondlikes alusdokumentides.

Loomulikult on näha selgeid tendentse ja suundi, kuhu riiki parasjagu tüüritakse ning mis moodustavad homogeenseid diskursusi, ent suuri pööordeid või nihkeid on tekstidest võimalik tuletada vaid vähesel määral.

2001-2004, aastatuhande arengueesmärkide diskursiivne konsolideerumine

Erinevalt Eestist, on Soome julgeoleku- ja kaitsepoliitikat reguleeriv alusdokument üks ja seesama. Võib eeldada, et see on esiteks märk riigi julgeolekualasest neutraalsusest ja ühtlasi ka sellest, et nende kahe valdkonna vaheline piir on hägusem kui näiteks NATO riikide puhul, kelle julgeolekukäsitlus võib olla mõnevõrra laiem ja võtta arvesse mitmeid kaudseid ohte, mis võivad ohuks olla mitte riigile endale, vaid näiteks alliansile. Kindlasti tuleks eraldi arvesse võtta, et 2001. aasta julgeoleku- ja kaitsepoliitika raamdokument on välja antud enne 9/11 pöördelisi sündmusi, mis kindlasti oleks selle dokumendi sisu mõjutanud laiema julgeolekukäsitluse omaksvõtu poole.

Ülalmainitud dokument on ootuspäraselt küllaltki Soome-keskne ning rahvusvahelisi „suuri teemasid“ käsitletakse võrdlemisi kasinalt. Nimetatakse koostöö olulisust NATO, OSCE, ELi ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega, kuid neljast peatükist kolm tegelevad otseselt Soome julgeolekuga ning kalduvad pigem riigi ja ühiskonna kaitse teemadesse. Kolmas peatükk käsitleb rahvusvahelist sõjalist koostööd ja terrorismi

¹⁰² Soome Välisministeeriumi kodulehekül.

<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/jasenet/kehitysministeri/en.jsp> (08.11.2011)

Soome Valitsuse kodulehekül. <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/jasenet/kehitysministeri/en.jsp> (08.11.2011)

vastase võitluse vajalikkust¹⁰³, kuid ei ulatu näiteks selliste teemadeni, nagu küber- ja energiajulgeolek, mis Eesti samal aastal välja antud julgeolekupoliitika alustes sisaldasid.

Soome julgeolekupoliitilises diskursuses asub Venemaa kahtlemata olulisel kohal, ent Venemaad kui ohutegurit on võimalik 2001. aasta dokumendist tuvastada pigem implitsiitselt. Mitmetes kohtades on Venemaad käsitletud kui mingil määral ebastabiilset ja ettearvamatut riiki, kes omab teatud ajaloolistel põhjustel alguse saanud hõõrumisi Balti riikidega, ent Venemaast lähtuvat otsest sõjalist ohtu Soomele ei ole kusagil väljendatud. Selle dokumendi kohaselt võib Venemaalt lähtuv oht olla seotud „tehnoloogial baseeruva“ keskkonnakatastroofiga, konfliktiga Balti riikide ja Venemaa vahel või Venemaa reformide täieliku läbikukkumisega, mis toovad kaasa revolutsiooni tema välis- ja julgeolekupoliitikas.¹⁰⁴

Arengukoostöö teema selles dokumendis mainimist eksplitsiitselt ei leia, siiski puudutatakse sõjalise koostöö ja humanitaarabi teemasid. Võttes arvesse eeldust, et isegi kui Soome ei näe arengupoliitikat niivõrd orgaaniliselt julgeolekupoliitika osana kui Eesti, oleks siiski võinud oodata, et seda teemat käsitletakse laiemas kontekstis, viidates näiteks SDNile. Kokkuvõtlikult võib dokumenti hinnata kui küllaltki Soomekeskset, kus kaitsepoliitikale pühendatu kipub julgeolekupoliitilisi laiemaid vaateid varjutama, kuid samas annab selline jaotus ülevaate Soome julgeolekupoliitilisest diskursusest ning selle arengust.

Samuti 2001. aastal valminud arengukoostöö raamdokument ilmus küll ajaliselt ÜRO aastatuhande deklaratsiooni järgselt, ent otsene viide aastatuhande eesmärkidele esialgu puudub. Erinevalt eelmisest analüüsitud dokumendist, seostatakse selles arengu ja julgeoleku teemad kohe alguses ning diskursiivselt paigutuvad nad ühise välispoliitilise „katuse“ alla. Seos julgeoleku ning arengu vahel on küll eksplitsiitselt välja toodud,

¹⁰³ Soome Kaitseministeeriumi pressiteade 13.06.2001. http://www.defmin.fi/?868_m=935&l=en&s=276 (08.11.2011)

¹⁰⁴ Finnish Security and Defence Policy. Report by the Government to Parliament. <http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=388> (08.11.2011) Lk 26-28.

kuid eelkõige kas sihtriigi enese või globaalses kontekstis. Soome julgeoleku seotus tehtavast arengukoostööst on tuletatav implitsiitselt, sest eeldus, et välis- ja julgeolekupoliitika ning arengupoliitika käivad käsikäes, on korduvalt esile tõstetud.¹⁰⁵

Selles dokumendis kuuluvad pika-ajaliste bilateraalse arengukoostöö sihtriikide hulka lisaks tänastele veel Peruu, Namiibia ning Egiptus, kuid nende puhul on remargina lisatud, et 3-7 aasta jooksul need riigid väljuvad arengumaa staatusest ning koostöö nendega saab toimuma teistel alustel. Teiste riikidega hõlmavad põhilised koostöövaldkonnad ühise suure eesmärgina vaesuse vähendamist ning erinevaid programme keskkonnakaitsest, demokraatia edendamise ning heade valitsemistavadeni. Siiski paistab juba 2001. aastast alates välja kindel tendents, et Soome välisabi on põhilises osas suunatud Ida-Aafrika suurtesse ja vaestesse riikidesse.¹⁰⁶ Soome arengukoostöö sihtriikidest olid Tansaania, Etioopia, Sambia ja Mosambiik 2001. aastal veel ÜRO maailma vaeseimate riikide nimistus, kus asub palju teisigi Saharast lõunasse jääva Aafrika riike, mis iseloomustab seda kui üht maailma vaeseimat piirkonda.¹⁰⁷ Nende riikide toetamine annab alust eeldada, et Soome arengukoostöö on rohkem globaalse turvalisusega seotud ning vähem Soome riigi julgeolekuga, võrreldes neid motive väikeriigi doonorihuvide mudelitega, siis esmavaatlusel ei kohaldu need Soome näitele.

Kahe 2001. aastal avalikustatud valdkondliku raamdokumendi põhjal võib väita, et 10 aastat pärast külma sõda oli Soome julgeolekupoliitiline diskursus veel küllaltki oma riigi keskne ning selles ei olnud arengupoliitilisele diskursusele muud positsiooni, kui seismine globaalse julgeoleku eest, mis kaudselt oleks loomulikult võinud Soometki mõjutada. Nende dokumentide põhjal võiks kujutletaval joonisel olla arengu- ning

¹⁰⁵ Operationalisation of Development Policy Objectives in Finland's International Development Co-operation. <http://formin.finland.fi/Public/Print.aspx?contentid=81664&nodeid=15457&culture=en-US&contentlan=2> (09.11.2011)

¹⁰⁶ Samas.

¹⁰⁷ ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi kodulehekül. <http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=2922&intItemID=2022&lang=1> (09.11.2011)

julgeolekupoliitiline diskursus nähtavad välispoliitilise baasdiskursuse kahe eraldiseisva jaotusena.

Aastail 2001-2004 ilmunud Soome välisministeeriumi pressiteated illustreerivad juba varem alusdokumentidest välja toodut: Soome eesmärgid välisabi andmisel on pigem globaalsete suurte probleemide lahendamiseks suunatud, kui Soome riigi otsese julgeoleku huvides. Võrreldes Eestiga, paistavad uudistest välja siiski suuremad majanduslikud huvid sihtriikides. Lisaks paistab järgnevatest tekstidest, et hoolimata aastatuhande arengueesmärkide mainimata jätmisest kummaski selle ajajärgu alusdokumendis, on siiski juba 2001. aastal näha diskursiivset adapteerumist nende eesmärkide täitmise nimel.

2001. aasta kevadel on uudiste seas viide Soome abiprogrammist Sambiale ja Tansaaniale, aitamaks tegeleda keskkonnasäästliku metsanduse ning selle programmilise õpetamisega kõrgkoolis¹⁰⁸, mis on otseselt seotud aastatuhande arengueesmärkidega. Mosambiiki toetati võitluses AIDSi/HIViga¹⁰⁹ ning Kenyas, kui eelmisest mõnevõrra paremal järjel olevasse riiki, lubati ministritevahelisel kohtumisel edaspidi vahendada rohkem Soomepoolseid investeeringuid ning aidata kaasa võitluses korruptsiooni vastu.¹¹⁰ Neist pressiteadetest paistev retoorika oli Soome poolt vaadates eelkõige toetav ja sõbralik, kuid edastades samas pidevalt sõnumit, et sihtriikide enese pingutused neis valdkondades on kõige olulisemad pikaajalise koostöö õnnestumiseks.

¹⁰⁸ Soome Välisministeeriumi pressiteade 02.04.2001.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=45224&nodeId=15316&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

Soome Välisministeeriumi pressiteade 01.11.2002.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=43138&nodeId=15316&contentlan=1&culture=fi-FI> (09.11.2011)

¹⁰⁹ Soome Välisministeeriumi pressiteade 04.10.2002.

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=46390&nodeId=15316&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

¹¹⁰ Soome Välisministeeriumi pressiteade 08.20.2004.

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=62165&nodeid=15148&contentlan=2&culture=en-US>

2004-2007, Soome globaalselt muutunud julgeolekuolukorraga kohanemas

Selle perioodi puhul on tegemist ajavahemikuga, mis näeb mõningaid diskursiivseid muutusi Soome kui küllaltki neutraalse riigi julgeoleku- ning arengupoliitiliste diskursuste vahel. Arutluse all oleva ajavahemiku alguses võetakse vastu uued raamdokumendid mõlemas valdkonnas, milles on näha diskursiivseid nihkeid nii aastatuhande arengueesmärkide suunal kui ka kohandumist muutunud julgeolekuolukorrale pärast 9/11.

2004. aastal vastu võetud kaitse- ja julgeolekupoliitika baasdokument on eelmisega võrreldes pikem ja põhjalikum ning selles on märke julgeolekupildi laiendamisest nii regionaalsel kui globaalsel tasandil. Soome-kesksuselt on liigutud edasi laiema julgeoleku kontseptsiooni poole, millesse mahuvad varem välja jäänud küber- ja energiajulgeolek, lisaks on julgeolekudiskursusse oma tee murdnud NATO teema, mille olulisus võib järgnevatel aastatel vaid kasvada; selle tõenduseks on ka fakt, et NATO-le on dokumendis pühendatud küllaltki mahukas eraldiseisev alapeatükk.¹¹¹ Seoses NATO laienemisega Balti riikidesse Soome lõunapiiril, ei saa jätta spekulatsioonidele, et kunagi võib Soomegi mõelda NATOga liitumisele, võttes arvesse, et definitsioonipõhiselt on tegemist ikkagi väikeriigiga. Fakt, et Eesti oli tegelemist vajavate valdkondadena identifitseerinud küber- ja energiajulgeoleku varem kui Soome, võib olla tõestuseks, et Eesti on julgeolekuohtude olemuslikku muutumisse paindlikumalt suhtunud ning neile kiiremini ja efektiivsemalt kohandunud.

Ohukäsitlus on samuti laienenud, kuid selleski on Venemaa säilitanud oma olulise, kuid mitte primaarse koha. Soome kui neutraalse väikeriigi puhul võiks eeldada, et enamus julgeolekupoliitilisi pingutusi on suunatud ainsa reaalse ohuallika, Venemaa vastu, ent eksplitsiitselt ei erine oluliselt Venemaa kirjeldamine ohuna, võrreldes varasema dokumendiga. Kuigi Venemaale on pühendatud terve alapeatükk, on selle puhul pigem tegemist analüüsiga Venemaa viimase aja arengutest ning ennustustega ollakse ettevaatlikud.¹¹²

¹¹¹ Finnish Security and Defence Policy 2004. <http://www.defmin.fi/?l=en&s=181> (09.11.2011) lk 59

¹¹² Samas. Lk 66-68.

Oma koha on selles dokumendis leidnud arengupoliitiline rakurss, mis eelmises sama valdkonna dokumendis pea täielikult puudus. Selle teema alla mahuvad nii interdiskursiivsed seosed arengukoostöö valdkonnaga kui ka sõjaline koostöö ja kriisihaldamine ning –järgne ülesehitus. Arengukoostööd kirjeldatakse tööriistana, mis aitab tihendada majanduslikke sidemeid ning samas toetab sihtriike poliitiliste ja administratiivsete reformide läbiviimisel, et muuta neid vähem vastuvõtlikuks kriisidele ja ebastabiilsusele. Eraldi lõigus rõhutatakse, et Soome tunnistab seda, et arengukoostöö ning -poliitika on julgeolekupoliitilised tööriistad ning nende valdkondade seos on oluline muuhulgas konfliktide ennetamisel ja kriiside haldamisel.¹¹³ Eksplitsiitselt on selline väide alusdokumenti pandud, et väljendada Soome kui demokraatliku väikeriigi panust rahvusvahelisse julgeolekusse, ent implitsiitselt annab see mõista, et Soome ei välista arengupoliitilist koostööd teiste riikidega otseselt oma riigi julgeoleku nimel.

2004. aasta arengukoostöö raamdokument algab „uue“ arengupoliitilise lähenemise tutvustamisega, mis on juba oluliselt mõjutatud aastatuhande arengueesmärkidest ning SDNi kontseptsioonist. Lisaks sellele on 2004. aasta dokumendis eraldi alajaotus, mis seostab omavahel julgeoleku ja arengukoostöö ning lahkab nende kokkulangevaid aspekte. Dokumendi avalikustamisele eelnenud välisministeeriumi pressiteates kirjeldatakse uut dokumenti kui mõnevõrra pöördelist, sest selles on sätestatud, et suurem osa välisabi raames eraldatavatest ressurssidest antakse just kahepoolse koostöö partneritele.¹¹⁴

Üsna dokumendi alguses on välja toodud uue arengupoliitika alused, millest esimeseks on aastatuhande arengueesmärkide täitmine. Järgmisena viidatakse õiguste: see tähendab, et Soome arengukoostöö aluseks on indiviidi õiguste tagamine, nii nagu need on sätestatud rahvusvahelistes lepingutes.¹¹⁵ Dokumendi retoorikast, eriti just alguses,

¹¹³ Samas. Lk 37, 84.

¹¹⁴ Soome Välisministeeriumi pressiteade 05.02.2004.

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=61043&nodeid=15146&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

¹¹⁵ Development Policy 2004.

<http://formin.finland.fi/Public/Print.aspx?contentid=84297&nodeid=15452&culture=en-US&contentlan=2> (09.11.2011)

paistab välja, et aastatuhande arengueesmärgid on võetud tõsiseks täitmiseks ja neisse panustatakse suurem osa pingutusi ja ressursse, mida Soome on valmis arengukoostöölalaselt tegema ning eraldama. Muuhulgas on konkreetset sätetatud, et Soome välisabi kõige prioriteetsemaks piirkonnaks on Aafrika, mida tõestab ka pikaaegsete ja muutumatuna püsinud arengukoostöö partnerite nimistu.¹¹⁶

Arengupoliitika on eraldi alapeatükis kirjeldatud ka läbi julgeolekupoliitilise prisma ning retoorika kaldub arengupoliitikat julgeolekupoliitika osaks lugema. Arengukoostöö arengupoliitika põhilise tööriistana seisab nii Soome riigi, regionaalse kui ka globaalse julgeoleku eest, sest tänapäevased konfliktid on kiired muutuma riigisisestest riikideülesteks või -vahelisteks. Näitena riikideülesest koostööst, mis peaks konflikte ennetama, tuuakse selleski peatükis Aafrika, mille juures kirjeldatakse positiivsete näidetena nii piiriülest koostööd keskkonna ja tervishoiu alal kui ka kuritegevuse vastases võitluses. Selle teema raames on loodud ka intertekstuaalne side julgeolekupoliitika alusdokumendiga samast aastast, sest mõlemas pannakse suurt rõhku kriisihaldamisele ja -ennetusele, kuid selle vahega, et esimene dokument panustab sõjalisele ehk suuresti rahuvalve poolele ja teine abile ning humanitaarprobleemide lahendamisele.¹¹⁷

Arengupoliitiliste huvide juures, puudutab kogu dokumenti läbiv retoorika Soome osas eelkõige majanduslikke huvisid, mis püsivad jätkuvalt ka sellistes riikides, mis on välisabi sihtriigid olnud, ent sellest staatusest välja arenenud, nagu näiteks Egiptus ja Peru.¹¹⁸ Sedalaadi huvisid väljendatakse täiesti otse ning eksplitsiitselt nii alusdokumendis endas kui seda perioodi kirjeldavatest pressiteadetes. Majanduslike huvide, kui olulisimate esiletõstmise, on märgiks sellest, et võrreldes Eestiga on Soome oma arengupoliitilistes motiivides edasi jõudnud teise faasi, kuna Eesti näeb arengukoostöös eelkõige ikkagi julgeolekupoliitilist tööriista.

¹¹⁶ Samas. Lk 7, 28.

¹¹⁷ Samas. Lk 14-15.

¹¹⁸ Samas. Lk 4, 28.

Aastail 2004-2007 ellu viidud arenguabi projektidest nähtub samade tendentside jätkumine, mis eelmiselgi perioodil. Soomel on kõikide pikaajaliste partneritega käimas juba aastaid kestnud programmid, mis on suunatud iga sihtriigi puuduste kompenseerimisele kõige kriitilisemates valdkondades. Etioopia puhul on tegemist näiteks veevarustuse tagamise ning haridusega; Kenya puhul panustatakse enim õiguse ning avaliku halduse valdkondadesse ning näiteks Nicaragua puhul läheb enamik Soome välisabist maaelu arendamisse, tervishoidu ning keskvalitsuse detsentraliseerimisse.¹¹⁹

Teatud erinevusena võrreldes eelmise perioodiga kerkis esile suurem erasektori ja valitsusväliste organisatsioonide kaasamine. Kuulutati välja mitmeid hankeid abitarbijate leidmiseks, näiteks erivajadustega inimestele hariduse pakkumiseks Tansaania või metsandussektori abistamiseks Kenyas.¹²⁰ Erinevate näidete põhjal leiab tõestust ka väide, et Soome arengukoostöö olulise osa moodustavad majanduslikud huvid sihtriikides, kus Soome riik loob läbi arengukoostööga kaasnevate lepingute head võimalused kodumaistele investoritele mõnda kahepoolse partnerluse riiki investeerimiseks.¹²¹

Analüüsitava perioodil erinevaid abiprojekte kajastavatest pressiteadetest ilmnes teatud märke, mis veelkord tõestavad väidet, et arengukoostöö täidab Soome enda julgeolekupoliitilisi eesmärges kaduvvääikesel, et mitte öelda olematul, määral. Eelkõige

¹¹⁹ Finland's Development Cooperation.(2005). Ministry for Foreign Affairs of Finland. Lönnberg:Helsingi. Lk 25, 27, 70.

¹²⁰ Soome Välisministeeriumi pressiteade 28.06.2005.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=44504&nodeId=15316&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

Soome Välisministeeriumi pressiteade 01.10.2006.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=81332&nodeId=15316&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

¹²¹ Soome Välisministeeriumi pressiteade 03.09.2004.
<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=62257&nodeId=15145&contentlan=2&culture=en-US> (09.11.2011)

jätkatakse samade projektidega tegelemist, mis eelmiselgi analüüsitud perioodil ning isegi implitsiitse seose leidmine julgeolekuteemaga on erakordselt keeruline.

2007-2011, Tänaased arengud

Seda perioodi saab esialgu käsitleda mittetäielikult, sest lõpp on hetkel veel kindlalt määratlemata. Soome näite puhul on käesolevas töös analüüsitavaid perioode piiritletud uute poliitilise baasdokumentide ilmumisega, ent tänase seisuga jäävad uusimad dokumendid arengukoostöö ja julgeoleku- ning kaitsepoliitika valdkondadest vastavalt aastaisse 2009 ja 2007. On teada, et uued dokumendid on väljatöötamisel, kuid hetkel veel mitte avalikustatud. Selle perioodi käigus võib eeldada samasugust julgeolekupoliitilise diskursuse muutust, mis ilmnes Eesti näite puhul, kus Georgia sõda 2008. aastal tõi kaasa teatud lähenemise „vanale“ neorealistikule julgeolekukäsitlusele, millega kaasnes ühtlasi suurema ohu tajumine Venemaa suunalt. Käesoleva ajavahemiku analüüsil võetakse lisaks tavapärastele poliitikavaldkondade alusdokumentidele aluseks veel üks eraldi ametlikku diskursust kujundav dokument, mis on selgitav raport julgeoleku ning arenguküsimuste seostest.

2009. aasta julgeoleku- ja kaitsepoliitika alusdokumendist ilmneb kohe alguses küllaltki ebatavaline lähenemine, mis on varem käesolevas töös leidnud kajastamist SDN kontseptsiooni raames. Nimelt väljendatakse otseselt seda, et julgeoleku mõiste on traditsiooniliselt kehtinud riikide puhul, ent uuema lähenemise kontekstis on seda laiendatud nii indiviididele kui kultuuriliselt erinevatele inimgruppidele.¹²² Selline perspektiiv on poliitilistes alusdokumentides küllaltki uudne, kuid samas mitte üllatav, sest teadustöodes ning analüütilistes artiklites on sellisest tendentsist räägitud juba käesoleva kümnendi algusest saadik.

Samuti on selle dokumendi alguses küllaltki karmis toonis viidatud sellele, et Soome on oma julgeolekukeskkonda hinnates jõudnud järeldusele, et sõjalise jõu kasutamine poliitiliste huvide elluviimiseks on säilinud võimalusena mõnede riikide jaoks. Siin on

¹²² Finnish Security and Defence Policy 2009. <http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf> (10.11.2011) Lk 9.

tegemist implitsiitse vihjega Georgia sõjale ning seetõttu ka Venemaale kui potentsiaalsele ohuallikale. Järgmises peatükis järgneb kirjeldav alalõik Georgia sõjast, kus esialgselt puudub analüüs, vaid välja on toodud põhiliselt ajaline kronoloogia.¹²³ Georgia sõda ei olnud niivõrd selge agressori ja rünnatava suhtega, et selle interpreteerimine oleks võimalik ainult ühest vaatepunktist, selles dokumendis on Soome on siiski võtnud ootuspäraselt kindla seisukoha, et agressor oli Venemaa ning kannataja rollis oli Georgia.

Venemaale on pühendatud pikk ja põhjalik peatükk, mille üldine retoorika viitab faktile, et Georgia sõda on Vene ohu tajumist konkretiseerinud ka Soomes. Huvitava mõttekonstruktsioonina on selles peatükis väidetud, et Venemaa püüab oma kunagises mõjusfääris pakkuda sõjalist heidutust NATO-le. Implitsiitselt on see järjekordseks viiteks sellele, et sõjaline oht Venemaa poolt ja seda eriti „lähivälismaal“ ei ole sugugi välistatud. Soome regionaalset julgeolekut iseloomustab sama tendents, mis viie aasta taguses dokumendiski: nimelt ei nähta probleeme Soome suhetes Venemaaga, kuid tuuakse esile võimalike kriiside kasvulavana Balti riikide ja Poola suhteid Venemaaga. Samas lõigus viidatakse ka Georgia sõjale ja sellele, et see sõda põhjustab kindlasti muutusi Balti riikide kaitse- ja julgeolekustrateegiates.¹²⁴ Selle väite tonaalsus on küll implitsiitne, ent soovitusliku iseloomuga, mis näitab, et Soome jaoks on Balti riikide ja geograafilisest lähedusest lähtudes just Eesti julgeolek oluline ning seetõttu on hädavajalik, et kahe naaberriigi arusaam julgeolekust ning ohtudest oleks võimalikult sarnane. Analüüsides olukorda võib öelda, et hetkel ei ole see just mureküsimus, kuna Eesti ja Soome näevad üldpilti suhteliselt sarnaselt, erinevalt näiteks Eestist ja Lätist, kelle suhtumine riigi julgeolekusse ja kaitseesse, on kardinaalselt erinev.

Arengukoostöö teema on 2009. aasta dokumendis leidnud küllaltki nappi käsitlust ning diskursiivset nihet ei ole märgata, küll aga on arengu ja julgeoleku vahele tõmmatud veel üks vajalik seos, mille juures on selgelt mainitud, et arengukoostöö aitab võidelda ohtude vastu rohujuure tasandil ehk ennetada neid juba eos. Käesolevas dokumendis leidub ka näide interdiskursiivsusest, kus viidatakse kaks aastat enne selle dokumendi

¹²³ Samas. Lk 10, 17.

¹²⁴ Samas. Lk 42, 55.

vastuvõtmist, kinnitatud arengupoliitika alusdokumendile.¹²⁵ Siiski näitab prevaleeriv retoorika, et julgeoleku raames on Soome jaoks märksa olulisem kriisihaldus ja - ennetamine kui aastatuhande arengueesmärkide täitmise poole pürgimine.

Praegu jõus olev arengupoliitika alusdokument anti välja 2007. aastal ning kõik märgid näitavad, et peatselt on oodata uut. Sellest dokumendist paistab kindlasti välja suurem seos julgeoleku ning arengu vahel, kui seda varem on paista lastud. Näiteks on kohe esimeses lauses öeldud, et arengupoliitika on Soome välis- ja julgeolekupoliitika lahutamatuks osaks, mis seab küllaltki selge tooni ning paigutab arengutemaatika kui mitte julgeolekupoliitilise diskursuse alluvusse, siis selle vahetusse lähedusse.¹²⁶ Erinevalt kahest varasemast dokumendist, on julgeoleku temaatika sisse toodud kohe töö alguses ja mitmes erinevas raamistikus: viidatakse nii ÜRO eesmärkidele, arengu kaudu julgeoleku tagamisele kui ka ELi ühisele välis- ja julgeolekupoliitikale ning nii globaalse kui ka regionaalse või riikliku julgeoleku sidusus on kogu dokumenti läbiv teema.

2009. aastal väljastas Soome välisministeerium eraldi dokumendi, mis on küllaltki põhjalik neis aspektides, mis kirjeldavad kaudseid, globaalseid julgeolekuohte Soomele kui doonorriigile, ent otseste ohtude tõrjumisest läbi arengupoliitika selles tekstis viiteid ei ole. Dokumendis leidub erinevalt alustekstidest mitmeid intertekstuaalseid viiteid eelnevalt Soomes vastu võetud valitsuse otsustele või valdkondlikele raamdokumentidele ning luuakse selged seosed arengu- ja julgeolekupoliitiliste diskursuste vahele. Läbiiva teemana tuuakse välja erinevad aastatuhande eesmärgid ja nende täitmine kui eeldused julgeoleku saavutamisele või säilimisele, kuid doonorriikide rolli selles protsessis kujutatakse kui toetavat, mitte kui läbiviivat, mis tähendab, et Soome eesmärk ka kaudse julgeoleku tagamisel on anda abivajajale ressursse ja teadmisi, et ta riikliku stabiilsuse tagamiseks ise pingutaks.¹²⁷

¹²⁵ Samas. Lk 75, 15-106.

¹²⁶ Development Policy 2007. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=107497> (10.11.2011) Lk 5-16, 15-16.

¹²⁷ Development and Security in Finland's Development Policy 2009. <http://formin.finland.fi/Public/Print.aspx?contentid=187235&nodeid=15457&culture=en-US&contentlan=2> (10.11.2011) Lk 3, 19-20

Läbiva näitena tuuakse selles dokumendis esile Afganistani ning erinevaid lühemaajalisi või nišivaldkondlikke projekte, millega Soome on Afganistani panustanud. Afganistani puhul on tegemist ainsa riigiga, kus arengukoostöö tasandil Eesti ja Soome kõrvuti sellesse riiki panustavad, ent nagu ilmneb sellest dokumendist, on koostöö ehitatud erinevatele alustele. Eesti on valinud Afganistani endale bilateraalse koostöö pikaajaliseks partnerriigiks, ent Soome ei ole. Samas ei saa väita, et Soome panus Afganistani oleks kuidagi kasin. Pigem võib leida sellest tekstist implitsiitseid seoseid, mis näitavad Soomet kui välisabi doonorit, kes Afganistani panustades ei mängi mitte niivõrd heale koostööle liitlastega, kuivõrd eesmärgile panustada näiteks aastatuhande arengueesmärkide täitmisel, sest multilateraalse koostöö partneritest on Soomele olulisim ÜRO.¹²⁸

Seda dokumenti võib käsitleda arengupoliitika raamdokumendi julgeolekuteemalise lisana, sest põhiliselt käsitletakse seal teemasid, mis puudutavad kriiside ennetamist, ohjamist ja tagajärgedega tegelemist arengumaades. Diskursiivselt täidab see dokument suuresti need „lüngad“, mis arengukoostöö alaselt leiduvad julgeoleku- ja kaitsepoliitika alusdokumendis. Kahtlemata on tegemist kahte diskursust lähendava tekstiga, sest interdiskursiivsus on läbiv, ent viiteid arengukoostööle kui otsesele julgeolekupoliitilisele tööriistale doonorriigi julgeoleku tagamisel eksplitsiitselt ei leidu. Implitsiitne seos on küll võimalik tuletada, ent selle juures jääb põhiliseks lähenemisteks ikkagi globaalsete ohtude vähendamine ning otseste ohtude pareerimise tööriistana arengukoostööd ei kujutata.

Viimasel uuritaval ajavahemikul ilmunud pressiteadetest järgib enamik üldiselt samu, viimase kümnendi jooksul välja kujunenud tendentse, mis rõhutavad aastatuhande arengueesmärkide täitmist ning majanduslike suhete elavdamist sihtriikidega erasektori kaudu. Märkata on koostöö tihenemist Aafrika väliste arengukoostöö sihtriikidega, nagu Vietnam, Nepal ja Nicaragua.

¹²⁸ Samas. Lk 7-8.

Näiteks Nepali suunal tehtav koostöö on Aafrika riikidele antavast välisabist mõnevõrra erinev ja on teatud määral võrreldav ehk ainult Mosambiigile antava abiga, sest mõlemad riigid on vägivaldse konflikti järgses siirdefaasis. Nepali abistab Soome eelkõige just kriisijärgse taastamistöö ning demokraatlike protsesside algatamise ning etnilise kokkupõrgete ennetamise juures.¹²⁹ Julgeoleku ja arengukoostöö ühisosa ilmneb Soome puhul just selliste näidete kaudu, kus vaieldamatult saab välja tuua nende diskursuste seose, ent Soome puhul ei ole peaaegu üldse näiteid sellest, kuidas arengukoostöö seisaks otseselt Soome füüsilise julgeoleku huvides.

Viidates Soome otsestele huvidele arengukoostöö valdkonnas, on majanduslikud huvid kahtlemata olulisemal positsioonid kui otsesed julgeolekuhuvid. Seda toetav retoorika ilmneb ka 2007-2011 perioodi pressiteadetest, kus viidatakse rahvusvahelistele ärisuhetele kui vaesust vähendavale positiivsele programmile, millest võivad kasu saada mõlemad pooled.¹³⁰

Ühes 2009. aasta Soome välisministeeriumi pressiteates tuuakse retoorilise kujundina välja julgeoleku- ja arengupoliitika kui ühe mündi kaks erinevat poolt, ent heidetakse valgust ka teatud uuele perspektiivile Soome arengukoostöös, mis puudutab Aafrikat ja Aasiat. Soome seisukoht on see, et hoolimata majanduslike võimaluste rohkusest Aasias, ei saa jätta Aafrikat vaid nende riikide pärusmaaks, kes kunagi omasid seal kolooniaid. Aafrikaga mitte tegelemise ühe ohuna tuuakse välja näiteks suurenenud

¹²⁹ Soome Välisministeeriumi pressiteade 03.04.2009.

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=162117&nodeid=15148&contentlan=2&culture=en-US> (10.11.2011)

Soome Välisministeeriumi pressiteade 04.02.2009

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=158897&nodeid=15146&contentlan=2&culture=en-US> (10.11.2011)

¹³⁰ Soome Välisministeeriumi pressiteade 09.09.2008

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=136157&nodeid=15146&contentlan=2&culture=en-US> (10.11.2011)

põgenike arv, kes võivad olla Soomele enam mitte kaudseks globaalseks ohuks, vaid otseseks probleemiks.¹³¹

Järgnevas peatükis võrreldakse käesolevas peatükis välja toodud tendentse nii Soome kui Eesti näitel ja plaanitakse leida analüüsi käigus selged vastused püstitatud uurimisküsimustele. Suurimat tähelepanu pööratakse võrdluses Eesti ja Soome julgeoleku- ja arengupoliitilisi diskursusi eristavatele teguritele ning nende põhjustele ja eeldustele.

¹³¹ Soome Välisministeeriumi pressiteade 22.09.2009

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?contentid=171119&nodeid=15148&contentlan=2&culture=en-US> (10.11.2011)

4. Eesti ja Soome diskursiivsete ühisosade analüüs

Viimane peatükk ühendab teooria ning metodoloogia empiiriaga ning jõuab lõpetuseks uurimisküsimuste vastusteni, mis sisaldavad enestes ühtlasi mõlema riigi diskursiivseid erinevusi ning nende tekkimise põhjendusi. Võrreldakse eelmises peatükis eraldi esitletud Soome ja Eesti julgeolekupoliitilisi motiive arengukoostöö tegemiseks ning tuuakse välja, kuidas kriitiline diskursuseanalüüs, mida eelmises peatükis rakendati erinevatele allikatele, paljastas mõlema uuritava riigi julgeoleku- ja arengupoliitika ühisosad.

4.1 Diskursuste ühisosadest

Eelmises peatükis avalikele allikatele rakendatud kriitiline diskursuseanalüüs andis mõlema riigi arengu- ning julgeolekupoliitilisest ametlikest diskursusest ning nende olemuslikest ühisosadest küllaltki edukalt võrreldava pildi. Töö esimeses pooles loodud alused, mis võrdluse võimalikuks tegid, sealhulgas eeldus, et mõlemad riigid on väikeriigid ning asuvad samas julgeolekuruumis, andsid põhjuse esitada küsimuse, miks Eesti ja Soome arengukoostöö sihtriikide valik on niivõrd erinev ja kas see peegeldab olulisi erinevusi nende kahe naaberriigi julgeoleku- ja arengupoliitiliste diskursuste ühisosades.

Vaadates veelkord alapunktis 2.4 kajastunud kahte joonist, mille puhul eeldati, et nii Soome kui Eesti julgeoleku- ja arengupoliitiliste diskursuste alluvussuhet saab kirjeldada väikeriigile omase joonisega (joonis 3), ilmnes et hoolimata sarnasest suhtumisest julgeoleku tagamise, on kahe naaberriigi julgeolekupoliitilised diskursused siiski erinevalt üles ehitatud ning seetõttu iseloomustab Soome näite diskursiivset jagunemist pigem suurriigi omadusi kujutav graafik (joonis 2), kus arengupoliitika on julgeolekupoliitikast eraldiseisev. Välispoliitika eesmärgid on siiski mõlema riigi poolt eraldi ning konkreetselt sõnastatud, kuid need haakuvad julgeolekupoliitiliste suundadega peaaegu täielikult, sest nii Soome kui Eesti puhul on kõige olulisema ja

seega esimese eesmärgina sätestatud riigi, rahva ning territooriumi julgeoleku tagamine.¹³²

Viidates joonisele 1 (lk 28), ei saanud kahe riigi võrdlemisel vältida ka aja kui muutuja tähtsust, mille käigus erinevad diskursiivsed muutused toimunud on, mistõttu valiti nii Soome kui Eesti puhul võrdluse alguspunktiks sajandivahetusele eelnenud aastad 1998-1999. Varasemat perioodi käsitleti lühidalt, et luua üldpilt julgeolekupoliitilise diskursuse kujunemisest. Võrreldes kahe riigi suhtumist oma julgeolekusse ja selle tagamise vajalikkusse, näitasid kõik tekstid ning empiirilised allikad, et lähtuti ja mingil määral lähtutakse tänagi ikkagi „kõva“ julgeoleku tagamisest ehk neorealistikust paradigmast. Erinevus tuleneb Soome ja Eesti puhul julgeoleku tagamiseks valitud vahenditest ning seda juba üsna rohujuure tasandil. Eesti taasiseseisvuse järgselt baseerus Soome ja Eesti julgeolekupoliitika küllaltki sarnastele alustele, sest Soome ei soovinud NATO riigiks saada ning Eesti puhul ei saanud tol ajal seda üldse veel reaalseks võimaluseks pidada. Siiski ilmusid juba 1990. aastate keskel märgid Eesti julgeoleku aluspõhimõtete triivimisest, sest järjest selgemaks muutus vajadus tegutseda Lääne suunal, leidmaks usaldusväärseid liitlasi. Soome julgeolekupoliitiline diskursus on püsinud laias laastus suhteliselt staatilisena ning niivõrd suuri muutusi pole ette tulnud: rõhku on pandud neutraalsusele, ent samas ka võimele seda iseseisvalt tagada. Kui tänases Eestis on „esmane iseseisev kaitsevõime“ käsitletav riigi julgeoleku ühe sambana „NATO kollektiivkaitse“ kõrval, on Soome julgeolekupoliitilises mudelis rõhk peaaesjalikult võimel ennast ise kaitsta. Mõningaid märke Soome suuremast koostööst NATOga võib leida täna, ent sajandivahetuse paiku oli Soome veel küllaltki neutraalne Põhja-Euroopa riik, kes pigem omas realistlikke regionaalseid julgeolekuhuve.

Eesti ja Soome julgeolekupoliitilises diskursuses asub Venemaa kohal, millele pööratakse küll suurt tähelepanu, ent millest lähtuvat ohtu ei identifitseerita ametlikku diskursust kujundavates tekstides eksplitsiitselt. Nii Soome kui Eesti puhul kirjeldatakse

¹³² Eesti Välisministeeriumi kodulehekül. <http://www.vm.ee/?q=node/4476> (16.11.2011)

Soome Välisministeeriumi kodulehekül.

[http://forin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=32280&contentlan=2&culture=en-](http://forin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=32280&contentlan=2&culture=en-US#Government_Programme)

[US#Government_Programme](http://forin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=32280&contentlan=2&culture=en-US#Government_Programme) (16.11.2011)

Venemaad potentsiaalse ebastabiilsuse allikana, kuid otseselt ei näidata Venemaad sõjalise ohu lähtena. Implitsiitselt on mõlema riigi tekstides viiteid Venemaale kui otsele ja primaarsele ohuallikale küllaga, alates sõjalisest ohust kuni poliitiliste või küber- ja energiariskideni. Kahe viimase puhul on märkimisväärne, et nende kaasamise julgeolekupoliitilisse diskursusesse jõudis NATO kursil olev Eesti Soomest märksa varem, ehk aastal 2001, kui ilmus esimene omataoline julgeolekupoliitika alusdokument. Eesti puhul on Venemaa kui ohuallika identifitseerimine enam kõikunud kui Soome puhul. NATOga liitumise eelselt mängis Venemaa julgeolekupoliitilises diskursuses keskmise tähtsusega rolli, NATOga liitumisele vahetult järgnenud perioodil oli Venemaa pigem statisti rollis, ent Georgia sõja järgselt oli ta tõusnud küllaltki objektiivselt kujutatud antagonisti ossa. Soome ametlik suhtumine Venemaasse paistis erinevates tekstides võrdlemisi stabiilsena ning Venemaa teema oli olemas, kuid neis mitte ei vastandatud Venemaale, vaid kirjeldati hetkeolukorda ning välditi kaugulelatuvaid ennustusi. Ennustused on poliitikavaldkondade alusdokumentides paraku nõrkadeks kohtadeks ning seetõttu võib eeldada, et suuresti tänu ennustuste ja vastandamise vähesusele Soome ametlikus diskursuses, on ka Venemaa vastureaktsioonid väiksemates tuliküsimustes vähem valulikumad kui probleemsetes dialoogides Balti riikidega.

Arengupoliitika ja koostöö vallas oli Eesti alustades samas olukorras, kus Soome oli olnud 1961. aastal. Seda võib iseloomustada kui olemuslikult küllaltki sarnast, hoolimata üle 30 aasta pikkusest vahest, sest mõlemal juhul oli Põhja-Euroopa geopoliitiliselt küllaltki perifeersel väikeriigil tekkinud akuutne vajadus läände murda ja tõestada, et kuulutakse samade väärtuste alusel ühte ruumi teiste suuremate Euroopa riikidega. 1961. aastal olid Soome käed NSVLi poolt peale surutud neutraalsuse tõttu rohkem seotud, ent siiski oli vajalik arengupoliitikat ellu viima hakata, et selle abil tõestada kuulumist demokraatlike riikide hulka. Selline käitumine seostub väikeriikide doonorihuvide mudelist esimesega, mis kirjeldas ühena väikeriigi primaarsetest eesmärkidest leida enesele liitlasi, tõestades et jagatakse samu väärtusi. Eesti oli 1998. aastal arengukoostööd alustades pigem vabamas positsioonis, sest ainukene lootus välisabi andma hakata oli seotud silmapiiril terendava võimalusega liituda tulevikus ELiga. Sellest võrdlusemomendist võime leida esimese põhjenduse arengukoostöö

sihtriikide valikule kummagi riigi puhul. Külma sõja haripunktis sai Soome panustada ainult nendesse riikidesse, mis asusid NSVLi otsesest mõjusfäärist eemal ja paiknesid lääneriikide huviorbiidis nii hoogustuva dekoloniseerimisprotsessi tõttu kui ka vältimaks nende riikide langemist NSVLi mõju alla. Soome arengukoostöö võis küll oma alguskümnenditel olla seotud sooviga leida ühiste väärtuste alusel liitlasi ja võimalusel teha välispoliitikat lääneriikidega kusagil kaugel ja neutraalsel pinnal, ent 20. sajandi viimasest kümnendist alates, pärast Nõukogude Liidu lagunemist, on Soome arengukoostöö üldine tonaalsus olnud pigem humanitaarne ja suure innuga aastatuhande arengueesmärkide täitmise poole püüdlev kui otseselt julgeolekupoliitilisi eesmärke täitev. Eesti arengukoostöö juures on tuvastatavad hoopis pragmaatilisemad motiivid, mida saab põhjendada neorealistliku paradigma abil mehitatud julgeolekuhuvidega küllaltki veenvalt.

Võrreldes Eesti ja Soome näiteid, sihtriikide valikut ning sihtriikidele suunatud välisabi olemust ning sellega kaasnevat avalikku retoorikat, saab Soome ja Eesti puhul välja tuua üsna mitu põhilist erinevust. Esiteks, sihtriikide valik on Soome puhul põhjendatud suuresti ajalooliste mõjutustega. Kesk külma sõda alanud arengukoostöö Aafrikas ja vähesemal määral Lõuna-Ameerikas ja Kagu-Aasias jätkus pärast maailmakorra muutust 20. sajandi viimasel kümnendil juba rohkem humanitaarsemate ja vähem ajalooliste või reaalpoliitiliste huvide ajel. Aastatuhande arengueesmärkide sõnastamine 2000. aasta tippkohtumisel oli uueks tugevaks mõjuriks, mis ajendas Soomet oma arengukoostööd samade sihtriikide suunal jätkama, sest eesmärkide täitmise osas olid need riigid ühed mahajäänumatest ning Soomel oli varasem kogemus nende abistamisest olemas. Lisaväärtusena Soome kui doonori jaoks tekkisid tänu arengukoostööle võimalused, kuidas abipakkuja ja -vajaja vaheliste suhete kaudu elavdada ka Soome majandust, kaasates välisabiprojektidesse nii erasektorit kui valitsusväliseid organisatsioone, valmistades riiklikul pinnal ette soodsat pinnast nendesse riikidesse investeerimiseks.

Eesti kahepoolse arengukoostöö sihtriikide valik näib juba esmasel vaatlusel, lähtudes Eesti geopoliitilisest asendist, olevat põhjendatum kui Soomel. Põhjendatud eelkõige julgeolekupoliitilistel alustel, sest Eesti sihtriikide valikut toetavad ka teoreetilises osas,

punktis 1.5 välja toodud doonorihuvi mudelid. Eelkõige iseloomustab nende riikide valikut geopoliitiline lähedus Venemaale, siirdeühiskonna staatus, madalam tase ELi majanduslikest ning demokraatlikest näitajatest ning eraldiseisva, kuid mitte sugugi vähemolulise nüansina probleemse piiri- või territoriaalküsimuse olemasolu. Vaadeldes Eesti bilateraalse koostöö sihtriike grupiti ja üksiti, on võimalik eelneva empiirilise analüüsi põhjal nende lahterdamine, lähtudes väikeriigi doonorihuvi mudelitest.

Esimese mudelina välja toodud globaalselt võimsamate liitlastega samade väärtuste jagamine on hästi seostatav Eesti poolt Afganistani suunal tehtava koostööga, mis oma mastaapsuses on kindlasti siiras märk sellest, et selle riigi käekäik on meile sama oluline kui näiteks USAle või Suurbritanniale. Afganistan on koht, kus arengukoostööga silma paista, isegi siis kui eesmärgid, mille täitmisel panustada, on väikeriigi jaoks hoomamatult suured ning kulukad. Arengukoostöö Afganistani suunal on sealse kaitsealase koostöö kõrval erakordselt oluline komponent Eesti välispoliitikas, sest saadab liitlastele signaali, et lisaks sõjalisele poolele on meie jaoks olulised ka humanitaarsed sihid, muuhulgas näiteks aastatuhande arengueesmärgid. Implitsiitselt on Afganistani suunalise koostöö üks olulisimaid eesmärke põhjendatud ootus saada vajadusel liitlastelt vastuteenena abi. Võrreldes kahepoolset retoorikat, on see implitsiitne sõnum meie liitlasteni jõudnud¹³³ ning nende poolt on antud mõista valmidusest meid toetada ning reaalsuses on seda erinevaid kanaleid pidi ka juba tehtud.

Teine, väikeriigile spetsiifiline doonorihuvi mudel, kajastab endas nõrgemate liitlaste leidmise ning nende tugevdamise olulisust. See mudel iseloomustab Eesti arengukoostööd nende sihtriikidega, kes kunagi asusid meiega samal pool raudset eesriiet. Parimate näidetena saab esile tuua Georgia ja Ukraina, kelle suunal tehtav koosöö omab isegi ilma kaitsealase komponendita varjamatut julgeoleku tugevdamise mõõdet. Ühe näitena sellest saab välja tuua piirikontrolli- ja korrakaitsealast koostööd, mis on hõlmanud endas nii teadmistevahetust kui ka materiaalsel abi, koos spetsialistide lähetamisega Georgiasse, Ukrainasse ja Moldovasse. Arengukoostöö on nende riikide puhul heaks tööriistaks, mille abil tugevdada partnerite sisejulgeolekut, sest seda on võimalik teha ilma et koostööle jääks otsene kaitsealane varjund. Demokraatlikke

¹³³ Wikileaks kodulehekül. <http://wikileaks.org/cable/2010/02/10TALLINN74.html#> (16.11.2011)

reforme puudutav ning ELi ja eriti loomulikult NATO suunal pürgimine, milles Eesti on oma kahepoolse koostöö partnerite puhul võtnud teatud tasemel vahendaja rolli, on samuti doonorriigi julgeolekut ning stabiilsust kaudselt suurendava mõjuga.

Kolmas doonorihuvi mudel, mis tähistab julgeolekule suunatud ohtude pareerimist, on kahest eelmisest mõnevõrra hüpoteetilisema iseloomuga ning viiteid sellele tuleb otsida eelkõige implitsiitsetest seostest. Seda mudelit toetavaks aspektiks võib pidada Eesti huvi aidata kaasa partnerite piiri- ja territoriaaltülide lahendamisele. Võttes arvesse nende küsimuste konfliktisust, võib eeldada neile Venemaa kui teise poole vastureaktsiooni küllaltki valulikuna, mida omakorda võib käsitleda kui ohu suunamist eneselt (Eestilt) teistele. Kuna Venemaa on Eesti julgeolekupoliitilises diskursuses ohuallikana identifitseeritud, ei ole välistatud ka kaudne soov näha ohuallika välispoliitilisi ja sõjalisi ressursse seotuna võimalikult kaugel meie geopoliitilisest regioonist.

Soome näitele ei ole ülalnimetatud kolm mudelit niivõrd otseselt kohandatavad, sest selgete tendentsidena paistavad arengukoostöö motiividena välja globaalsete aastatuhande arengueesmärkide täitmine ning Soome majanduslikud huvid. Soome piiridest väga kaugel ning võimaliku ohuallikaga mitte seotud arengukoostöö varjust võivad küll välja paista julgeolekualased motiivid, kuid pigem on need suunatud kas sihtriigi julgeoleku parandamisele¹³⁴ või globaalse stabiilsuse eest seismisele.

Erinevalt Eestist kui alapunktis 1.5 kirjeldatud doonorihuvide mudelite põhjal stereotüüpselt käituvast väikeriigist, edastab Soome märksa olulisema osa oma välisabi vahenditest just kahepoolse koostöö sihtriikidele, samas kui Eesti suunab endiselt suurema osa oma ressurssidest abivajajatele läbi multilateraalset koostööd reguleerivate rahvusvaheliste organisatsioonide. Kindlasti on Soome selline teguviis põhjendatud ka

¹³⁴ Eespool käsitletud SDNi teema on siinkohal oluline, sest ka sihtriikide julgeoleku tagamine on läbinud muutuse ning järjest enam ja enam pööratakse lisaks riiklikule julgeolekule tähelepanu indiviididele ning eraldiseisvatele huvigruppidele. Soome kahepoolse arengukoostöö puhul on sellised tendentsid eksplitsiitselt leitavad, ent otseselt Soomele suunatud julgeolekuhuvid ei peegeldu peaaegu üldse isegi implitsiitsetes seostes.

tema arvestatavalt suuremate majanduslike vahenditega, mida on võimalik koostöösse panustada. Võrreldes nende kahe riigi käitumise olemust rahaliste vahendite jaotamise alusel, tuleb arutlusse kaasata tehtava kahepoolse koostöö olemus kui oluline muutuja. Laias laastus võib sellega seotult väita, et Soome arengukoostööga käib kaasas suurem materiaalne toetus, samas kui Eesti välisabi on olulises osas seotud siiski teadmiste ja kogemuste edastamisega.

Eesti puhul on oluline osa välisabist teadmispõhine, see ei tähenda, et tegemist oleks doonorriigile täiesti kuluvaba arenguabiga, ent võttes arvesse Eesti väiksemat riiklikku ressursibaasi, on sellise koostöö abil leitud nišš, mis on efektiivne ning ei nõua üle jõu käivad kulutusi. Nagu ilmnes eelmises peatükis tehtud sihtriikidele suunatud abi analüüsist, jõuti sellise abi andmise mudelini arengukoostöö alustamise järgselt üsna kiiresti. Eesti teadmispõhine, valdkondlik abi, kuulub enamasti kahte tähtsasse suunda, milles Eesti ise on näidanud globaalselt eeskujulikke edusamme. Esimene neist on infotehnoloogia, kus sihtriike on toetatud avaliku halduse valdkonda kuuluvate projektide läbiviimisel nii teadmiste kui ressursside ja tehnoloogiatega. Teisena tuleb mainida reformide läbiviimist ning seda eelkõige ELi ja NATO suunal, enne siirdeprotsessi lõpetamist. Omapärase tendentsina võib käsitleda sedagi, et Eesti hakkas kahepoolse koostöö sihtriikidele jagama reformide ning demokratiseerumise alast nõu ja abi ammu enne seda, kui ELi ja NATOga liitumise järel võisime omaenda siirdeprotsessi lõpetatuks lugeda. Oluline, on nende kahe abivaldkonna nimetamisel rõhutada, et need olid lisaks kuluefektiivsuse suhtele vägagi hästi sobivad just Eesti arenguabi sihtriikidele, kellest tugev enamus oli veel ainult mõned aastakümned tagasi olnud Eesti saatusekaaslased.

Kaks hiljutist lisandust, mis veelgi tugevdavad Eesti näite puhul interdiskursiivsust kahe uuritava valdkonna vahel, on küber- ja energiajulgeoleku teema. Esimene neist tõusis oluliste välis- ja julgeolekupoliitiliste teemade tippu pärast 2007. aasta aprillirahutustega kaasnenum küberrünnakuid Eesti infosüsteemide vastu. Aasta ja mõned kuud hiljem, Georgia sõja käigus, sai selgeks, et kübersõda on muutunud kahe riigi vahelise konventsionaalse sõjategevuse lahutamatuks osaks. Küberjulgeoleku pioneerina rajas Eesti juba aasta pärast NATO struktuuridesse kuuluva küberkaitse

oivakeskuse, ent peaaegu sama kiiresti alustas Eesti juba varasema infotehnoloogiaalase arengukoostöö toel konkreetselt küberkaitsega seotud teadmiste jagamist oma arengukoostöö partneritega. Teise olulise valdkonnana sisenes Eesti julgeolekupoliitilisse diskursusesse energiajulgeolek, mis samuti laienes kiiresti valdkondadeüleseks küsimuseks. Põhilised motiivid hakata energiajulgeolekuga kiiremas korras tegelema tulenesid aastatel 2005-2008 kestnud Vene-Ukraina gaasitulist ning Eesti puhul oli tegelikult juba varemgi üles kerkinud küsimus, mis puudutas Eesti energiavõrkude seotust Venemaaga ja sellest tulenevat julgeolekuriski. Teema muutus veelgi aktuaalsemaks pärast Vene-Saksa gaasijuhtme Nord Stream alustamist, mis oli selgeks indikaatoriks energiajulgeoleku tähtsusest Ida- ja Põhja-Euroopa geopoliitilises regioonis. Arengukoostöö alasel vieti see teema suurendatud tähelepanu alla koostöös Valgevene ja Ukrainaga, kes Eesti partneritena on ka muuhulgas Euroopasse jõudvale Vene gaasile väga olulisteks transiidimaadeks.

Küber- ja energiajulgeoleku teemade tähtsustamine nii julgeoleku kui arengukoostöö raames on Eestit ja Soomet eristavaks faktoriks, sest Soome näeb küll neid küsimusi olulistena oma riigi strateegilise julgeoleku huvides, ent arengukoostöö partneritega ei ole Soomel nendes valdkondades, lähtudes puhtalt juba partnerite geograafilisest asukohast, otstarbekas koostööd teha. See erinevus on taaskord üheks näiteks sellest, et Eesti ja Soome arengukoostöö planeerimise alused on üksteisest suurel määral erinevad, sest hoolimata samas julgeolekukeskkonnas paiknemisest, ei ole Soomel vajadust arengupoliitikat rakendada julgeolekupoliitika huvidesse niivõrd otseselt kui Eestil, kellele see on üheks vahendiks riigi otsese julgeoleku tagamisel.

4.2 Järeldused ja vastused uurimisküsimustele

Algav alapeatükk koondab Soome ja Eesti näidete võrdluse põhjal tehtavad järeldused ning toob üksiti selgelt välja vastused alapeatükis 2.5 püstitatud uurimisküsimustele, mis võtavad kokku käesoleva töö põhilise probleemistiku. Võrreldes Eesti ja Soome arengu- ja julgeolekupoliitiliste diskursuste ühisosi, ilmneb allikates, et ühisosad on olemas ning vaieldamatult peegelduvad arengupoliitikas ka teatud julgeolekupoliitilised

motiivid, kuid põhiline erinevus Eesti ja Soome vahel seisneb just nendes motiivides, mille tuvastamiseks annab aluse juba kahepoolse arengukoostöö sihtriikide valik.

Kahepoolse koostöö sihtriikide ning nendega üheskoos arendatavate valdkondade valik on nii Eesti kui Soome puhul nähtavalt efektiivne ning mõlema riigi ressursse arvesse võttes ka jõukohane, nii majanduslikult kui teadmistelt.

- **Eesti julgeolekupoliitiline diskursus on konstrueeritud, kombineerides „vana“ neorealistliku ja „uue“ ehk postmodernistliku julgeolekukäsitluse erinevaid nüansse.** Ametlikus poliitilises diskursuses ei ole küll eksplitsiitselt väljendatud, et Venemaa on oluliseks ning lähedaseks ohuallikaks, ent implitsiitselt viitavad kõik märgid sellele, et väga oluline osa Eesti julgeolekupoliitikast on suunatud ohtude tõrjumisele, mis võivad lähtuda Venemaalt. Eesti julgeolekupoliitiline diskursus on piisavalt lai, et mitte keskenduda ainult otseste sõjaliste riskide maandamisele, vaid lähtutakse julgeoleku laiemast kontseptsioonist, mille alluvusse mahuvad arvukad teemad välis- ja sisejulgeolekust kuni erinevate globaalsete mõjuriteni. Lai julgeoleku käsitlus on kahtlemata tegur, mis Eesti julgeolekupoliitilist diskursust lükkab eemale vanast neorealistlikust käsitlusest uuema poole. Oluline roll selles diskursuses on vaieldamatult NATO-l ja seda juba alates momendist, mil võeti riiklikus eesmärgiks NATO liikmelisuse saavutamine. Tõestuseks sellele, et arengukoostöö on rakendatud Eesti näite puhul julgeolekupoliitiliste eesmärkide teenistusse, on riikide nimistu, kellega kahepoolset koostööd tehakse. Nende riikide valik tõestab Eesti küllaltki stereotüüpset käitumist doonorist väikeriigi näol, kelle põhiline eesmärk on oma julgeoleku tagamine kõikide võimalike vahenditega. Hoolimata sellest, et iga üksik arengukoostöö projekt ei pruugi olla seotud otseselt ei siht- ega doonorriigi julgeolekuga, on Eesti puhul olemas ka selged näited sellest, et sihtriigid on valitud eesmärgiga nendele jagatava välisabi kaudu tugevdada Eesti julgeolekut ja positsiooni liitlaste seas ning leidub ka arvukaid näiteid vastavatest konkreetsetest arengukoostöö projektidest.
- **Soome julgeolekupoliitiline diskursus on konstrueeritud pigem rohkem „uut“ postmodernistlikku julgeolekukäsitlust järgides, kuid sellest**

hoolimata jääb oluliseks teguriks Soome julgeolekualane neutraalsus, mille tagamise üheks olulisemaks vahendiks on iseseisev kaitsevõime. Soome julgeolekupoliitilises diskursuses on väga oluline roll kaitsepoliitikal ning nagu analüüsi käigus ilmnas, on Soome puhul piir kaitse- ja julgeolekupoliitika vahel sageli hägune. Võttes arvesse Soome pikaajalist sõjalist neutraalsust ning riiklikul tasemel retoorikat, mis ei soosi NATOga liitumist, on eelnimetatud tendents küllaltki ootuspärane. Venemaa asub Soome julgeolekupoliitilises diskursuses kindlal kohal, kuid ka Soome puhul ei ole eksplitsiitselt kujutatud Venemaad kui sõjalise ohu allikat. Implitsiitselt on siiski loodud Venemaast sarnane kuvand nagu Eestigi diskursuse puhul, mis tähendab, et suhtumine on eelkõige ettevaatlik ning äraootav. Arengupoliitikal on Soome julgeolekupoliitilises diskursuses oma roll, ent ei saa väita, et arengukoostöö seisab sellises mahus otseselt Soome julgeoleku eest, kui Eesti puhul. Soome ametlik diskursus tõepoolest näeb seost arengu ning julgeoleku vahel, kuid seda selle vahega, et julgeoleku puhul on tähelepanu all sihtriigi, mitte Soome enda julgeolek. Selle väite tõestuse juures on oluline viidata Soome arengukoostöö sihtriikidele, kellest olulisemad asuvad Saharast lõunasse jäävas Aafrikas ning mõned Lõuna-Ameerikas ja Kagu-Aasias. Nende riikide valik on Soome puhul põhjendatud eelkõige ajaloolise pikaajalise koostööga, mis sai alguse juba külma sõja ajal. Tänapäeval on Soome arengukoostöö motiivide osas olulisemadena võimalik välja tuua aastatuhande arengueesmärkide täitmine ning majanduslike sidemete tihendamine sihtriikidega ning seda ka tihedas koostöös erasektoriga.

- Kahele eelnevale uurimisküsimusele vastuse andnud analüüs aitab osaliselt selgitada ka seda, **millistel põhjustel Eesti ja Soome julgeolekupoliitiliste ja arengupoliitiliste diskursuste ühisosad üksteisest erinevad** ja seda hoolimata samas geopoliitilises julgeolekuruumis asumisest ning ühise ohuallika olemasolust ja ka selle sarnasest identifitseerimisest ja interpreteerimisest. Esmajärjekorras on vajalik juhtida tähelepanu sellele, et Eesti ja Soome julgeolekudiskursused on ehitatud küllaltki erinevatele alustele. Eesti julgeolekus on oluline roll suhetel liitlastega, kuid Soome rõhub neutraalsusele, mitte liitudes NATOga ning panustab pigem võimesse ise oma riigi julgeolekut tagada. Naaberriikide julgeolekupoliitilise diskursuse ülesehituse eripärad on

seletatavad erineva ajaloolise taustaga. Soome omab kogemust selle kohta, kuidas iseseisev kaitsevõime võib isegi lootusetuna näivas võitluses ülekaaluka vastasega anda teatud olulisi hoobasid hilisemates läbirääkimistes ja seda hoolimata otsesest võidust või kaotusest. Eesti samalaadne kogemus on mõnevõrra komplitseeritum. Nõukogude okupatsiooni eelne allaandmine oli toimunud küll esialgu veretult, ent seda tingimustes, kus liitlaste käed olid mujal seotud ning ka varasemad kokkulepped abi saamiseks puudusid. Sisuliselt oli Eesti oma olukorras üksi. Võib väita, et suuresti ka tänu sellele on taasiseseisvunud Eesti julgeolekudiskursuses väga oluline osa välissuhetel ning heal mainel liitlaste seas, kellest olulisimaks peetakse loomulikult USA-d. Eesti ja Soome taoliste väikeriikide puhul võiks eeldada, et arengupoliitika kaasamine julgeoleku tagamisse on ühesugune, ent nagu näitab kogu eelnev analüüs siis nii see pole ning peamiseks teguriks selle erinevuse tekkimisel võib pidada just julgeolekupoliitilise diskursuse erinevat ülesehitust, mida on omakorda mõjutanud nii ajalugu kui sellest tulenev rahvuslik identiteet. Kummagi riigi puhul ei saa rääkida täielikult neorealistlikel või täielikult postmodernistlikel põhimõtetel loodud julgeolekudiskursusest, mõlema riigi puhul on säilinud oluline annus „vana“ julgeolekukäsitluse põhimõtetest, mis võttes arvesse meie geopoliitilist asendit Euroopa ja ELi piirialal, ei ole kuhugi kadumas. Siiski on arengupoliitika üheks indikaatoriks, mis tõestab, et Eesti puhul on pragmaatilist neorealistikku lähenemist rohkem arvesse võetud kui Soome puhul, hoolimata sellest, et eksplitsiitselt väljendatud ametlik diskursus viitab mõnevõrra vastupidistele tendentsidele. Soome puhul on samuti võimalik tuvastada neorealistlike mõjutusi julgeolekudiskursuses ning jääb isegi vaieldavaks, kas rohkem või vähem kui Eesti puhul, kuid arengukoostöö ühe tööriistana ei oma niivõrd olulist rolli, mis omakorda viitab postmodernistlikele suunitlustele, globaalse heaolu ja stabiilsuse tagamisel.

Kokkuvõtva lisamärkusena olgu mainitud, et Põhjamaade julgeolekukäsitlust on üldjoontes peetud pehmeks, mis tähendab, et nende eesmärk on olnud ka ennast distantseerida Balti riikide ja Venemaa vaheliste tüliküsimuste lahendamisest. Külma sõja järgne lootus Venemaa demokratiseerumisest ning regionaalse julgeolekuolukorra

paranemisest on tänaseks suures osas kadunud ning põhiliseks regionaalseks erinevuseks ongi just meie regiooni riikide suutmatus teha Venemaa suunal ühtset julgeolekukoostööd.¹³⁵ Soome ja Eesti on selles olukorras isegi positiivseks näiteks, sest julgeolekukoostöö Venemaa suunal toimib ning seda suuresti tänu sellele, et Venemaa on mõlema riigi julgeolekupoliitilises diskursuses sarnasel positsioonil. Oluliste eristajatena on sellegi koostöö puhul siiski Soome suhteline neutraalsus ning Eesti kuulumine NATOsse. Siiski on viimasel ajal Soome meedias täheldatav NATO retoorika, mis on pigem ettevaatlik, kui kindlat seisukohta võttev. Näitena võib tuua Soome presidendivalimistele eelneva debati, kus NATO-liikmelisus ja selle poole pürgimine on tekitanud suurt kõlapinda, mistõttu on isegi spekuleeritud, et Soome eelseisvad presidendivalimised on sümboolne referendum, et teada saada rahva seisukohta Soome NATOsse astumise kohta.¹³⁶ Võib eeldada, et poliitikud on selle teemaga ettevaatlikumad kui näiteks julgeolekuga paremini kursis olevad analüütikud, ametnikud või sõjaväelased, kes kindlasti näeksid Soome NATOga liitumisest kasu. Võttes arvesse regionaalset julgeolekuolukorda, oleks Soome liitumine NATOga Eestile väga oluliseks julgeolekugarantiiks, sest nii Eesti kui ka NATO heidutusvõime kasvaks ühe Euroopa tugevaima kaitseväge kaasamisega väga olulisel määral.

¹³⁵ Kaljurand, Marina.(2009). NATO ja Läänemere julgeolekukeskkonna muutumine. Akadeemia 2009 nr 9. Lk 10-11.

¹³⁶ Ajaleht Postimees 15.09.2011. Natost ja Soome presidendidebatist. Lk 11.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö keskendus kriitilist diskursuseanalüüsi kasutades Eesti ja Soome spetsiifiliste julgeolekualaste nüansside võrdlusele, mis on seotud arengukoostööga. Võrdluse põhjuseks ehk peamiseks küsimuse püstitajaks, mis tekitas põhjuse uurida kahe samas julgeolekuruumis asuva naaberriigi julgeolekupoliitilisi diskursusi, oli bilateraalse arengukoostöö sihtriikide valik, mis nende riikide puhul erines kardinaalselt. Eesti partnerite nimistu sisaldas endisi idabloki riike, samas kui Soome valik sisaldas põhiliselt erinevaid kolmanda maailma riike, kellest olulisemad asuvad Saharast lõunasse jäävas Aafrikas.

Töö esimene pool käsitles erinevaid teoreetilisi lähenemisi, mis puudutasid arengukoostööd ja julgeolekut ning nende kahe valdkonna eesmäärke. Eraldi teemana uuriti antud teemaga haakuvaid rahvusvaheliste suhete teooriaid ning toodi sisse eristus väikeriikide stereotüüpsete käitumismudelite osas. Spetsiifiliselt väikeriikide erisugust julgeolekukäitumist arengukoostöö raames arvesse võttes, loodi kolm doonorihuvide mudelit, mis hiljem leidsid kasutust ka uurimisküsimustele vastuste leidmisel.

Eraldi peatükina selgitati põhjalikult metodoloogilise tööriistana kasutust leidnud diskursuseanalüüsi, selle olemust ja rakendusvõimalusi, eelkõige kontekstis, mis puudutas diskursuste loomist. Eraldi, selles töös kasutatava meetodina, kirjeldati kriitilist diskursuse analüüsi, mis pidi hiljem olema abiks analüüsimeks, kuidas moodustuvad ja omavahel suhestuvad poliitilised diskursused (interdiskursiivsus). Erinevate diskursiivsete jagunemiste kirjeldamiseks väike- ja suurriikide lõikes kasutati jooniseid, millelt paljastus, et Eesti ja Soome puhul on mõlemad definitisioonipõhiselt väikeriigid ning nende julgeolekupoliitiline käitumine on teatud piirini sarnane.

Töö teoreetilise osa lõpuks konstrueeriti kolm uurimisküsimust, millele leiti empiirilise osa ja analüüsi käigus vastused. Uurimisküsimused hõlmasid endas Eesti ja Soome

riigispetsiifiliste arengu- ja julgeolekupoliitika diskursiivsete ühisosade esiletoomist ning nende võrdlust.

Käesoleva töö empiiriline osa valgustas esiteks põgusalt Eesti ja Soome julgeoleku- ja arengupoliitilise ajaloo tausta. Seejärel analüüsiti esmalt kahes eraldi alapeatükis Eesti ja Soome ametlike julgeolekupoliitiliste diskursuste konstrueerimist avalike ja ametlike allikate põhjal. Põhilisteks analüüsitud tekstideks olid mõlema riigi poliitikavaldkondade alusdokumendid ning nendega üheskoos samasse žanriketti kuuluvad, enamasti välis- ja kaitseministeeriumite pressiteated. Loomulikult uuriti mõlema riigi näite puhul veel teisigi spetsiifilisi dokumente, oluliseks kriteeriumiks jäi siiski see, et tegemist oleks avaliku ja ametlikku diskursust kujundava dokumendiga.

Olulised diskursiivsed erinevused hakkasid paljastuma juba kahe näite vaatlusel eraldi. Hoolimata samas julgeolekuruumis asumisest ilmnes, et ajaloolised erinevused, näiteks see, et *de jure* oli Soome iseseisev riik ajal mil Eesti oli okupeeritud, mängisid olulist rolli rahvusliku ohutunde tekkimisel, mis omakorda mõjutas julgeolekupoliitilise diskursuse loomist. Soome julgeolekukäitumist eristas juba Eesti taasiseseisvumisest alates eelkõige püüdlus olla ühtaegu nii neutraalne kui võimalik, samas üritades säilitada maksimaalne iseseisev kaitsevõime. Lähtudes julgeoleku- ja kaitsepoliitilisest nõrkusest, saadi Eestis juba 1990. aastate keskpaigas aru, et ainuõige käitumisviis on maksimaalne liikumine Läände ja võimalikult tihe integratsioon Euroopa ja Põhja-Atlandi julgeolekustruktuuridega. Selle protsessi käigus ilmnes Eesti puhul just julgeolekualaselt ka liitlaste tähtsus, mis Soome puhul nii eksplitsiitselt ei väljendunud. Viidates teoreetilises osas kirjeldatud julgeolekukäitumise ideoloogilistele põhjendustele rahvusvaheliste suhete kontekstis, selgus et Eesti käitumine on paremini seletatav vana ehk neorealistliku julgeolekukäitumise malliga, hoolimata sellest, et viimase kümnendi jooksul on Eesti ilmutanud võimet kohanduda maailmas toimuvatele ja tema julgeolekut mõjutavatele muutustele kiiremini kui Soome. Soome ametlik julgeolekupoliitiline diskursus on eelkõige üles ehitatud iseseisvale kaitsevõimele, mis viitab samuti pigem vana julgeolekukäsitluse domineerimisele, ent teatud erisustega, mis muuhulgas hõlmavad ka arengupoliitilisi aspekte.

Arengupoliitika, käesoleva töö teise olulise uurimisvaldkonnana, ei seisa otseselt Soome julgeoleku poliitiliste huvide eest, vaid on pigem suunatud globaalsete ohtude ennetamisele ning probleemide lahendamisele. Seda tõestasid ühtaegu nii Soome arengukoostöö geograafiline suunatus kui ka spetsiifilised projektid, mille seostamine julgeolekupoliitikaga ei olnud enamasti võimatu ja pigem oli tegemist suuremate eesmärkide, näiteks aastatuhande arengueesmärkide täitmisega. Eesti puhul ei saa kindlasti sama väita, sest Eesti arengukoostöö motiivide analüüsil ilmnes kohati isegi eksplitsiitselt, et suur osa arengukoostööst rakendub julgeolekupoliitiliste huvide teenistusse ja seda küllaltki otseselt, sest käitumismuster vastas muuhulgas väikeriigi doonorihuvide mudelitele. Kokkuvõtlikult on mõlema riigi ametlike diskursuste väljakujunemine seotud suuresti ressurssidega, mida on võimalik riigi julgeolekusse panustada. Kuna Soome suudab oma iseseisvuse ning heidutuse väga suure tõenäosusega tagada iseseisvalt, siis ei nähta riiklikul tasandil ka vajadust kasutada arengukoostööd otseselt julgeolekupoliitilise tööriistana ning seda tõestab ka sihtriikide valik. Eestil puudub täna veel võime tagada oma riigi julgeolek konventsionaalsete vahenditega ning seetõttu on julgeolekupoliitilisse diskursusesse hõlmatud teisedki valdkonnad, mis võivad aidata julgeoleku tugevdamisel, arengukoostöö neist vaid ühe näitena.

Kasutatud kirjandus

Trükised

- Akhand, A. Hafiz.(2002). Foreign Aid in the Twenty-First Century. Kluwer Academic Publishers: Boston.
- Eesti õigekeelsussõnaraamat. Eesti Keele Sihtasutus: Tallinn. 2006.
- Fairclough, Norman.(2003). Analysing Discourse, Textual analysis for social research. Routledge: London.
- Heywood, Andrew.(2002). Politics, Second Edition. Palgrave Macmillan: Houndmills.
- Ingebritsen, Christine.(2006). Norm Entrepreneurs. Small States in International Relations. University of Washington Press: Seattle.
- Luup, Marje.(2010). Eesti arengukoostöö ja globaalsed väljakutsed.Välisministeeriumi aastaraamat.
- Neumann, Iver, B., Gstöhl, Sieglinde.(2006). Lilliputians in Gulliver's World? Small States in International Relations. University of Washington Press: Seattle.
- Postimees 15.09.2011. NATOst ja Soome presidendidebatist
- Titscher, Stefan., Meyer, Michael., Wodak, Ruth., Vetter, Eva.(2000) Methods of Text and Discourse Analysis. Sage Publications: London.

Teadusartiklid

- Chandler, David.(2007).The Security-Development Nexus and the Rise of “Anti-Foreign Policy”. Journal of International Relations and Development. 2007.10.
- Chandler, David.(2007).The Security-Development Nexus and the Rise of “Anti-Foreign Policy”. Journal of International Relations and Development. 2007:10.
- Duffield, Mark.(2010). The Liberal Way of Development and the Development—Security Impasse: Exploring the Global Life-Chance Divide. *Security Dialogue* 2010: 41.

- Hoadley, Stephen, J.(1980). Small States as Aid Donors. *International Organizations*. Vol 34:1.
- Hurwitz, Agnes., Peake, Gordon.(2004). Strengthening the Security-Development Nexus: Assessing International Policy and Practice Since the 1990s. Conference Report. New York.
- Kaljurand, Marina.(2009). NATO ja Läänemere julgeolekukeskkonna muutumine. *Akadeemia* 2009 nr 9.
- Kasekamp, Andres., Riim, Toomas., Veebel, Viljar.(2003). Eesti koht ja valikud Euroopa ühises julgeoleku- ja kaitsepoliitikas. Uurimustöö. Tartu.
- Mälksoo, Maria.(2009). Akadeemilised julgeoleku-uuringud sõja ja rahu vahel. *Akadeemia* 2009 nr 9.
- Pankaj, A.K.(2005). Revisiting Foreign Aid Theories. *International Studies* 2005: 42.
- Pihlak, Marje.(2008). Arengukoostöö kui välispoliitiline mõõde julgeolekuriskide maandamiseks. *Politica*, Maailmast 2008.
- Van Dijk, A. Teun.(1995) Aims of Critical Discourse Analysis. *Japanese Discourse* Vol.1.
- Van Dijk, Teun.A.(1995).What is Political Discourse Analysis? *Political Linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- Ööbik, Kaire.(2006).Doonori huvi mudel ja Eesti kahepoolne arengukoostöö. Bakalaureusetöö.

Võrguleheküljed

- Eesti Kaitseministeeriumi kodulehekülg- www.kmin.ee
- Eesti NATO Ühingu kodulehekülg- www.eata.ee
- Eesti Välisministeeriumi kodulehekülg- www.vm.ee
- Soome kaitseministeeriumi kodulehekülg- www.defmin.fi
- Soome Valitsuse kodulehekülg- www.valtioneuvosto.fi
- Soome Välisministeeriumi kodulehekülg- www.formin.fi
- Wikileaks kodulehekülg- www.wikileaks.org
- ÜRO aastatuhande eesmärkide portaal- www.un.org/millenniumgoals
- ÜRO Kaubanduse ja Arengukonverentsi kodulehekülg- www.unctad.org

- Postimees Online. <http://afghanistan.postimees.ee/648567/laar-teisi-aitavale-rahvale-tullakse-vajadusel-appi/>

Ametlikud dokumendid

- Abisaajast demokraatiasaadikuks, kodanikeühenduste hinnang Eesti arengukoostööle aastal 2007. www.terveilm.net/uploads/files/analyys2007.pdf
- Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006-2010. <http://www.vm.ee/sites/default/files/abi-arengukava-2006-10.pdf>
- Arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2011-2015. http://www.vm.ee/sites/default/files/arengukoostoo-humanitaarabi_arengukava_2011-2015.pdf
- Arengukoostöö põhimõtted aastateks 1999-2000. <https://www.riigiteataja.ee/akt/76883> (24.10.2011).
- Development and Security in Finland's Development Policy 2009. <http://formin.finland.fi/Public/Print.aspx?contentid=187235&nodeid=15457&culture=en-US&contentlan=2>
- Development Policy of Finland.(2004). <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=84297&nodeid=15457&contentlan=2&culture=en-US>
- Development Policy of Finland.(2007). <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=107497>
- Eesti arengukoostöö põhimõtete heakskiitmine. <https://www.riigiteataja.ee/akt/244042> (24.10.2011).
- Eesti julgeolekupoliitika alused .(2010). http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf
- Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused .(2004). <https://www.riigiteataja.ee/akt/773389>
- Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika alused.(2001). <https://www.riigiteataja.ee/akt/72805>
- Finland's Development Cooperation 2005. Ministry for Foreign Affairs of Finland. Lönnberg:Helsinki.
- Finnish Security and Defence Policy 2004. <http://www.defmin.fi/?l=en&s=181>

- Finnish Security and Defence Policy 2009.
<http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2009/j11-turvallisuus-j12-sakerhets-j13-finnish/pdf/en.pdf>
- Finnish Security and Defence Policy. Report by the Government to Parliament.
<http://www.defmin.fi/index.phtml?l=en&s=388>
- Operationalisation of Development Policy Objectives in Finland's International Development Co-operation .(2001).
http://formin.finland.fi/_odid_/default.aspx?contentid=81664&_odid=15457&contentlan=2&culture=en-US

*Pressiteated**

- Soome Välisministeeriumi pressiteated - 12, aastatest 2001-2011
- Eesti Välisministeeriumi pressiteated - 38, aastatest 1999-2011
- Eesti Kaitseministeeriumi pressiteated - 6, aastatest 2006-2009

*Pressiteateid analüüsiti arvuliselt rohkem, ent otsesed viited on olemas ülaltoodud arvule pressiteadetele.

Different Motives for Development Cooperation of Small States in Security Political Context—the Cases of Estonia and Finland

Summary

This master's thesis compares some of the main differences which rise from the comparison of security political discourses of Estonia and Finland. Specifically, certain aspects which concern the importance of development policy and cooperation within or connected to the security political discourses of the respective countries are compared. The difference which gave reason to write this thesis is to do with the choice of recipient countries of Estonia and Finland. These two states are in very close proximity to each other and are situated in the same geopolitical region, facing a shared potential source of threat. Despite of that, their choice of bilateral cooperation partners is very different. Finland has already a long tradition of giving foreign aid to certain African, Asian and South-American countries, while Estonia's development aid is directed to former Eastern bloc countries such as the Ukraine, Georgia and Belarus among others. The significant difference in the list of recipient countries for foreign aid gave reason to investigate the motives behind the decisions to choose these particular countries.

The first chapter of this thesis introduces different theoretical approaches which, describe the motives of development cooperation and securitization. Also different theories from the field of international relations are explained in order to strengthen the theoretical base. Among others more attention is paid to neorealist and (social-) constructivist influences. In addition to these also the differences of small and large states, specifically their security political behaviour is highlighted. Some newer and relevant theoretical connections between security and development are introduced in the second half of this chapter in order to emphasise the close connection between these two fields of investigation. One of these connections has been named „security development nexus“(SDN) and has influenced scientific approaches which analyze these two subjects concurrently since the beginning of the 21st century, hence it is a rather new approach.

In the second chapter one introduces the methodological tool that is used to analyze the cases of Estonia and Finland. The methodological tool is discourse analysis, namely critical discourse analysis (CDA) with a focus on the formation and construction of official political discourses. Discourse analysis was chosen because it does not merely focus on the construction of texts but it forms a bridge between texts and their social context. CDA was also seen as an appropriate method because one of its purposes is to highlight the connections between language and power or the use of language in power relations.

In the end of the theoretical part of this paper, three research questions are constructed. Two of the questions are set to find out country specific models of discursive characteristics for both Estonia and Finland. The third question is more analytical and by comparing the different discursive nuances tries to look behind the reasons why the discourses of Estonia and Finland are relatively different.

In the last two empirical chapters of this thesis CDA is applied to the cases of Estonia and Finland to reveal the interdiscursivity or the shared parts of the security and cooperation-political discourses. The texts that are analyzed for these purposes include white papers or official security policy documents; official regulatory documents of development policy and official press releases from foreign and defence ministries over the period of 1998-2011. This period includes several changes in the respective discourses mostly because of global events which have brought along discursive changes. These kinds of events include the aftershocks of 9/11 and the war between Russia and Georgia in 2008; some references are also made to the global economic recession which started in 2008.

The analysis and comparison of the official texts reveals that the security political discourses of Estonia and Finland are built on relatively different grounds. The Finnish discourse is based on the self-contained capability of guaranteeing the security of Finland while being a relatively neutral country which is not even a member of NATO and is mostly concerned with regional stability. Estonia, on the contrary, has tried to

integrate into almost every European and North-Atlantic security and economic organization with the purpose of finding allies and stronger partners who would help to guarantee its security in case it is needed. A shared theme in the security political discourses of both countries is definitely Russia. Explicitly Russia is usually depicted as a somewhat unstable neighbour whose actions need to be under close attention but it is not described as an immediate source of threat. Implicitly, both Estonia and Finland see Russia as a dangerous source of multiple risks, ranging from political influences to military threats. Estonia's discourse concerning Russia is more explicit, harsher and more straightforward than that of Finland, where Russia is seen definitely as a source of threats but it is not so clearly expressed.

Due to these differences development cooperation also has a different role to play in the cases of Estonia and Finland. The analysis shows that in the Estonian case, development cooperation is subordinated to the security political discourse and is quite directly used as a tool to assure the security of Estonia. The motives behind this kind of construction of the security political discourse include sharing the values with global allies, strengthening weaker allies and parrying potential threats. The proof for this stems from the choice of recipient countries and also specific fields and projects into which the aid is directed, which tend to have quite a close connection with the security of the recipient country. One important pattern that becomes apparent through the comparison of these two countries is the flexibility and reaction speed to international events that could cause shifts in the security discourse. For example Estonia saw cyber and energy risks as potential threats to security already years before Finland, and proof for that can be found in the official documents.

In the Finnish case, development cooperation stands apart from the security political discourse and its main motives are aimed at fulfilling the Millennium Development Goals (MDG) and providing an efficient soil for investments in the recipient countries. The choice of recipient countries and specific projects no doubt supports that claim because most of the recipient countries where Finnish aid is directed are situated in Africa and are even geographically too far for Finland to have any security interests in them.